COLECȚIE COORDONATĂ DE **BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU**

Anansi
EGO

AHMET
ALTAN

Nu voi mai vedea lumea niciodată

Memoriile unui scriitor întemnițat

Cuvânt-înainte
de Philippe Sands

Traducere din engleză
de **Andrei Covaciu**

PANDORA M

EDITORI:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu
Magdalena Mărculescu

FONDATOR:
Ion Mărculescu, 1994

DIRECTOR EDITORIAL:
Bogdan-Alexandru Stănescu

DESIGN:
Andrei Gamarț

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

DTP:
Eugenia Ursu

CORECTURĂ:
Rodica Crețu
Oana Apostolescu

ISBN (print): 978-606-978-319-1
ISBN (PDF): 978-606-978-344-3

Titlul original: Dünyayı bir daha görmeyeceğim
Autor: Ahmet Altan

Copyright © Ahmet Altan 2018

Copyright © Pandora M, 2020
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
www.pandoram.ro

Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

Următoarele eseuri au mai fost publicate, într-o formă ușor diferită: „Romancierul care și-a scris propriul destin“ a fost publicat sub titlul „Nu voi mai vedea lumea niciodată“ în *The New York Times*, la 28 februarie 2018; „Paradoxul scriitorului“ a fost publicat în ediția din iarna anului 2017 a revistei *Author*, publicație a Societății Autorilor din Marea Britanie.

Cuvânt-înainte

L-am întâlnit prima oară pe Ahmet Altan în primăvara anului 2014, în cadrul unui eveniment organizat la Istanbul. Orașul acesta ocupa de multă vreme un loc special în inima mea, fiind metropola în care mă îndrăgostisem — în urmă cu treizeci de ani, bând ceai de mentă într-o micuță cafenea de lângă Moscheea Ortaköy, la umbra podului Bosfor — de femeia cu care aveam să mă și însor. În primăvara aceea, Ahmet susținuse prima lui conferință „Mehmet Ali Birand", un eveniment care acum se desfășoară anual, fiind organizat de grupul pentru libertatea presei P24, pentru a onora memoria unui celebru ziarist turc. Mi-a plăcut conferința lui Ahmet și l-am simpatizat pe loc. Vorbea cu pasiune și curaj, cu inteligență și umor despre locul scriitorului într-o societate decentă. În scurtă vreme am devenit prieteni și am început să ne vedem des, fie la Londra, fie la Istanbul.

În primăvara anului 2018, la patru ani de la prima noastră întâlnire, am fost invitat să susțin o conferință în cadrul aceluiași eveniment anual, organizat în aceeași clădire: superbul Consulat al Suediei, construit în secolul al XIX-lea în Beyoğlu, pe malul european al Bosforului. Ahmet fusese și el invitat, însă nu putuse veni, pentru că de

590 de zile afla în închisoare. Motivul? Rostise câteva cuvinte inofensive la un post de televiziune, la scurtă vreme după încercarea ratată de lovitură de stat, care avusese loc în 2016. Guvernul președintelui Recep Tayyip Erdoğan considerase însă că vorbele lui reprezentaseră o trădare.

Represaliile președintelui Erdoğan trimiseseră Turcia aproape de limita inferioară a Indicelui Libertății Presei realizat de organizația „Reporteri fără frontiere". Situația era gravă și promitea să devină și mai gravă, chiar dacă realegerea președintelui Erdoğan la cârma țării nu era complet sigură. Economia suferea, pentru că turiștii se țineau la distanță. În noaptea aceea din primăvara anului 2018, atmosfera de la Consulatul Suediei era una de îndârjire sumbră.

Publicul care a asistat la conferința mea era compus din scriitori și ziariști care urmau și ei să fie arestați. Murat Sabuncu — redactorul-șef al ziarului *Cumhuriyet*, care fusese condamnat în aprilie 2018 la șapte ani și jumătate de pușcărie, fiind acuzat de terorism, însă fusese eliberat pe cauțiune, în așteptarea unui apel — a deschis seria de conferințe. Discursul lui reprezenta o declarație plină de pasiune în sprijinul numeroșilor ziariști care fuseseră arestați.

Am dedicat propria mea conferință lui Ahmet. „Știm că vorbele pot fi interpretate în fel și chip", am spus eu, descriind un punct comun între meseria de avocat și cea de scriitor, „și mai știm că aceasta reprezintă atât frumusețea lor, cât și pericolul pe care îl comportă". Cuvintele periculoase rostite de „dragul meu prieten absent" au determinat

un judecător să decidă că Ahmet, care la data aceea avea șaizeci și opt de ani, va trebui să-și petreacă restul zilelor în închisoare. „Nu vom fi niciodată grațiați și vom muri într-o celulă de închisoare", scrisese Ahmet pentru *The New York Times*, în propria celulă, după ce fusese condamnat.

Ne-am petrecut ziua următoare în compania lui Yasemin Çongar, care administrează P24 și e o prietenă apropiată de-ale lui Ahmet. Am călătorit împreună până la închisoarea de maximă siguranță din Silivri — un drum de două ore cu mașina, pornind din Istanbul. Acolo fusese încarcerat Ahmet, împreună cu fratele lui mai mic, Mehmet, un economist dat afară din postul deținut la Universitatea din Istanbul, unde predase vreme de treizeci de ani. Lui Yasemin nu i se permisese să-l viziteze pe Ahmet — are voie doar să-l sune o dată la două săptămâni și să poarte cu el câte o conversație de zece minute — așa cum niciunui străin nu i se permisese vreodată s-o facă. Eu am avut voie să-l văd pe Ahmet, pentru că venisem în calitate de avocat al fraților Altan, pentru care pledam la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg.

Clădirea închisorii era imensă și respingătoare, găzduind 11 000 de deținuți. Însoțit de un avocat turc, am trecut prin cel puțin opt puncte de control, apoi am fost transportați cu un microbuz la Blocul 9. Nu s-a efectuat asupra mea niciun control corporal complet, însă mi s-a cerut permisiunea să mi se scaneze ochii, pentru a fi introduși în „sistem". Unul dintre gardieni s-a arătat prietenos, dorind să vorbească cu mine despre fotbal, așa că am

purtat bucuros o scurtă conversație despre Arsene Wenger, Mesut Özil (care, spre mâhnirea mea, avea în curând să fie fotografiat înmânându-i președintelui Erdoğan un tricou cu însemnele echipei Arsenal) și despre ceea ce înseamnă să fii turc. Lucra acolo de patru ani și nu întâlnise niciodată un străin. „Dumneavoastră sunteți primul", mi-a spus el zâmbind.

Mai întâi m-am întâlnit cu Mehmet, care era pur și simplu genial, avea o sclipire aparte în ochi și o barbă à la Karl Marx. Era încântat să vorbească în franceză, surprinzându-mă cu ideile lui despre globalizare și despre mișcarea engleză a luddiților. Acum avea la dispoziție suficient timp să scrie despre aceste teme. Împărțea celula cu alți doi bărbați, unul dintre aceștia fiind un fost student de-ai săi. Mehmet era șocat de situația în care se afla și de perspectiva de a petrece în închisoare anii pe care îi mai avea de trăit. O condamnare pe viață, spunea el, „este ca și cum ai trăi fără ceasuri, într-un timp nesfârșit". (Trei luni mai târziu, în vara anului 2018, Mehmet a fost eliberat.)

Apoi Mehmet a plecat, lăsându-mă să-l aștept pe fratele lui, care, în cele din urmă, și-a făcut și el apariția în celula din plexiglas în care se desfășurau aceste întrevederi. Părea în formă.

— Gantere! a chicotit el.

Am petrecut cele treizeci de minute alocate hohotind de râs. Nu, mi-a spus el, Turcia încă nu a ajuns pe fundul prăpastiei. Suntem o națiune de *bungee jumpers* care, înainte de a atinge pământul, reușește cumva s-o ia din nou în sus. Am continuat să vorbim despre mâncare, despre politică,

despre calitatea ierbii din grădina mea londoneză și despre vecinul meu, magistratul englez care, în toamna anului 1998, semnase mandatul de arestare emis pe numele senatorului Pinochet. Ahmet a fost iarăși uimit de ideea că dreptatea poate fi împărțită de un judecător independent.

— Un adevărat miracol, a comentat el.

— Ce ai vrea să știe cititorii tăi? l-am întrebat eu.

Am discutat apoi despre judecătorul care îl condamnase, un bărbat „cu pleoapele umflate". Ahmet știa că mă interesau în mod deosebit judecătorii, în special cei mai puțin independenți. Mai târziu aveam să aflu că numele judecătorului care îl condamnase — pe nedrept — pe Ahmet la închisoare pe viață era Kemal Selçuk Yalçin.

— Ai apucat să te uiți măcar o dată în ochii lui? m-am interesat eu.

— Numai o dată: „Eu sunt acum cel puternic", părea să-mi spună privirea lui. „Iar puterea pe care o am te va zdrobi", mi-a răspuns Ahmet.

Am vorbit și despre memoriile lui din închisoare, intitulate *Nu voi mai vedea lumea niciodată*, remarcabilul volum pe care, printr-un adevărat miracol, dumneavoastră îl țineți acum în mâini, pregătindu-vă să-l citiți.

— Un rit de trecere pentru orice scriitor care este nevoit să-și petreacă timpul într-o închisoare, mi-a spus Ahmet. Cât despre tine — tu nu vei fi niciodată un astfel de scriitor! a exclamat el, după care am început amândoi să râdem în hohote.

E ceva să ai ocazia să petreci puțin timp în compania unei persoane condamnate să-și petreacă restul zilelor în

închisoare, în baza unor acuzații fabricate, iar acea persoană să mai aibă și tăria să râdă. Și e ceva să părăsești o celulă a închisorii Silivri animat de un neașteptat sentiment de exaltare, motivat de măreția pură a unui om precum Ahmet Altan, dar și de cea a spiritului uman.

Philippe Sands
Londra
27 septembrie 2018

Nota traducătorului în limba engleză

Eseurile cuprinse în această carte au ajuns la mine de-a lungul unui interval de șapte luni, între noiembrie 2017 și mai 2018, fiind incluse printre însemnările cu caracter personal pe care Ahmet le încredințase avocaților noștri care îl vizitaseră în închisoarea Silivri.

Toate eseurile sunt scrise de mână, cu cerneală albastră, pe niște foi albe de hârtie. Am citit fiecare text de câte două ori, apoi l-am introdus în calculator, străduindu-mă să nu mă las copleșită de emoții. Odată ce textul era așternut pe ecranul din fața mea, începeam să-l traduc. Introducerea textului și imediata lui traducere, dintr-un singur „foc", m-au ajutat să empatizez mai bine cu ceea ce va fi trăit Ahmet în momentul scrierii, permițându-mi să-i simt curajul și tăria, în momente în care nu aveam voie să-l văd.

În această carte, Ahmet citează copios din alți autori. În cele mai multe dintre cazuri, o face din memorie, de vreme ce în închisoare nu are acces la textele respective. Ori de câte ori citatele lui nu sunt fidele cu originalul, am respectat memoria lui Ahmet — felul în care mintea lui a reformulat aceste propoziții, într-o celulă de închisoare, la distanță de zeci de kilometri de locul în care el le-a

întâlnit prima oară. Aceste citate imprecise sunt tipărite cu caractere cursive, nemenționându-li-se sursa. Pe de altă parte, citatele extrase din cărțile pe care Ahmet le-a citit în închisoare sunt creditate pe măsură ce apar.

Nu voi mai vedea lumea niciodată

O singură propoziție

M-am trezit. Cineva suna la ușă. M-am uitat la ceasul cu afișaj digital aflat lângă mine, cifrele acestuia licărind ora 05:42.

— E poliția, am spus.

Asemenea tuturor disidenților din această țară, m-am dus la culcare așteptându-mă ca în zori să aud soneria.

Știam că într-o bună zi vor veni după mine. Acum tocmai o făceau.

Chiar îmi pregătisem un rând de haine, punându-le de cu seară într-o geantă, ca să fiu pregătit pentru raidul poliției și pentru ceea ce ar fi urmat.

O pereche de pantaloni negri, lălâi, din olandă, având pe talie un elastic, ca să nu fie nevoie de curea, niște șosete negre până la gleznă, o pereche de adidași moi, confortabili, un tricou subțire, din bumbac și o cămașă închisă la culoare, de purtat deasupra.

Am îmbrăcat „uniforma pentru razie" și m-am apropiat de ușă.

Prin vizor am zărit pe palier șase polițiști purtând vestele echipelor speciale antitero și având cu toții inscripționat pe piept, cu litere mari, acronimul TEM.

Am deschis ușa.

— Iată mandatele de percheziție și de arestare, mi-au spus ei în timp ce intrau în locuință, lăsând ușa deschisă.

Mi-au comunicat că exista și un al doilea mandat de arestare, emis pe numele fratelui meu, Mehmet Altan, care locuia în aceeași clădire. O echipă de polițiști se înființase și la ușa lui, însă nu răspunsese nimeni la sonerie.

Când i-am întrebat la ce apartament sunaseră, mi-am dat seama că greșiseră numărul.

L-am sunat pe Mehmet.

— Avem musafiri, i-am spus. Deschide ușa.

În momentul în care închideam telefonul, unul dintre polițiști s-a întins să mi-l ia.

— Ăsta rămâne la mine, mi-a spus el, confiscându-mi-l.

Cei șase s-au răsfirat prin apartament și au început percheziția.

S-au ivit zorile. Soarele s-a înălțat din spatele dealurilor, razele lui răspândind pe cer valuri de lumină purpurii, stacojii și violacee, semănând cu niște petale de trandafir care se deschid.

Se anunța o dimineață liniștită de septembrie, neafectată de ceea ce se petrecea în locuința mea.

În vreme ce polițiștii îmi percheziționau apartamentul, am pus ceainicul la fiert.

— Nu doriți niște ceai? am întrebat eu.

Mi-au răspuns că nu.

— Nu e mită, am spus eu, imitându-l pe răposatul meu tată. Puteți lua o gură de ceai.

Cu fix patruzeci și cinci de ani în urmă, într-o dimineață exact ca aceasta, poliția a năvălit în casa noastră și l-a arestat pe tata.

Acesta i-a întrebat pe polițiști dacă nu doresc niște cafea. Când aceștia au refuzat oferta, tata a râs și a spus: „Nu e mită. Puteți lua o gură de cafea".

Ceea ce trăiam nu era un déjà-vu. Pur și simplu, realitatea se repeta. Țara aceasta se mișcă prin istorie prea încet pentru ca timpul să înainteze în mod firesc, așa că acesta adesea se repliază.

Au trecut, iată, patruzeci și cinci de ani și timpul s-a întors la aceeași dimineață.

În spațiul ocupat de acea dimineață care a durat patruzeci și cinci de ani, tatăl meu a murit, iar eu am îmbătrânit, doar zorile și raidul poliției au rămas neschimbate.

Mehmet și-a făcut apariția în cadrul ușii deschise, afișând zâmbetul acela al lui, care întotdeauna are darul de a mă liniști. În jurul lui roiau niște polițiști.

Ne-am luat rămas-bun, iar polițiștii l-au luat pe Mehmet cu ei.

Mi-am turnat o ceașcă de ceai, am pus niște cereale într-un bol și am adăugat lapte peste ele. M-am așezat într-un fotoliu ca să-mi beau ceaiul, să-mi mănânc micul dejun și să aștept ca polițiștii să termine percheziția.

Apartamentul părea liniștit.

În afara fojgăielii polițiștilor, nu se auzea niciun sunet.

Au umplut câteva pungi groase de plastic cu niște laptopuri de acum douăzeci de ani, pe care scrisesem câteva

dintre romanele mele, mai multe dischete vechi, adunate de-a lungul anilor, precum și laptopul meu actual.

— Să mergem, mi-au zis.

Am înșfăcat geanta de voiaj, în care am adăugat un schimb de lenjerie intimă și două cărți.

Am părăsit clădirea și am intrat în mașina poliției, care aștepta la poartă.

M-am așezat pe banchetă, punându-mi geanta în poală. Cineva a trântit portiera.

Se zice că morții nu știu că sunt morți. Conform mitologiei islamice, odată ce cadavrul este vârât în groapă și acoperit cu țărână, iar cortegiul funerar începe să se disperseze, mortul încearcă să se ridice și să plece acasă și, abia în momentul în care se izbește cu capul de sicriu, își dă seama că a murit.

În momentul în care portiera s-a trântit, capul meu s-a izbit de sicriu.

Nu puteam deschide portiera acelei mașini, ca să ies.

Nu mă puteam întoarce acasă.

Nu voi mai putea săruta niciodată femeia pe care o iubesc, n-o să-mi mai pot îmbrățișa copiii, să mă întâlnesc cu prietenii, să mă plimb pe străzi. Nu voi mai avea la dispoziție odaia mea de scris, laptopul, biblioteca. Nu voi mai putea asculta un concert pentru vioară și orchestră, să plec într-o călătorie, să inspectez rafturile librăriilor, să cumpăr pâine dintr-o brutărie, să privesc marea ori un portocal sau să simt în nări mirosul florilor, al ierbii, al ploii, al pământului. Nu mă voi mai putea duce la cinematograf. Nu voi mai putea să mănânc ouă cu cârnați, să beau un

pahar cu vin sau să mă duc la un restaurant și să comand pește. Nu voi mai putea să privesc răsăritul. Nu voi mai putea să sun pe nimeni la telefon și nimeni nu mă va mai putea suna pe mine. Nu voi mai putea deschide singur vreo ușă. Nu mă voi mai trezi niciodată într-o încăpere cu draperii.

Până și numele meu urma să fie schimbat.

Cel de Ahmet Altan avea să fie șters și înlocuit cu cel din certificatul de naștere: Ahmet Hüsrev Altan.

Când mă vor întreba cum mă cheamă, eu voi răspunde „Ahmet Hüsrev Altan". Când mă vor întreba unde locuiesc, le voi spune numărul unei celule.

De acum înainte, alții vor hotărî ce fac, unde stau, unde dorm, la ce oră mă trezesc și care îmi este numele.

Voi primi în permanență ordine: „stai", „mergi", „intră", „mâinile sus", „scoate-ți pantofii", „nu vorbi".

Mașina poliției a demarat în trombă.

Era prima zi a unei sărbători religioase care durează douăsprezece zile. Cei mai mulți locuitori ai orașului, inclusiv procurorul care dispusese arestarea mea, erau plecați în concediu.

Străzile erau pustii.

Polițistul de lângă mine și-a aprins o țigară, apoi mi-a întins pachetul.

I-am zâmbit și am scuturat din cap:

— Nu fumez decât atunci când sunt nervos, i-am spus.

Cine știe de unde a izvorât această frază. Mintea mea nu se pregătise defel pentru o astfel de declarație. Era o

frază capabilă să interpună o distanță definitivă între ea însăși și realitate. De fapt, ignora realitatea, o ridiculiza — și asta chiar în momentele în care eu mă preschimbam într-o biată gâză care nu era capabilă nici măcar să deschidă portiera mașinii în care se afla, care își pierduse dreptul de a-și hotărî viitorul, al cărei nume tocmai se schimba. O gâză prinsă în plasa unui păianjen otrăvitor.

A fost ca și cum cineva aflat în interiorul meu, o persoană pe care nu aș prea putea-o numi „eu", dar care, cu toate acestea, vorbea cu propria mea voce, folosindu-se de gura mea, și care, prin urmare, făcea parte din mine, a putut spune, în vreme ce era transportată într-o mașină a poliției, către o cușcă cu gratii de fier, că nu fuma decât atunci când era „nervoasă".

Acea propoziție, ea singură, a schimbat dintr-odată totul.

A împărțit realitatea în două, asemenea unei săbii de samurai care, dintr-o singură lovitură, taie o eșarfă de mătase aruncată în aer.

Într-o parte a acestei realități se afla un trup prins în cursă, alcătuit din carne, oase, sânge, mușchi și nervi. În cealaltă parte se afla o minte căreia nu-i păsa de trup și care se amuza de ceea ce urma să i se întâmple acestuia, o minte care urmărea de undeva de sus scena din prezent și ceea ce urma să se întâmple mai departe, care se credea intangibilă și care, prin urmare, chiar era intangibilă.

Eram asemenea lui Iulius Cezar care, de cum a fost informat că o numeroasă armată a galilor se apropia pentru a-i elibera pe locuitorii asediați ai Alesiei, a pus să

fie ridicate două ziduri înalte — unul în jurul fortăreței, pentru a-i opri pe cei dinăuntru să plece, și unul de jur împrejurul propriilor trupe, pentru a-i opri pe cei din afară să intre.

Zidurile mele înalte fuseseră înălțate cu o sigură propoziție și opreau amenințările letale să intre și grijile acumulate în cine știe ce cotloane ascunse ale propriei mele minți să iasă, astfel încât cele două să nu se poată uni, zdrobindu-mă cu sentimente precum teama și groaza.

Mi-am dat încă o dată seama că, atunci când trebuie să faci față unei realități capabile să-ți întoarcă viața pe dos, aceeași biată realitate te va lua pe sus, asemenea unui potop, numai și numai dacă îi cedezi și dacă te comporți așa cum aceasta se așteaptă de la tine s-o faci.

Ca unul care a fost azvârlit în valurile murdare, învolburate, ale realității, pot spune cu deplină siguranță că victimele ei sunt așa-zișii oameni inteligenți, care cred că trebuie să te comporți în concordanță cu această realitate.

Există anumite acțiuni și cuvinte care sunt impuse de evenimentele, pericolele și realitățile înconjurătoare. Odată ce refuzi să joci rolul prestabilit, acționând, în schimb, și spunând lucruri neașteptate, realitatea însăși este luată prin surprindere — se izbește de digurile răzvrătite ale minții tale și se face fărâme. Apoi tu capeți puterea necesară de a aduna cioburile și de a forma din ele, la adăpostul propriei minți, o nouă realitate.

Secretul este să faci lucruri neașteptate, să spui lucruri neașteptate. Odată ce reușești să nu iei în serios sulița destinului îndreptată asupra propriului trup, poți înfuleca vesel

cireșele cu care ți-ai umplut pălăria, asemenea memorabilului locotenent din povestirea lui Pușkin, *Împușcătura*, care face exact acest lucru în vreme ce țeava unui pistol stă îndreptată către inima lui.

Asemenea lui Borges, poți da cu flit tâlharului care te amenință cu formula „Banii sau viața" spunând „Viața".

Puterea pe care o vei dobândi în felul acesta este nețărmurită.

Încă nu știu cum mi-a venit să rostesc propoziția care a transformat tot ceea ce se petrecea cu mine, precum și percepția asupra evenimentelor, după cum încă nu știu care ar fi putut fi sursa mistică a acesteia. Ceea ce știu este că o persoană aflată în mașina poliției, și anume cea care a spus că fumează numai când este nervoasă, stă ascunsă în mine.

Această persoană este făcută din mai multe glasuri, paragrafe, propoziții, precum și din durere.

Dacă nu mi-aș fi surprins tatăl zâmbind cu patruzeci și cinci de ani în urmă, când a fost și el luat de o mașină a poliției; dacă nu aș fi auzit de la el că trimisul Cartaginei, când fusese amenințat cu tortura, își vârâse mâinile în tăciuni aprinși; dacă nu aș fi știut că Seneca rostise vorbe de consolare prietenilor săi, în vreme ce stătea într-o baie plină cu apă fierbinte, tăindu-și venele din ordinul lui Nero; dacă nu aș fi citit că, în ajunul zilei în care urma să fie ghilotinat, Saint-Just notase într-o scrisoare: „condițiile erau dificile numai pentru cei care se opuneau să intre într-un mormânt" și că Epictet spusese că, „atunci când trupul ne este înrobit, mintea ne poate rămâne liberă"; dacă nu

aș fi aflat că Boethius și-a scris celebra carte într-o celulă, așteptându-și moartea, m-aș fi temut de realitatea care mă înconjura în acea mașină de poliție. Nu aș fi găsit puterea necesară să o ridiculizez și s-o rup în fâșii. Și nici nu aș fi fost în stare să rostesc propoziția aceea, însoțind-o cu un râs secret, încolțind de undeva din adâncul plămânilor și ajungându-mi pe buze. Nu aș fi fost în stare să fac toate acestea și m-aș fi ghemuit, neliniștit, pe banchetă.

Doar că cineva, o persoană despre care îmi imaginez că este plămădită din umbrele luminoase ale acelor morți magnifici, s-a reflectat în mine când am deschis gura, făcându-mă să transform situația în care mă aflam.

Realitatea nu a reușit să mă cucerească.

În schimb, am cucerit eu realitatea.

Aflat în mașina de poliție care accelera de-a lungul străzilor scăldate în soare, am luat geanta pe care o ținusem în poală și, cu un sentiment de ușurare, am așezat-o pe jos, lăsându-mă apoi pe spătarul banchetei.

Când am ajuns la Departamentul Securității, mașina a pătruns pe uriașa poartă de la intrare, continuând să înainteze pe un drum întortocheat. Pe măsură ce coboram panta, era din ce în ce mai puțină lumină, în vreme ce întunericul devenea tot mai profund.

După o ultimă cotitură, mașina s-a oprit, iar noi am coborât. Am intrat pe o ușă și am pășit într-un spațios hol subteran.

Aceasta este o lume a adâncurilor complet necunoscută oamenilor care mișună la suprafață. Duhnea a piatră, a sudoare și a igrasie. Avea darul să smulgă din lumea de

zi cu zi orice persoană care trecea de zidurile sale galbene, murdare, semănând cu o pădure sulfuroasă.

În lumina aceea crudă, mohorâtă, aruncată de becurile fără abajur, toate fețele păreau să aibă paloarea de ceară a morții.

Câțiva polițiști îmbrăcați în civil ne întâmpinau, dornici să ne smulgă din lumea obișnuită. În spatele lor, un culoar pătrundea și mai departe, în măruntaiele subterane ale clădirii. La baza zidurilor se zăreau mormane de pungi din plastic, arătând asemenea bunurilor lipsite de formă ale unor naufragiați, aduse la țărm de curenți.

Polițiștii mi-au confiscat cravata cu care îmi legasem pantalonii, laolaltă cu ceasul și cu actul de identitate.

Aici, în subteranele acestea slab luminate, cu fiecare gest făcut, poliția ne smulgea din viață așa cum ai scobi o bucată putredă, mâncată de viermi, dintr-o pară — separându-ne astfel de „lumea celor vii".

L-am urmat pe unul dintre polițiști pe culoarul acela, târșâindu-mi pe podea pantofii rămași fără șireturi. Acesta a deschis o ușă din fier și amândoi am pășit pe un coridor strâmt, acolo unde o căldură înăbușitoare m-a prins, asemenea unei sălbăticiuni, în ghearele ei.

De-a lungul coridorului se zărea un șir de celule zăbrelite. Toate erau pline ochi cu oameni care zăceau pe podea. Aveau bărbile crescute sălbatic, ochii obosiți, picioarele goale, în vreme ce trupurile lor nădușite păreau să-și fi pierdut conturul, topindu-se toate într-o masă mișcătoare de carne.

Oamenii aceștia mă priveau cu neliniște și curiozitate.

Polițistul m-a vârât într-una dintre celule, închizându-mă acolo.

Mi-am scos pantofii și m-am întins alături de ceilalți. În celula aceea mică, plină de oameni, nu aveai loc să stai în picioare.

În câteva ore reușisem să străbat cinci secole, ajungând în temnițele Inchiziției.

I-am zâmbit polițistului care stătea pe culoar, în dreptul celulei mele, supraveghindu-mă.

Văzut de afară, eram un Ahmet Hüsrev Altan bătrân, cu barbă albă, zăcând pe jos într-o cușcă de fier întunecoasă și lipsită de aer.

Aceasta era însă doar realitatea celor care mă zăvorâseră acolo. În ceea ce mă privește, eu o preschimbasem pentru propriul meu uz.

Eram locotenentul care mânca vesel cireșe, în vreme ce țeava unui pistol îi stătea ațintită către inimă. Eram Borges spunându-i tâlharului să-i ia viața. Eram Cezar înălțând ziduri în jurul Alesiei.

Eu nu fumez decât atunci când sunt nervos.

Prima noapte în cușcă

Am ațipit, preț de o clipă. Când am redeschis ochii, i-am zărit dormind pe colonelul de stat-major, întins pe priciul lipit de peretele opus, și pe colonelul de submarine, ghemuit pe o folie din plastic întinsă pe podea.

Tânărul învățător de țară căruia i se ceruse să-și toarne prietenii își întinsese covorașul de rugăciune între două priciuri și începuse să-și bată mătăniile.

În lumina zgârcită a celulei îi puteam distinge silueta — o umbră întunecată — întinsă, cu evlavie, pe covoraș.

Nu dormisem de aproape douăzeci și patru de ore și mă simțeam epuizat. Mă dureau toate oasele.

Umbrele lungi, negre, ale gratiilor de fier ne acopereau piepturile, fețele, picioarele, tăindu-ne în bucăți.

În lumina rece care venea dinspre coridor, picioarele goale ale coloneilor luceau asemenea unor pietre albe.

Colonelul de stat-major gemea în somn.

Mă aflam într-o cușcă.

În clarobscurul acela umed, umbrele gratiilor de fier tăiau rugăciunile rostite în șoaptă ale tânărului învățător, picioarele lucioase, ca niște pietre, ale coloneilor, gemetele venite din partea cealaltă a celulei — și din toate acestea

răzbătea ceva mai înspăimântător decât moartea, ceva ce aducea cu spațiul gol aflat între viață și moarte, un vid al nimănui, în care nu exista nici viață, nici moarte.

Cu toții eram pierduți în vidul acela.

Nimeni nu ne putea auzi glasurile. Nimeni nu ne putea ajuta.

M-am uitat la pereți și mi s-a părut că se tot strâng.

Am avut deodată această senzație, că zidurile s-ar putea strânge înspre noi, zdrobindu-ne și înghițindu-ne asemenea unor plante carnivore.

Am înghițit în sec și am auzit un fel de geamăt ieșindu-mi din gâtlej.

Ceva se petrecea cu mine.

Am simțit un batalion de fantome agitându-se în mine, de parcă celebra armată de războinici din teracotă — pe care împăratul acela chinez o construise ca să-i păzească trupul după moarte — se trezea la viață în interiorul meu, fiecare soldat purtând în el o teamă diferită, o groază diferită.

M-am ridicat în capul oaselor și m-am sprijinit cu spatele de perete.

Căldura îmi peria fața asemenea unui animal cu blană. Ceafa îmi era nădușită. Respiram greu.

Pentru o clipă am avut tentația irepresibilă de a mă prinde cu mâinile de bare și de a urla „Dați-mi drumul de aici! Dați-mi drumul de aici! Mă sufoc!".

Îngrozit, mi-am dat seama că mă înclinasem în față, pregătit s-o fac.

Mi-am încleștat pumnii, încercând să mă potolesc.

Știam că un singur urlet mi-ar fi putut pierde trecutul și viitorul, tot ce aveam, însă nevoia de a ieși din cușca aceea, ai cărei pereți se tot strângeau, devenise irezistibilă.

Înfiorătoarea nevoie de a urla și împovărătoarea conștiință a faptului că acel urlet mi-ar distruge întreaga viață erau asemenea unor munți izbindu-se unul de celălalt, zdrobindu-mă.

Simțeam cum mi se rup măruntaiele.

Tânărul învățător s-a ridicat în picioare, punându-și palmele pe burtă; colonelul de stat-major a gemut și s-a întors pe partea cealaltă.

Mi-am strâns picioarele și mi-am cuprins genunchii cu brațele.

Vederea mi se încețoșa, iar pereții continuau să se miște.

Îmi doream să ies de acolo, să ies imediat, iar conștiința faptului că acest lucru era imposibil înfigea în creierul meu ace și cuie, de parcă mii și mii de furnici mi s-ar fi strecurat printre circumvoluțiuni.

Dându-mi seama că era cât pe ce să mă fac de rușine, am simțit cum mă copleșește o frică și mai intensă.

Apoi am zărit doi ochi. Doi ochi ațintind asupra mea o privire rece, crudă, aproape ostilă, lucioasă ca sticla. Doi ochi de lup care își urmărește prada printr-o pădure foșnitoare. Acei ochi se aflau în interiorul meu, supraveghindu-mi fiecare mișcare.

În tinerețe supraviețuisem unor asemenea momente, în care mă aflasem în pragul nebuniei. Știam că trebuie

să-mi revin. Dacă aș mai fi făcut un pas în direcția aceea, aș fi trecut de punctul de la care întoarcerea nu ar mai fi fost posibilă.

Îmi simțeam plămânii în gât, blocându-mi respirația.

Tânărul învățător îngenunchease din nou pe covoraș.

Acum murmura o rugăciune.

Și el implora să fie salvat.

Colonelul întins pe podea a gemut în somn.

Străduindu-mă să-mi așez plămânii la locul lor, am inspirat adânc. Am luat câteva gâturi de apă caldă din sticla de plastic pe care o țineam alături.

M-am gândit la moarte.

Instinctiv, am încercat să continui să mă gândesc la moarte. Eternitatea ei are puterea de a banaliza până și cele mai înfricoșătoare momente ale vieții.

Gândul că aș putea muri a avut asupra mea un efect liniștitor. O persoană care urmează să moară nu are motive să se teamă de vicisitudinile vieții.

Ca orice alt om, și eu eram insignifiant, ceea ce trăisem fusese de asemenea insignifiant, cușca aceasta, la fel, era insignifiantă, neliniștea care mă sufoca era insignifiantă, la fel cum era răul cu care mă confruntam.

M-am ținut cu fermitate de gândul propriei morți, iar aceasta a avut darul să mă calmeze.

Învățătorul le-a adresat un salut îngerilor, și-a întors capul mai întâi spre dreapta, apoi spre stânga — și și-a încheiat rugăciunea.

Apoi s-a răsucit și s-a uitat la mine.

Privirile noastre s-au întâlnit.

Un zâmbet timid i s-a conturat pe chip, de parcă tânărul s-ar fi simțit stânjenit — cu toate că nu-mi puteam da seama din ce motiv anume.

Strecurându-se cu dificultate printre cele două pricuri, s-a întins lângă colonelul care zăcea pe foaia de plastic așternută pe dușumea.

Picioarele lui goale lucesc acum alături de ale ofițerului.

Umbra unei gratii de fier îi taie gleznele asemenea unui brici negru. Vedeam două picioare neatașate la nimic.

Într-o bună zi aveam să mor.

Ceea ce sufeream în momentele acelea era ceva insignifiant.

Ochii din interiorul meu stăteau închiși. Lupul plecase.

Nu aveam să-mi pierd mințile.

În timpul câte unui val de căldură, când recoltele iau foc, se trasează un cerc în jurul vâlvătăii, iar grânele sunt aprinse în mod deliberat înainte ca incendiul să ajungă la ele. Odată ce focul ajunge la cerc, se oprește, nemaiavând ce să ardă. Focul se stinge cu foc.

Am înconjurat și am stins cu focul morții focul groazei pe care viața îl aprinsese într-o cușcă.

Știam că din clipa aceea viața mea urma să fie compusă dintr-o serie de focuri venind din direcții opuse. Că aveam să le încercuiesc pe cele stârnite de cei care mă azvârliseră în închisoare cu focurile propriei mele minți.

Uneori moartea va fi scânteia care le va aprinde; uneori poveștile pe care mi le scriu în gând; uneori mândria de

a nu lăsa în urmă un nume asociat cu lașitatea; alteori va fi sexul, stârnind cele mai sălbatice fantezii; uneori niște reverii tihnite; uneori, schizofrenia specifică scriitorilor care sucesc și răsucesc adevărul în palmele lor fierbinți pentru a crea noi adevăruri; uneori va fi speranța.

Îmi voi petrece viața luând parte, între doi pereți, la bătălii invizibile; voi supraviețui agățându-mă de crengile propriei mele minți, atârnând pe marginea abisului și necedând nici măcar pentru o clipă în fața năucitoarei beții a slăbiciunii.

Zărisem deja monstruosul chip al realității.

De acum înainte voi trăi asemenea unui om care se ține de o singură creangă.

Nu aveam dreptul să fiu, nici măcar pentru o clipă, speriat sau deprimat sau îngrozit și nici să cedez dorinței de a fi salvat, de a trăi un moment de nebunie sau de a mă preda în fața oricărei alte — atât de omenești — slăbiciuni.

O slăbiciune de moment mi-ar fi distrus întregul trecut și întregul viitor — mi-ar fi distrus ființa însăși.

Dacă aș obosi și aș da drumul crengii de care mă țin, gestul mi-ar fi fatal; aș ajunge pe fundul abisului, preschimbându-mă într-un maldăr de sânge și oase.

Oare voi fi capabil să îndur zile, săptămâni, luni și ani atârnând în aer, fără putința de a da — nici măcar pentru o clipă — drumul acelei crengi?

Dacă m-aș desprinde de ea și m-aș face fărâme în prăpastia propriei slăbiciuni, nu mi-aș pierde numai trecutul și viitorul, ci și puterea care îmi permite să scriu.

Perspectiva de a pierde legătura cu prețiosul filon al scrisului mă înspăimântă mai mult decât orice altceva. Această teamă este capabilă să suprime toate celelalte temeri, oferindu-mi capacitatea de a îndura. Astfel, curajul s-ar zămisli din frică.

Acum, că teama de a-mi pierde mințile — care îmi răscolise temporar măruntaiele — a trecut, dimpreună cu neplăcerea acelui împovărător sentiment de sufocare, o oboseală adâncă mi-a luat corpul în stăpânire.

Învățătorul, asemenea colonelului, s-a cufundat și el într-un somn adânc. Mișcările nervoase ale acelor picioare tăiate la nivelul gleznelor au încetat.

Cu toate că îmi venea să leșin de oboseală, nu reușeam să adorm. De parcă somnul însuși era prea obosit ca să vină și să mă ia în brațe.

Atunci când poliția m-a săltat din propriul apartament, apucasem să arunc în geantă o carte, recent comandată, despre filosofii creștini medievali, gândindu-mă că voi găsi acolo povești distractive, amuzante, despre viața acestora.

Pentru a evada din ceea ce îmi era dat să trăiesc, pentru a mă odihni și a mă relaxa puțin, aș fi putut să mă refugiez în suferințele lor.

Acești filosofi s-au căznit să-și descâlcească secretele propriilor vieți, îndrăznind în același timp să dezlege și misterele universului. Puși în fața întrebării „Ce este viața?“, ei au trăit o neputință ingenuă, chiar dacă unii dintre ei scriseseră deja mii de pagini pe marginea acestui

subiect. Mie dintotdeauna mi s-a părut că acesta reprezintă un rezumat amuzant al condiției umane.

În lumina aceea chioară, în vreme ce tovarășii mei de detenție gemeau și suspinau, am deschis cartea.

Nutream speranța că lectura mă va calma, aruncându-mă în brațele somnului. M-am înșelat însă.

Cartea nu era compusă dintr-o suită de biografii distractive, ci conținea captivantele puncte de vedere ale filosofilor respectivi.

Iar Sfântul Augustin, desigur, a fost primul care m-a întâmpinat.

Acest munte de om se roagă cu sinceritate să fie scutit de povara sexualității, însă îi cere lui Dumnezeu să nu se grăbească, pentru că tocmai trece printr-o perioadă bună a vieții. În mod insistent, el încearcă să găsească o explicație rezonabilă a faptului că Dumnezeu, reprezentând „binele absolut", a putut crea un rău atât de adânc. Augustin îmi trezește o senzație de tandrețe care contrastează puternic cu statura, cu însemnătatea lui.

Așa că am început să citesc.

Faptul că un om zăvorât într-o cușcă nu găsește altceva de făcut decât să citească de ce Dumnezeu a creat răul pare a fi o fărâmă a insondabilei fățărnicii a vieții.

De data aceasta, lectura din Sfântul Augustin m-a nemulțumit. El spune că Dumnezeu a avut motivele lui să creeze tortura, persecuția, întristarea, crima — și cușca în care am fost eu închis, dimpreună cu oamenii care au zăvorât-o în urma mea. Tot acest rău, spune Augustin,

este rezultatul felului în care Adam și-a exercitat „liberul arbitru" și a mușcat din măr.

Mă aflam închis într-o cușcă pentru că un bărbat a mâncat, cândva, un măr.

Iar bărbatul care a mâncat mărul era însuși Adam al lui Dumnezeu, pe care îl plămădise cu propriile mâini. Bărbatul care zăcea în cușcă eram eu.

Iar Augustin îmi cerea să fiu recunoscător pentru aceasta?

Am început să boscorodesc, de parcă el s-ar fi aflat în fața mea, îmbrăcat modest, având un cap mare, pleșuv, o barbă lungă și un zâmbet șarmant.

— Ia spune-mi, l-am întrebat, ce constituie un păcat mai mare? Un bărbat care mănâncă un măr sau să pedepsești întreaga omenire pentru că un bărbat a mâncat cândva un măr?

Apoi am adăugat furios:

— Dumnezeul tău e un păcătos.

Colonelul de stat-major s-a întors, cu un geamăt, într-o rână. Umbra gratiei i-a tăiat fața în două.

— Eu plătesc acum pentru păcatele Dumnezeului tău.

Simțeam cum îmi ard ochii de oboseală, de nesomn. O piroteală paralizantă mă cuprindea treptat.

Colonelul de pe prici a gemut.

M-am uitat la el și am observat că era treaz și că plângea.

În vreme ce el zăcea în închisoare, copilul lui în vârstă de trei ani se afla în spital, luptându-se cu moartea.

M-am întors cu fața la perete, ca să nu-și dea seama că-l surprinsesem plângând.

Nu voi da niciodată drumul crengii aceleia. Nici măcar o clipă.

În timp ce mă cufundam în somn, m-am gândit la fetița aceea care se lupta cu moartea.

— Oare merită toate astea pentru un măr? m-am întrebat eu.

Oglinda și doctorul

Ți s-a întâmplat vreodată să-ți dispară brusc fața?

Fața pe care ai văzut-o reflectată de zeci de ori pe zi, în oglinzi și în vitrinele magazinelor, pe suprafețe lucioase și pe ecranul telefonului mobil, fiecare curbă și rid cu care ești atât de familiar — a mai fost vreodată această față eliminată din propria-ți viață?

Nu cred că poate trece o zi fără să-ți vezi fața.

O vezi atât de des încât uiți cum imaginea acesteia, faptul că te poți zări pe tine însuți, constituie un mic miracol.

În prima dimineață petrecută în cușcă m-a trezit huruitul unui cărucior de cumpărături.

Polițiștii împărțeau sandviciuri cu cașcaval proaspăt scoase din congelator, precum și sticle mici, din plastic, cu apă.

Sandviciurile erau bocnă.

Apoi polițiștii au deschis ușile cuștilor.

La capătul coridorului flancat de celule se afla o ușă din fier. Dacă o împingeai, îndărătul ei descopereai două chiuvete.

Deasupra lor nu se afla nicio oglindă, doar peretele gol.

Ca orice alt om, sunt într-atât de obișnuit să mă văd reflectat în ceva de cum mă trezesc, încât am privit drept înainte, așteptându-mă să-mi zăresc fața.

Aceasta dispăruse.

În clipa aceea m-am simțit de parcă m-aș fi zdrobit de perete.

Așa cum ar face orice om normal, m-am uitat în jurul meu, căutându-mă.

Nu eram acolo.

Era ca și cum aș fi fost exclus din viață, dat la o parte.

Privind peretele gol, mi-am adus aminte ce înseamnă să-ți poți vedea reflexia. Indiferent de câte mii de ori oglinzile ar fi folosite ca metafore literare, realitatea este mai plină de semnificație decât ar putea fi vreodată o metaforă.

Oglinda te arată pe tine ție, îți confirmă existența. Distanța dintre tine și oglindă creează un câmp care îți aparține numai ție, un câmp care te înconjoară, care este al tău, în care nu se poate furișa nimeni altcineva.

În absența unei oglinzi, chiar și acest câmp dispare.

Ai atunci impresia că toată lumea și tot ce se află în jurul tău se lipește de tine, înghesuindu-te.

Îți poți vedea mâinile, brațele, picioarele, labele acestora, nu însă și fața.

În absența unei fețe, toate acele brațe, mâini, labe și picioare se aseamănă trupului unui animal jumătate-maimuță-jumătate-pasăre găsit undeva prin pădurile Madagascarului.

Atunci când ți-a dispărut fața, nici măcar nu mai poți fi sigur că mâinile și picioarele acelea îți aparțin cu adevărat.

În cuști nu se afla nicio oglindă, nicio bucată de sticlă, nicio suprafață lucioasă.

Oricine va fi proiectat acest loc, l-a făcut așa cu bună știință. Omul acela trebuie să se fi gândit că oamenii închiși în clădirea aceea, supuși unor interogatorii dure, vor ceda mai ușor dacă își vor fi pierdut chipurile.

Ca și mine, toată lumea își căuta fața.

Unii se holbau în câte o sticlă din plastic, cu apă, însă plasticul nu reflecta lumina.

Prin simpla îndepărtare a oglinzilor, fuseserăm scoși din viață.

M-am gândit la Narcis și la helești din povestirea lui Oscar Wilde.

Când Narcis a murit, apele dulci care umpluseră helești în care el obișnuia să se uite, în fiecare zi, la sine însuși, s-au preschimbat în lacrimi.

Iar lacrimile i-au spus helești: „Nu ne mirăm că jelești... el... va sta pe malul tău și se va uita la tine... în luciul apei tale el își va oglindi propria frumusețe".

„Dar eu l-am iubit pe Narcis pentru că... în oglinda ochilor lui mi-am văzut reflectată propria frumusețe", a răspuns helești.

Până și un helești dorește să se uite la sine. Cu toate acestea, legăturile noastre cu noi înșine fuseseră tăiate.

Până și gestul de a te spăla pe față devenise dificil în absența unei oglinzi. Când îți ridicai palmele făcute căuș,

pline cu apă, ca să te speli pe față, te temeai că ți-o vei rata cu totul.

Sub chiuvete se afla un butoi mare din plastic, plin până la refuz cu bucăți de hârtie murdară, câteva astfel de cocoloașe găsindu-se împrăștiate și pe jos.

Pentru că în ziua aceea era o sărbătoare religioasă, cei mai mulți dintre oamenii de serviciu erau plecați, așa că nu existau role de prosoape de hârtie, podelele nu erau spălate și peste tot domnea mizeria.

Lângă chiuvete se aflau două veceuri.

Nu mai văzusem niciodată un astfel de veceu.

Avea niște uși batante, ca ale barurilor din westernurile vechi. Partea de sus și de jos a ușilor pur și simplu nu exista.

Lângă toalete exista și un duș. Și la acesta se ajungea prin niște uși batante.

Nu exista niciun loc în care ți-ai fi putut atârna hainele.

Când făceai duș, erai nevoit să-ți pui hainele sau prosopul pe ușile batante.

Podeaua era acoperită cu o mâzgă groasă.

Începusem să put, așa că am cedat nevoii și am făcut un duș. Pentru că nu îndrăzneam să calc desculț pe podea, m-am spălat continuând să port ciorapi în picioare. Puțin mai târziu am descoperit cât de greu este să-ți pui haine uscate purtând niște ciorapi uzi.

După ce ne-am spălat pe mâini și pe față, ne-am întors în cușile noastre. Ne-am mâncat sandviciurile înghețate și ne-am băut sticlele de apă.

Colegii mei de cușcă și cu mine am început să discutăm.

Toți coloneii închiși aparțineau Marinei Militare și fuseseră colegi de clasă, absolvind Colegiul Naval de Război în același an.

Partea amuzantă este că aceștia nu se număraseră printre complotiștii loviturii de stat, fiind ofițerii numiți în posturile celor arestați inițial.

Apoi unul dintre colegii lor de clasă îi arătase cu degetul.

Se pare că în sânul forțelor armate existase o uriașă epidemie de trădare în zilele acelea, ofițerii turnându-se fără milă unii pe ceilalți.

Când un prieten al acestui grup de ofițeri i-a dat pe goarnă, poliția i-a arestat pe toți coloneii de Marină care absolviseră colegiul în același an.

Cei mai mulți dintre ei erau colonei de stat-major.

Erau niște bărbați bine educați: toți dețineau doctorate în diverse subiecte și avuseseră niște cariere promițătoare.

Erau consternați și neliniștiți, însă, fiind prieteni din copilărie, au reușit să transforme coridorul nostru într-un dormitor de școală militară. Se tachinau reciproc, glumeau și râdeau ținându-se cu mâinile de gratiile de fier.

Ne cantonaserăm într-o ciudată stare de râs și agonie, în vreme ce, unul câte unul, sufletele lor se cristalizau sub presiune. În numai o oră, reticentul, glumețul, nevroticul, necioplitul și ambițiosul și-au făcut cu toții, rând pe rând, apariția.

Se pare că personajul care avusese cea mai strălucită carieră dintre toți era colonelul de stat-major care dormea în partea cealaltă a celulei. Fusese trimis la post în străinătate, călătorise peste tot, încheiase primul toate misiunile și manevrele încredințate și, în vreme ce se aștepta să acceadă la gradul de general, s-a trezit desculț în arestul poliției.

Nutrise pentru sine visuri măreț — însă toate acestea au fost date peste cap într-o singură noapte, în momentul în care s-a trezit cu cătușe la mâini.

Toți ofițerii de acolo avuseseră parte de același duș rece, experimentaseră același șoc, însă cel care pierduse cel mai mult era colonelul de stat-major, pentru că el nutrise visele cele mai măreț.

Era îngrijorat atât de soarta fiicei lui spitalizate, cât și de viitorul lui care fusese aruncat, de la o zi la alta, în incertitudine.

Pe de altă parte, colonelul de submarine era un tip vesel, lipsit de griji. Cu toate că era inteligent, nu dorise să ajungă colonel de stat-major, nu aceasta fusese ambiția lui.

— Cum e viața într-un submarin? l-am întrebat eu.

A râs și a răspuns:

— Mai rea decât aici.

El era obișnuit să trăiască în spații închise.

Pe măsură ce zilele treceau, subiectul mâncării a început să acapareze conversațiile.

Muream de foame. Dimineața primeam câte un sandvici înghețat; la prânz, niște mazăre din conservă, iar la cină, niște sarmale în foi de viță, tot din conservă.

Nu primeam nici ceai, nici cafea, nici țigări și nici un alt fel de mâncare.

În timpul celor douăsprezece zile pe care le-am petrecut acolo am mâncat sandviciuri cu caşcaval, mazăre și sarmale în foi de viță din conservă.

Un adevărat regim de slăbire: am pierdut șapte kilograme în douăsprezece zile; ceilalți, în funcție de timpul petrecut acolo, au pierdut câte zece — chiar câte cincisprezece kilograme.

Visam mâncare.

Într-o zi, polițiștii au deschis porțile cuștilor, trezindu-ne ca să ne plimbe în susul și-n josul culoarului. În vreme ce păşeam înșirați pe un singur rând, am spus:

— Haideți să spunem pe rând felul de mâncare de care ne este cel mai tare dor.

Numele mâncărurilor au început să explodeze în cascadă, ca focurile de artificii: „kebab Adana", „kebab İskender", „tocăniță cu fasole", „pește cu rucola", „lahmadjun", „pastramă", „găluște".

În vreme ce o rosteam, savuram fiecare denumire — strigând-o cu atâta poftă încât ai fi putut avea impresia că tocmai ne aflam în toiul unei orgii culinare. Numele fiecărui fel de mâncare era urmat de câte un „uau" apreciativ, trădând poftă.

După astfel de momente vesele, o povară se strecura în sufletele noastre. Energia care ne permisese să zidim un scut protector de jocuri, glume, tachinări și amintiri fericite se istovea, iar realitatea se grăbea să-i ia locul:

Eram închiși în niște cuști, iar viitorul nostru nu se arăta deloc luminos.

— Dar nu am făcut nimic, a spus colonelul de stat-major care stătea vizavi de mine.

În noaptea loviturii de stat el se afla în vacanță, în Anatolia, împreună cu familia — a ținut el să ne repete.

Colonelul de submarine i-a răspuns pe un ton indiferent:

— Tipii ăștia mai întâi ne bagă în pușcărie, după care ne dau afară din armată.

Colonelul de stat-major s-a revoltat:

— De ce să ne dea afară? Ce am făcut?

Bărbații aceștia purtaseră uniforma militară încă dinainte de a deveni niște persoane adulte, iar perspectiva excluderii lor din armată îi făcea să simtă fiori reci pe șira spinării.

De obicei mă țineam departe de conversațiile lor. Fie citeam cugetările Sfântului Augustin sau ale lui Toma de Aquino referitoare la rău, fie visam cu ochii deschiși.

Îmi tot repetam cel mai cunoscut, cel mai banal adevăr al vieții, nutrind un respect nedisimulat pentru acest clișeu: „Timpul trece, totul se schimbă".

Mi-am amintit vorbele lui Elias Canetti: „Când atingi timpul cu vârful degetelor, acesta începe imediat să râdă, împrăștiindu-se asemenea unui nor de praf".

Aici însă timpul nu râdea.

Nu a râs nici măcar atunci când l-am atins cu vârful degetului.

Era însă adevărat că se preschimba în praf. Pe acesta l-am putut simți în gură, în nas, în gât. I-am mestecat și înghițit fiecare firicel.

Și fiecare firicel de praf a confirmat clișeul: „Timpul trece".

Într-una dintre orele acelea moarte, am auzit un polițist strigând:

— Pregătiți-vă! Mergeți la doctor.

— Ce se întâmplă? am întrebat eu.

— Ne duc la doctor ca să poată dovedi că nu am fost torturați, mi-a explicat tânărul învățător.

Urma să merg afară, la soare, la lumină.

Dintr-odată m-am simțit cuprins de neliniște.

Nu voiam să ies la soare, la lumină. Ideea de a părăsi cușca mă înspăimânta.

Asemenea unui crab îngropat în noroi, mă pitisem și eu în cușca aceea, în visurile mele și în trecerea timpului. Îmi făcusem acolo un cuib, departe de lume.

Odată ce aș fi pășit din nou la soare, la lumină, în viață, acest „cuib" ar fi fost distrus. Nu știam dacă aș mai fi găsit puterea necesară pentru a-l reclădi, odată revenit în cușcă.

Dacă aș fi putut, aș fi rămas pitit în aceasta — însă trebuia să mă urnesc, așa că m-am ridicat în picioare împreună cu toți ceilalți.

În lipsa curelei, pantalonii de pânză îmi tot cădeau, expunându-mi părțile rușinoase. Nu era o ținută potrivită pentru a da ochii cu cineva.

Unul dintre colonei a înțeles dilema în care mă aflam.

— Hai să-ți confecționăm o curea, a spus el.

— Cum o să reușești să faci acest lucru?

A descojit eticheta uneia dintre sticlele din plastic și, răsucind-o, a preschimbat-o într-un fel de sârmă, pe care a petrecut-o printre găicile pantalonilor mei, legând-o în față.

Pantalonii mi-au rămas fixați în jurul taliei.

Am ieșit din celule, înaintând printre două șiruri de polițiști în uniformă și îndreptându-ne către un autobuz ce avea geamurile acoperite cu plasă de sârmă.

Probabil că niciun alt tip de scenă nu face mai bine un individ să arate asemenea unui criminal ordinar precum cea în care este pus să înainteze într-un șir uman zdrențăros: pantaloni boțiți, maiouri jegoase, șlapi desperecheați, păr încâlcit și bărbi neîngrijite.

În acest șuvoi uman străduindu-se să-și coordoneze pașii haotici la ordinele răcnite ale polițiștilor, în năuceala cauzată de neadaptarea la această nouă situație în care nici nu mai știai cine ești, toate caracteristicile vizibile care îți conturau personalitatea, care te făceau să fii cine erai — expresiile chipului tău, gesturile, vocea, felul de a păși —, dispăreau.

În această masă cenușie de oameni, am văzut cât de jalnici ajunseserăm să arătăm cu toții.

Am urcat în autobuz. Acesta s-a urnit cu un geamăt, a trecut printre niște șiruri de mașini parcate, a părăsit curtea Departamentului Securității, a cotit la dreapta și s-a oprit în fața spitalului care se afla la următorul colț de stradă.

Lângă spital se zărea o piațetă. Un grup de oameni aștepta acolo, în soarele arzător.

Imediat am zărit în mulțime fețele unor oameni pe care îi iubeam și de care mi se făcuse dor.

Întinzându-și gâturile și mijindu-și cu putere ochii, aceștia se străduiau să vadă prin plasa de sârmă dacă mă aflam sau nu în autobuzul acela.

Vederea lor mă umpluse de bucurie.

Pentru a putea înțelege bucuria revederii unor ființe dragi, chiar și de la distanța aceea, trebuie să ai pantalonii prinși cu o bucată de hârtie rulată și să te afli într-un autobuz al poliției având geamurile acoperite cu plasă de sârmă.

Iubim și ne obișnuim să iubim.

Uneori este posibil să ne dăm seama cât de mare este dragostea care zace sub obișnuință numai când obișnuința este întreruptă într-o manieră atât de grosolană.

Am început să flutur, cu entuziasm, din mână, pentru a mă face văzut. Faptul că ei m-ar fi putut vedea în momentul acela devenise pentru mine cel mai important lucru din viață. M-am agitat în fel și chip, însă cei dragi nu au reușit să mă remarce printre umbrele pe care le puteau întrezări în interiorul autobuzului.

Nu mă puteam mișca atât de mult pe cât mi-aș fi dorit, pentru că polițiștii erau în permanență pregătiți să intervină.

Cei dragi mie nu mă puteau vedea.

În clipele acelea, nimic nu mi se părea mai important decât să fiu văzut de ei.

Unul dintre coloneii aflați în partea din față a autobuzului mi-a spus, oferindu-mi locul lui:

— Vino mai în față. Se pare că familia ta se află aici.

În pofida diferențelor de idei, convingeri și credințe, întotdeauna există o anumită solidaritate între oamenii care se intersectează în momentele dificile ale vieții lor. Toată lumea ajuta pe toată lumea. Ne țineam unul de celălalt asemenea unui stol de grauri care nimerește peste niște păsări de pradă.

M-am mutat în față.

Am făcut cu mâna.

M-au văzut.

La început, au zâmbit și mi-au făcut, la rândul lor, veseli, cu mâna.

Apoi am zărit niște vălurele luând-o în sus dinspre rotulele fiicei mele, iar apoi vălurelele acelea au explodat din ochii ei sub forma unor lacrimi.

Se căznea să se abțină, însă nu reușea. Tremura din tot trupul.

Fiul meu o ținea strânsă la piept.

M-am uitat la ei.

Știam că rănile adânci, deschise în interiorul meu în clipa aceea, nu se vor vindeca niciodată.

Știam prea bine ce trebuie să fi simțit ei văzându-și tatăl într-un autobuz acoperit cu plasă de sârmă, stând printre alți oameni la fel de nefericiți.

După arestarea tatălui meu am mers împreună cu fratele meu Mehmet să asistăm la audierea lui, desfășurată într-un tribunal militar.

În sala de judecată din interiorul Barăcilor Selimiye, noi doi am constituit singurul public. Din pură coincidență, amândoi purtam în ziua aceea niște costume bleumarin-închis.

În dimineața zilei următoare, un ziar de extremă dreaptă a publicat o fotografie mare cu noi, sugerând faptul că ar fi existat „un mesaj ascuns" în faptul că purtaserăm costume având aceeași culoare.

Totul se preschimbă pe Pământ, numai prostia și răutatea, niciodată.

Tatăl meu stătea în boxa acuzaților, fiind flancat de doi jandarmi.

Apoi tata s-a ridicat în picioare ca să-și prezinte apărarea. A vorbit cu o voce puternică, impresionantă, care răsuna de-a lungul culoarelor acoperite cu marmură ale Barăcilor Selimiye. Sala de judecată a început, treptat-treptat, să se umple, pentru că ofițerii părăseau încăperile în care se aflaseră până atunci ca să vină să-l asculte pe tata.

Președintele completului de judecată a încercat să-l facă să tacă, însă el nu a cedat presiunii.

Apoi judecătorul a răcnit:

— Forțați-l să stea jos.

Cei doi jandarmi l-au împins pe tata de umeri, obligându-l să se așeze la loc pe scaun.

Nu am uitat niciodată sentimentul de neajutorare și de furie pe care l-am trăit în momentul acela. Ura mea pentru despoți și pentru puciști nu avea să se stingă niciodată.

Văzând acum durerea întipărită pe chipurile copiilor mei, nu numai că am înțeles prin ce treceau, însă am simțit

din nou sentimentul acela de neajutorare și de furie care mă copleșise cu atâția ani în urmă, în vreme ce-mi priveam tatăl.

În încercarea de a le domoli suferința, le-am zâmbit și le-am făcut semne că sunt în regulă. În realitate, ceea ce mă preocupa era felul în care arătam. Eram îngrijorat că, dacă aș fi arătat prea obosit și prea șleampăt, nu aș fi făcut altceva decât să le adâncesc durerea.

Polițiștii ne-au zorit să ieșim din autobuz și să intrăm în spital, formând un singur șir.

O recepționeră stătea în fața unui calculator, cerând fiecăruia dintre noi să-și spună codul numeric personal și numele.

Când mi-a venit rândul, mi-a cerut și mie să-i spun CNP-ul.

— Nu-l cunosc, i-am mărturisit eu.

Imediat am auzit în spatele meu vocea polițistului tânăr care se remarca prin tunsoarea lui ostentativă:

— Iaca la el, marele scriitor care nici măcar nu-și cunoaște cenepeu'!

Devenisem un „nimeni" absolut în ochii unui tânăr ofițer de poliție pentru că nu îmi cunoșteam CNP-ul.

Așa fusese învățat să trăiască: primul lucru pe care trebuie să-l faci în viață este să-ți memorezi numărul.

Când am pășit în cabinetul doctorului, acesta m-a salutat:

— Cum o mai duceți, Ahmet Bey?

— Sunt bine, mulțumesc.

Doctorul mi-a arătat o draperie aflată în partea din spate a cabinetului.

— Acolo există o oglindă, poți s-o folosești dacă vrei.

Era limpede că știa care era importanța oglinzilor, impactul psihologic pe care îl are senzația că ți-a dispărut chipul.

Am tras imediat draperia la o parte și m-am uitat în oglinda atârnată deasupra unei chiuvete. Fața mea se afla acolo, privindu-mă. Îmi regăsisem piesa lipsă. Eram complet. Părăsisem trupul creaturii pe-jumătate-maimuță-pe-jumătate-pasăre și redevenisem om.

Nu arătam atât de epuizat pe cât îmi închipuisem.

Ceea ce a avut darul să mă binedispună.

Cei dragi mie nu vor trebui să se îngrijoreze și mai mult.

— Ați fost tratat cu violență sau ați fost torturat? m-a întrebat tânărul doctor.

— Nu.

— De ce altceva v-ați putea plânge?

— Uneori, noaptea, îmi este greu să înghit.

— Să vă scriu o rețetă.

— Sunteți cumva otorinolaringolog?

— Nu, sunt ortoped.

— Și atunci, cum de vă pricepeți la medicina gâtului?

— Sufăr de același lucru, iată de ce mă pricep.

După ce toată lumea a fost examinată de medic, ne-au încolonat din nou într-un singur șir și ne-au escortat înapoi la autobuz. Pe drum, m-am întors și am făcut cu mâna:

— Sunt bine!

Autobuzul s-a pus în mișcare și am pătruns în curtea Departamentului Securității.

Cei dragi nouă se țineau de barele gardului din fier forjat care înconjura curtea, în vreme ce autobuzul îi lăsa în urmă.

Pe măsură ce distanța dintre noi devenea tot mai mare, ei păreau tot mai mici.

Mă uitam la ei prin plasa de sârmă care acoperea geamurile autobuzului. Pe măsură ce ne îndepărtam, durerea aceea interioară, înțepătoare, se intensifica.

Ne-au aruncat din nou în cuști.

În arest s-a așternut liniștea.

Unii, asemenea mie, reușiseră să-i vadă pe cei dragi în afara spitalului, însă alții, nu. Nouă ne era dor de cei pe care tocmai îi revăzuserăm, în vreme ce celorlalți le era dor de cei pe care nu reușiseră să-i zărească.

Până la ora cinei, nimic nu a spart tăcerea aceea.

Fiecare dintre noi se refugiase în propria singurătate.

Seara, polițiștii ne-au împărțit conservele de sarmale în foi de viță.

În timp ce mâncam, am reînceput să vorbim.

Ne reîngropaserăm în lumea tulbure a cuștii, făcându-ne acolo sălaș.

Cum tânărul învățător se afla închis de patru săptămâni, l-am întrebat:

— Au apucat să te interogheze?

Cu două săptămâni în urmă, îl luaseră în zori la un interogatoriu, unde i-au spus:

— Toată lumea încearcă să-și scape pielea. Acum te întorci în celulă și te gândești o vreme. Dă-ne câteva nume. Scapă-ți pielea.

— Nu vă pot da niciun nume. Nu pot face rău nimănui, a răspuns el.

În noaptea aceea m-am trezit pentru o clipă din somn și l-am văzut din nou sprijinit de perete, citind din *Coran*.

În ziua următoare ne-au dus din nou la doctor.

De data aceasta eram pregătit să dau ochii cu cei dragi.

Și ei erau pregătiți să dea ochii cu mine.

Mi-au zâmbit, iar eu le-am făcut vesel cu mâna.

Acum, de serviciu era o doctoriță ușor supraponderală.

— Ați fost tratat cu violență?

— Nu.

— Vă voi examina.

— Nu am fost bruscat.

— Va trebui să vă examinez.

Ne-am retras după draperia aceea. M-am uitat în oglindă. Aveam o față. Existam.

— Dați-vă jos pantalonii, mi-a spus doctorița.

Mi-a venit să-i răspund „Dumneavoastră prima", însă am reușit să mă abțin.

Mi-am dat jos pantalonii.

Femeia se uita la picioarele mele, iar eu mă uitam la ea. Pur și simplu stăteam amândoi acolo.

Apoi prin minte mi-a trecut memorabila scenă din *Joia dulce* a lui Steinbeck.

Doc se duce în vizită la Suzy, care se mutase într-un cazan gol de pe un teren viran. În momentul în care intră de-a bușilea în cazan, ținând într-o mână flori, el se gândește: „Un bărbat care poate face asta cu demnitate nu se va mai teme niciodată de nimic".

Un bărbat — având pantalonii lăsați în vine — care poate sta cu demnitate în fața unei femei, nu se va mai teme niciodată de nimic.

Apoi doctorița mi-a spus:

— Vă puteți trage pantalonii.

Îndreptându-mă către ușă, am întrebat-o care era specializarea ei.

Am fișat răspunsul ei, punându-l în categoria „de neuitat".

— Ginecologie.

Învățătorul

„A început să cadă zăpada. Totul a devenit alb. Drumul din fața noastră a dispărut și nu ne mai puteam da seama unde se termina acesta și unde începeau câmpurile. Fulgii de nea care se izbeau de geamurile microbuzului se lipeau de ele atât de repede încât cu greu mai distingeam ceva dincolo de acestea. Atunci șoferul a spus:

— Eu mă întorc. Dacă vom mai rămâne aici multă vreme, drumul va fi închis, iar noi ne vom împotmoli.

— Tu te întorci, dar eu mă voi duce pe jos până în sat, am spus eu în vreme ce șoferul întorcea.

Am ieșit din vehicul."

Așa începe cea mai surprinzătoare poveste despre fericire pe care am auzit-o vreodată.

Aerul și lumina din cușca noastră nu se schimbau niciodată. Fiecare minut era identic cu cel precedent. Era ca și cum un afluent al râului Timp s-ar fi izbit de un baraj și ar fi format un lac de acumulare. Iar noi stăteam pe fundul acelui bazin nemișcat.

În adâncul acelei ape tulburi suntem la fel de insignifianți precum un pachet de țigări gol sau precum

monedele pe care un beţiv le scoate din buzunar şi le aruncă în vreme ce traversează un pod.

Nu ne puteam da seama în ce direcţie curgea timpul. Uneori curgea spre trecut, către amintirile noastre. Uneori curgea spre viitor şi către grijile noastre. În general însă, stagna în acest semiîntuneric ciudat mirositor.

Cunoşteam fiecare element al acelui miros: mirosul de piatră, mirosul de fier, mirosul căldurii apăsătoare, mirosul pielii de om, mirosul de closet neigienizat, mirosul de hârtie aruncată la gunoi, mirosul absenţei luminii.

Atâta doar că mirosul acela acru şi nervos care rezulta din combinarea tuturor acestor mirosuri era pentru noi toţi o duhoare necunoscută şi deprimantă.

Inactivitatea ne obosea.

Singurul fel în care te puteai mişca era să-ţi foloseşti vocea — vorbind şi povestind.

Orice om de pe acest pământ care îşi găseşte un ascultător are o poveste de depănat. Nu povestea e greu de găsit, ci ascultătorul. În cuşca aceea, eu eram ascultătorul.

Cu ajutorul acelui straniu, înşelător instinct al scriitorilor, ascultam ceea ce mi se spunea, înregistrând totul în memorie, pentru a putea rumega mai târziu informaţiile.

Povestitorii credeau probabil că spusele lor aveau să fie în curând uitate. Ei nu cunoşteau uşurinţa cu care scriitorii comit păcatul neuitării.

Coloneii dispuneau de un repertoriu bogat de poveşti. Erau deosebit de vorbăreţi. Tânărul învăţător însă nu vorbea mult. Fie îi asculta pe ceilalţi, fie citea din Coran.

După ce polițiștii îi spuseseră să se retragă, să se gândească mai bine și să le dea câteva nume, l-au lăsat în plata lui, în cușcă.

Așa cum se întâmpla cu mulți alți oameni aflați în aceste celule, gândurile lui oscilau: oare ar fi trebuit să se salveze pe sine devenind un informator și scoțându-și la mezat cunoscuții sau ar fi trebuit să evite să comită o astfel de josnicie, plătind însă prețul propriei purități morale și riscând să fie condamnat să putrezească în închisoare?

Din când în când, învățătorul spunea:

— Nu le pot da numele nimănui, nu pot fi într-atât de ticălos.

Doar că nu avea curajul să le zică polițiștilor „Nu am nimic în plus să vă spun".

Așa că se lupta cu amarele consecințe ale acestei lupte interioare.

Când vorbea cu noi, ne povestea numai despre perioada pe care o petrecuse în satul acela kurd înzăpezit, o perioadă pe care o descria spunând „Au fost cei mai fericiți ani din viața mea".

„Deodată, zăpada a început să cadă..."

Aventurile lui începuseră în ziua în care i se oferise un post de dascăl în sud-estul țării, într-un sat proguvernamental controlat de gărzile locale.

Împreună cu doi alți prieteni, învățători și ei, a închiriat o casă într-unul dintre orașele din apropiere. Se ducea în sat dimineața și revenea noaptea.

În ziua în care a început furtuna de zăpadă, el a ieșit din microbuz și a început să-și taie calea prin nămeți.

A mers ore întregi, de câteva ori s-a rătăcit, o dată chiar s-a prăbușit, înfrigurat și stors de vlagă, la rădăcina unui copac. Cu un ultim efort, însă, a continuat să meargă, ajungând pe seară, aproape degerat, în sat.

S-a dus la casa primarului, a sunat la sonerie, iar acesta l-a ascultat cu o față uimită cum îi declară:

— De acum înainte voi locui în sat.

Din momentul în care spusese „Eu cobor aici și mă duc pe jos", devenise limpede că învățătorul luase o decizie care avea să-i schimbe viața.

Există astfel de momente în viața unui om, momente care ne așază destinul pe un alt făgaș, însă puțini oameni își dau seama, cu claritate, de existența lor.

Tânărul învățător își consemnase în memorie toate detaliile acelui moment în care hotărâse să-și schimbe viața.

Iar hotărârea aceea fusese luată din toată inima și din tot sufletul.

El nu ne descria niciodată emoțiile pe care le trăise când luase decizia aceea și nici felul în care se simțise după evenimentele care aveau să se petreacă mai târziu.

Toate sentimentele lui rămâneau încuiate îndărătul acestei propoziții: „Au fost cei mai fericiți ani din viața mea". Iar el nu lăsa pe nimeni să i le întrezărească.

Mie, unuia, tăcerea lui îmi deschidea accesul către o câmpie întinsă, fertilă, una pe care o puteam umple cu propriile mele gânduri, previziuni și visuri.

Când a luat hotărârea să trăiască în sat, când a spus „Eu cobor aici", el trebuie să fi știut că, făcând asta urma să-și taie toate legăturile cu lumea aflată dincolo de cătunul

acela de munte și că acolo nu îl așteptau decât o adâncă singurătate și niște condiții de viață dintre cele mai aspre.

În momentul acela, el a întors spatele vieții.

A întors spatele tuturor plăcerilor, tuturor distracțiilor, tuturor conversațiilor purtate cu prietenii lui, tuturor plimbărilor fără țintă pe străzile orașului, atât posibilității de a zări în vitrina unui magazin o cămașă care să-i placă, precum și aceleia de a o cumpăra. Mai presus de toate, în momentul acela el a întors spatele iubirii și posibilității de a-și găsi un partener de viață, dedicându-se astfel unui lucru total diferit.

Acela a fost momentul în care el s-a dedicat altor oameni.

S-a abandonat pe sine și și-a dedicat ființa unui alt lucru, exact așa cum ar fi făcut un călugăr, un mahatma sau un sfânt.

În cușca aceea lipsită de lumină mă puteam imagina trăind în locul lui și puteam simți ceea ce trebuie să fi simțit el în momentul în care ieșise din microbuzul acela.

Cu toate acestea, nu simțeam numai ceea ce trebuia să fi simțit el. Asemenea personajului lui Süskind, cel care fură mirosurile altora, am preluat aventurile tânărului învățător și le-am umplut cu propriile mele emoții, pentru a-mi țese din amintirile lui o mantie de vis, o mantie în care să mă pot înveli, ascunzându-mă.

Mă aflam afară, în zăpadă. Simțeam cum îngheț. Simțeam în fiecare particulă a propriei ființe un acut sentiment de exuberanță care venea din faptul că fisurasem

cu propria voință coaja de ou din jurul meu, din faptul că navigam către o stare vecină cu nețărmurirea, lăsând în urmă toate plăcerile lumești, simțind cum mă răsfir, asemenea unor fulgi de zăpadă, în infinit.

Am experimentat amețitoarea senzație de a mă descotorosi de propriile aripi, cele făurite din viață și din moarte, începând să zbor, fără de aripi, către infinit.

Lăsându-mi trupul în cușcă, am început să zbor asemenea unui fulg de zăpadă zâmbind în toiul unui crivăț.

Faptul de a mă fi preschimbat într-un fulg de zăpadă aducea cu sine o vioiciune atât de delicioasă, de arzătoare, un sentiment de sângerare și de despicare, de parcă ți-ai fi dat naștere, într-o nouă formă, ție însuți.

Timpul pe care l-am petrecut în universul acela alb a fost unul dintre cele mai fericite momente ale vieții mele. O fericire împrumutată, însă nu mai puțin o fericire.

Habar n-am dacă tânărul învățător trăise chiar așa acel moment sau dacă nu cumva este vorba doar despre hălăduielile imaginare, de basm, ale propriei mele minți, bucurându-se de evadarea onirică din sentimentul opresiv cauzat de faptul că, în realitate, mă aflam închis în cușca aceea. Adevărul rămâne însă că așa m-am simțit eu în vreme ce îl ascultam pe tânărul învățător.

Viața împărtășită, compusă din lucrurile pe care le trăise el și ceea ce visam eu, se încheia acolo.

Puteam simți momentul în care el ieșise din microbuz: o persoană a făcut implozie, trăind un „Big Bang" capabil să plămădească o altă persoană, o nouă viață, un alt univers

zămislit din sine — toate acestea nu erau niște lucruri cu care mi-ar fi fost greu să empatizez.

Puteam simți în propriul suflet momentul acela de contemplare mistică.

Îmi era ușor să mă furișez afară din căldura aceea lipicioasă a cuștii întunecate și să mă plimb prin viscol, simțind fulgii de zăpadă pe față, furnicăturile din degete, excitarea combinată cu teamă. Cu un spasm în stomac, puteam simți strania călătorie interioară prin care lăsam în urmă o viață numai pentru a plonja în gol, către o altă viață.

Dar nu reușeam nici să simt, nici să înțeleg „fericirea" următorilor trei ani.

În noaptea aceea cotropită de ninsoare, primarul satului l-a invitat pe învățătorul care îi bătuse la ușă să se așeze lângă sobă, apoi i-a oferit ceva de mâncare și i-a făcut o cafea.

După cafea, primarul a spus:

— Nu există case libere în sat.

Hotărât să trăiască acolo, învățătorul a răspuns:

— Ce-am putea face?

Primarul a căzut o vreme pe gânduri.

— Lângă moschee există o încăpere plină cu mobilă. Dacă vrei, am putea vorbi cu imamul, iar tu ai putea locui acolo.

— În regulă, a spus învățătorul.

Cum acesta era nerăbdător să se instaleze în noua lui locuință, cei doi au luat cu ei o lanternă și s-au îndreptat,

prin ninsoare, în frigul acela cumplit, către moschee, acolo unde l-au găsit pe imam.

Acesta, nedorind să-l supere pe primar sau pe învățătorul care venise pe timp de noapte la ușa lui, a ieșit, i-a condus pe cei doi lângă moschee și a deschis ușa camerei disponibile.

Aceasta era o odăiță fără apă curentă sau electricitate, plină cu lăzi sparte, capace de sicriu, coșciuge și o mulțime de covorașe zdrențuite. Geamlâcurile înghețate erau albe, opace, de parcă nu ar fi fost făcute din sticlă.

Imamul a intrat în propria locuință, de unde s-a întors cu un godin. Au făcut focul, iar încăperea s-a dezmorțit puțin. Apoi imamul și primarul au plecat.

Învățătorul a întins pe jos unul dintre covorașele zdrențuite, s-a înfășurat în propria haină și a adormit printre coșciuge.

Cei trei ani pe care i-a petrecut în această încăpere fără toaletă, fără baie și fără bucătărie au reprezentat cea mai fericită perioadă din viața lui.

Își gătea mâncarea pe mica plită a godinului și își spăla rufele într-un ciubăr găsit.

În vreme ce vorbea despre zilele acelea, o scânteiere asemănătoare luminii unei comete zburând înapoi prin timp, către trecut, și-a făcut apariția.

Chiar și în cușca noastră întunecoasă, lumina fericirii putea fi întrezărită pe chipul învățătorului.

Tânărul singur care stătea înfășurat în propria haină, întins pe covorașul zdrențuit pe care și-l așternuse pe podeaua din piatră rece ca gheața își găsise acolo fericirea,

iar acum rememora acele zile în încercarea de a nu deveni un informator în acest arest al poliției în care își petrecea probabil cele mai grele zile din întreaga viață.

M-am gândit îndelung, încercând să deslușesc misterul nemaipomenitei lui fericiri trăite vreme de trei ani.

Oare ce provocase fericirea acestui tânăr care își petrecuse trei ani din viață lipsit de iubire, de prezența unei femei, singur-singurel într-o odaie pe care o împărțea cu niște coșciuge, într-un cătun izolat, pe un munte înzăpezit?

Să fi fost vorba de senzația aceea pe care mi-o imaginasem eu?

Oare tânărul învățător reușise să simtă acel extaz, clipă de clipă, vreme de ani și ani, asemenea unui anahoret, unui sfânt, în vreme ce eu nu reușisem să-l simt decât pentru o clipă?

Sau să fi fost vorba despre faptul că viața lui din satul acela păruse atât de tihnită — pentru ca acum, dată fiind nefericirea lui actuală, el să vadă în zilele acelea o perioadă de „fericire"?

Sau poate că la mijloc ar putea fi încrederea și afecțiunea localnicilor — acestea făcându-l să se simtă într-atât de fericit?

Oare umpluse cu afecțiunea pe care i-o arătase un sat întreg golul cauzat de lipsa iubirii unei femei?

Căldura unei femei nu există în această poveste despre fericire. În locul acesteia a existat un alt fel de afecțiune, una mai puțin cuprinzătoare și, prin urmare, mai puțin intensă și mai puțin înflăcărată, însă mai trainică.

Oare această afecțiune a sătenilor să fi constituit pentru tânărul învățător o amintire de neșters?

Poate afecțiunea locuitorilor unui cătun să fericească un bărbat la fel de mult precum iubirea unei femei?

Nu am reușit să găsesc, în amintirile învățătorului, răspunsurile la aceste întrebări.

În zilele petrecute împreună în cușcă, el nu a povestit nimic despre viața lui de dinainte sau de după perioada petrecută în satul acela.

Nu știam nimic despre viața lui, cu excepția timpului petrecut de el acolo. Era ca și cum singura perioadă din propriul trecut de care era în stare să-și aducă aminte se limita la cei trei ani. Nimic altceva nu-l afectase la fel de profund.

Ori de câte ori dădea în lături draperiile propriei vieți, noi vedeam decorul aceluiași sat; raza amintirilor lui nu lumina vreo altă scenă.

Atunci când nu vorbea despre satul acela, fie citea din *Coran*, fie se ruga, fie murmura, părând să vorbească cu sine: „Nu voi da niciun nume. Nu pot fi într-atât de ticălos".

Uneori, când mă trezeam în timpul nopții, îl surprindeam rugându-se.

Povestea despre fericire a acestui tânăr mi-a adus aminte de ceea ce spusese Brodsky în cartea lui despre Veneția. Mirosul algelor înghețate era pentru Brodsky sinonim cu fericirea.

Un miros cu totul necunoscut mie mă făcea să mă gândesc la „fericirea absolută".

Mirosul de alge înghețate, un sat izolat, o plimbare prin zăpadă, îndepărtarea de viață... Toate acestea ar putea duce către fericire.

Cum de au putut Brodsky și învățătorul de țară, doi oameni întru nimic asemenea, să hălăduiască prin diferite adâncimi ale vieții, să o apuce pe căi diferite pentru ca în cele din urmă să ajungă amândoi la același cuvânt — „fericire"?

Îmi doream să înțeleg acest lucru.

Aflat într-o cușcă zăbrelită, care simboliza nefericirea, eu mă gândeam la semnificația fericirii. Asemenea unui alchimist orb aflat în căutarea formulei magice care preschimbă cuprul în aur, eu mă străduiam să aflu formula secretă care preschimba „algele înghețate" și „capacele de sicriu" în bucurie.

Știam cum arată cuprul, știam cum arată aurul și îmi puteam imagina cu ochii minții cuprul preschimbându-se în aur, cu toate că nu eram în stare să găsesc formula magică.

Asemenea unui divinator care privește în globul său de sticlă, și eu mă uitam la cuvântul pe care îl țineam în mâini: „fericire". Cât de strălucitor și de încântător era acesta! Și cu câtă putere rezista eforturilor mele de a-i smulge secretul. De fiecare dată când îmi îndreptam privirea asupra lui, acesta arăta diferit.

Arama se preschimbă în aur, am spus eu în cele din urmă, însă fiecare om are metoda lui personală de a o face — nu există o formulă general valabilă; formula zace în fiecare alchimist, ascunsă în însuși sufletul acestuia, în propriul lui trecut.

Am învățat acest lucru de la tânărul învățător care se lupta cu sine în cușca aceea.

Nu i-am înapoiat momentul împrumutat — cel în care am ieșit afară din microbuz, începând să pășesc prin zăpadă. Momentul acela a rămas la mine. A devenit al meu.

În timpul nenumăratelor nopți în care căldura care se târa printre umbrele ascuțite ale gratiilor de fier își înfigea colții în carnea mea, asemenea unui crocodil îmblănit, obișnuiam să ies din microbuz și să mă plimb prin zăpadă. Eram „rece de fericire".

Făuream aur din aramă fără să știu cum anume reușisem să fac acest lucru.

Apoi, într-o dimineață, l-au luat de acolo pe tânărul învățător, trimițându-l la închisoare.

Nu le dăduse niciun nume.

Cimitirul dosarelor roz

Este aproape dimineață, însă afară e încă întuneric. Fratele meu Mehmet și cu mine ne aflăm la etajul al șaptelea al judecătoriei, așteptând pe un coridor luminat de neoane, ai cărui pereți presărați cu mică îmi amintesc de cafenelele din America rurală. Suntem înconjurați de vreo doisprezece polițiști.

Amândoi am pierdut în greutate. Fețele noastre trădează lipsa unui regim alimentar adecvat și a somnului.

În seara precedentă, am fost scoși din cuștile din arestul poliției, în care fuseserăm ținuți douăsprezece zile, și am fost aduși la judecătorie. La început, ne-au vârât într-o sală de așteptare de la parter, cu bănci aliniate de-a lungul pereților și cu gratii de jur împrejur.

Ne-am așezat pe bănci. Împreună cu noi se mai afla un acuzat, un bărbat pe care îl vedeam prima oară în viață, însă care urma să fie judecat împreună cu noi.

Un televizor montat pe peretele opus transmitea o telenovelă turcească. Calitatea imaginii era foarte proastă și ecranul era plin de purici. Pe un panou aflat lângă televizor se putea citi un avertisment: „Nimeni nu are voie să atingă televizorul, cu excepția angajatului responsabil cu televizoarele".

Am așteptat acolo vreme de peste trei ore.

Apoi au venit polițiștii și m-au dus în biroul procurorului. Ni s-a alăturat și avocatul meu.

Procurorul la care am fost dus era cel care ne săltase pe mine și pe Mehmet, acuzându-ne că transmiseserăm niște „mesaje subliminale", într-o emisiune de televiziune, cu o noapte înaintea puciului militar eșuat, din 15 iulie 2016.

Încăperea în care ne aflam era mică.

Procurorul a început interogatoriul. Nu mi-a pus nici măcar o întrebare referitoare la lovitura de stat militară, la puciști sau la „mesajele subliminale" pe care le-am fi transmis.

Întrebările lui se refereau la ziarul pe care îl înființasem în urmă cu zece ani, cel pe care îl editasem vreme de cinci ani, până în 2012, când mi-am dat demisia.

La un moment dat, procurorul a spus:

— Am stabilit faptul că puciștii au legătură cu ziarul.

— Unde sunt dovezile care certifică acest lucru? l-am întrebat eu.

A răspuns cu o propoziție pe care o învățase probabil din filmele produse la Hollywood, părând nerăbdător să o folosească în ziua aceea:

— Eu sunt cel care pune întrebările aici.

— Dumneavoastră puneți întrebările, însă când spuneți că ați stabilit un adevăr, trebuie să prezentați și dovezile pe care vă bazați.

Bineînțeles că nici o astfel de dovadă nu a fost vreodată prezentată, nici în ziua aceea, nici mai târziu.

Procurorul era extrem de agitat, bătând întruna încăperea cu pasul. Din când în când se așeza pentru scurtă vreme în fotoliul său, numai ca să țâșnească din nou în picioare.

La jumătatea interogatoriului a început să-i sângereze urechea. Și-a vârât un șervețel înăuntru, sperând să oprească hemoragia, și a continuat să-mi pună întrebări referitoare la știrile pe care le publicaserăm cu șase-șapte ani în urmă.

Din când în când punea câte un șervețel pătat cu sânge pe birou.

După ce a construit pe tăblia acestuia un turnuleț din șervețele înroșite, a încheiat interogatoriul fără să mă întrebe absolut nimic despre puci.

Polițiștii m-au condus înapoi la parter, în vreme ce Mehmet era dus la interogatoriu.

Era aproape de miezul nopții.

M-am așezat pe una dintre băncile de lemn, uitându-mă la ecranul plin de purici al televizorului. Acolo tocmai se desfășura o bătălie în care cele două tabere schimbau focuri de armă. Apoi o fată și un tip au început să fugă, ținându-se de mână.

Din întrebările procurorului nu am reușit să-mi dau seama ce acuzații urmau să ni se aducă.

Plictisit să stau jos, am început să mă plimb prin celula-sală-de-așteptare, de la un perete la altul.

După două ore, polițiștii l-au adus înapoi pe Mehmet.

Ne-am continuat împreună așteptarea.

Apoi, deodată, un grup mare de polițiști și-a făcut apariția, escortându-ne pe scări, la etaj.

Procurorul ne deferise tribunalului, cerând să fim arestați.

Tribunalul era compus dintr-un singur judecător. Era evident că îl deranja căldura, pentru că își flutura întruna gulerul înalt al robei, sperând să se poată răcori.

Fuseserăm arestați sub acuzația că „transmiseserăm mesaje subliminale", însă această alegație fusese brusc înlocuită cu altceva. Acum fuseserăm deferiți justiției pentru că am fi participat, chipurile, la puciul militar.

Când au început audierile, i-am spus judecătorului:

— Am fost arestați sub acuzația că am fi transmis mesaje subliminale, însă acum nici măcar nu se face referire la acest lucru. Ce s-a întâmplat cu acuzația de „transmitere a unor mesaje subliminale"?

Răspunsul dat de judecător, în vreme ce fața îi era străbătută de un zâmbet cinic, merită să fie consemnat în analele justiției:

— Procurorilor noștri le face plăcere să folosească cuvinte al căror înțeles nici măcar nu-l cunosc.

Zăcuserăm vreme de douăsprezece zile într-o cușcă din arestul poliției pentru că procurorului *îi făcuse plăcere să folosească un cuvânt al cărui înțeles nici măcar nu-l cunoștea*. Asta ne spusese judecătorul.

Apoi a început să ne pună întrebări:

— N-ați anticipat faptul că oamenii aceia vor organiza o lovitură de stat?

Apoi, cu un zâmbet autosuficient, a ținut să adauge:

— *Eu* am anticipat.

Avocații noștri au protestat:

— Incapacitatea de a anticipa o lovitură de stat nu constituie o infracțiune. Nu ne puteți acuza clienții în baza unei astfel de presupuneri.

Judecătorul și-a întins oasele și a spus:

— Nu-i acuz, drăguțule, stăm doar de vorbă.

A urmat o altă întrebare stranie:

— Ați spus că guvernul este corupt?

Avocații au intervenit din nou:

— Și liderul opoziției spune că guvernul este corupt… A spune că guvernul este corupt nu echivalează cu crima de a participa la un puci.

Judecătorul nu a comentat această afirmație.

S-a întors apoi către mine:

— Ce bine ar fi fost dacă v-ați fi văzut de romanele dumneavoastră, în loc să vă băgați nasul în politică.

Fuseserăm duși la judecătorie înainte de revărsatul zorilor, la cererea procurorilor de a fi trimiși în pușcărie sub acuzația de „pucism", iar bărbatul din fața noastră spunea tot ce-i trecea prin minte. Începusem să mă enervez.

— Ne-ați arestat pentru că am fi transmis mesaje subliminale, apoi ați schimbat acuzația fără nicio explicație. Ați dat de înțeles că am fi niște pucișți. Nici dacă s-ar aduna toți judecătorii și toți procurorii din această judecătorie, tot nu s-ar putea produce vreo dovadă în acest sens.

— M-am opus loviturilor de stat militare de-a lungul întregii mele vieți, a spus Mehmet. Iar acum mă acuzați că

am pus la cale un puci, pentru că am criticat guvernul. Nu există nicio dovadă în acest sens — nu are cum să existe.

Judecătorul a anunțat o pauză, timp în care ar fi urmat să ia o hotărâre.

Este aproape dimineață, însă afară e încă întuneric.

Așteptăm verdictul judecătorului.

Oare vom merge acasă — sau la închisoare?

Ne va decide soarta un bărbat care pune întrebări bizare.

Suntem obosiți și stresați.

Stăm înconjurați de un grup numeros de polițiști.

Mă uit pe fereastră. Orașul este liniștit. Doarme. Străzile sunt pustii. Luminile stradale par aproape stinse.

Apoi se face simțit un val de activitate.

Judecătorul a luat hotărârea.

Suntem escortați înapoi în sala de judecată.

Judecătorul începe să citească verdictul:

— Ahmet Hüsrev Altan va fi eliberat sub control judiciar...

Chiar în momentul în care mă pregăteam să mă bucur, am auzit și restul deciziei:

— Iar Mehmet Hasan Altan va fi trimis la închisoare...

Am simțit o durere fizică, de parcă mi-ar fi fost înfipt în ficat un fier înroșit. O senzație de furie. O disperare adâncă.

Mehmet s-a întors cu fața către mine, zâmbindu-mi. Este bucuros pentru că mi se va da drumul.

Polițiștii ne escortează înapoi la parterul clădirii.

O mașină de poliție îl așteaptă pe Mehmet în curte, pregătită să-l ducă la închisoare.

Ne îmbrățișăm.

Mehmet încearcă să mă consoleze:

— Nu-ți face griji... E bine că măcar unul dintre noi va rămâne afară.

Polițiștii îl bagă în mașină.

Mă uit la aceasta cum se îndepărtează.

Abia atunci îmi dau seama că nu i-am spus nimic lui Mehmet înainte de plecare.

Doi polițiști se apropie de mine. Mă vor lua de la tribunal și mă vor elibera.

Împing o ușă de fier și pășim cu toții pe un coridor. Acolo văd ceva ce nu am mai văzut niciodată. Mii de dosare roz zac aruncate pe jos, ca niște țestoase moarte. Conțin file pline cu nume, cu trădări, cu crime, cu despărțiri, cu falimente, cu lupte. Vieți pierdute în măruntaiele unei judecătorii. Un cimitir secret de dosare roz.

Străbatem coridorul, lovind dosarele cu picioarele. Coridoarele nu se mai sfârșesc. Dosarele acelea nu se mai sfârșesc... Ne oprim cu picioarele pe câteva dintre ele și mă las stăpânit de neliniște — e ca și cum am călca pe trupurile unor oameni.

Apoi coridoarele se termină.

Urcăm niște trepte.

Polițiștii deschid poarta principală și mă lasă să plec.

E dimineață.

Aerul răcoros al zorilor mă înfioară.

Inspir adânc.

Sunt liber, furios — și teribil de întristat.

Încă nu știu că tristețea mea nu va dura prea mult, că pe seară vor emite un „ordin de reținere“ și că voi fi din nou arestat.

Că mă vor trimite în închisoarea în care l-au trimis deja pe fratele meu.

Înșelăciune

Mă urc în mașina poliției, însoțit de patru ofițeri de la Brigada Antiteroristă, veniți să mă ducă la pușcărie.

De cum se pune mașina în mișcare, unul dintre polițiști îmi spune:

— V-am citit romanul *Înșelăciune*.

Am rămas surprins:

— Serios?

Dintre toate cărțile mele, aceasta a avut parte de cele mai aspre recenzii; a cauzat cele mai mari supărări și denigrări. În pofida tuturor acestor critici, s-a vândut în peste o jumătate de milion de exemplare.

Acum nu mai țin minte cu exactitate ce anume nu le-a plăcut criticilor în cartea aceea, în care spun povestea unei femei care își înșală bărbatul.

Îmi amintesc o scenă legată de acest roman — una destul de diferită de subiectul poveștii.

Trăiesc într-un cartier în care vechile conace ale pașalelor otomane, cu domeniile lor întinse, au fost preschimbate în apartamente mari, cu mici grădini în față, în care mai pot fi întâlniți portocali sălbatici, rodii și pruni, precum și straturi de trandafiri — toate rămase din trecut. Nepoții acelor pașale încă locuiesc în aceste apartamente.

Străzile cartierului sunt deosebit de liniștite.

Obișnuiesc să mă plimb prin cartier.

În timpul unei astfel de plimbări, la scurtă vreme după publicarea romanului *Înșelăciune*, am nimerit peste trei doamne care stăteau de vorbă în fața uneia dintre grădini.

Trei doamne în vârstă. Îți puteai da seama după eleganța lor discretă — după broșele făcute la comandă de niște bijutieri din trecutul îndepărtat, broșe a căror valoare doar un ochi expert ar fi putut-o ghici; după șiragurile simple de perle care le atârnau la gât sau după părul lor grizonant, bine îngrijit, și după grația lor seniorială — că își petrecuseră anii tinereții în aceste conace.

În clipa în care m-au zărit s-au întors cu fața spre mine și mi-au ațintit calea.

Am rămas așa, privindu-ne.

Un zâmbet misterios, șăgalnic, li se conturase pe chipuri.

Doamnele s-au apropiat de mine.

Cu un râs discret, una dintre ele m-a întrebat:

— De unde ați știut toate acele lucruri?

Fiind adresată unui romancier care pusese pe hârtie povestea unei femei adultere, această întrebare, precum și maniera în care fusese pusă, echivala cu o formă de mărturisire, ba chiar cu un parteneriat de natură infracțională.

Nu există pe acest pământ niciun farmec mai discret și mai provocator decât cochetăria învelită într-un pospai de eleganță.

Preț de câteva minute am savurat împreună acea mărturisire, apoi ne-am despărțit.

Nu le-am uitat niciodată pe doamnele acelea.

Întrebarea pe care polițiștii care mă duceau la închisoare mi-au pus-o în mod repetat era destul de diferită:

— Femeile chiar sunt în stare să înșele în felul acesta?

Nu cred să existe prea mulți oameni care la întrebarea „Cine este mai naiv — niște doamne în vârstă, din cartierul fostelor conace, sau polițiștii de la Brigada Antiteroristă?“ să răspundă „polițiștii“.

Însă vă pot spune cu mâna pe inimă că, atunci când vine vorba despre femei, polițiștii se numără printre cele mai naive persoane.

Întâlnire cu timpul

În închisoare numeri orice: pașii pe care îi faci, iar și iar, dând ocol curții mititele; ouăle fierte din cofrajul de carton pe care le primești prin gaura din ușă, în fiecare zi de marți, menite să-ți ajungă toată săptămâna; țigările pe care le fumezi zilnic; buruienile care se încăpățânează să crească lângă burlanul de fier din curte; sunetele scurte și ascuțite scoase de buha care își face apariția în miez de noapte.

Un deținut numără orice. Cu excepția timpului. Un deținut descoperă timpul.

Într-o zi călduroasă de septembrie, în vreme ce un cer ca de sticlă șlefuită, albastru și strălucitor, contempla nepăsător ce se petrecea pe Pământ, patru polițiști m-au luat de la judecătorie și m-au dus la o închisoare de maximă siguranță situată la o sută de kilometri de oraș.

M-au aruncat într-un labirint compus din niște ziduri groase din piatră, de un galben-murdar, și din gratii din fier maro-închis. La intrarea în închisoare mi-au fost luate ceasul, cărțile, țigările, periuța de dinți — de fapt, tot ce aveam la mine, cu excepția hainelor de pe mine.

M-au băgat apoi într-o gheretă care aducea cu acelea înconjurate de perdele, în care de regulă oamenii se

fotografiază prin malluri. Acolo m-am dezbrăcat. Mi-au inspectat toate hainele. Au strivit între unghii gulerul și mânecile cămășii, apoi tivurile pantalonilor — de parcă m-ar fi căutat de păduchi.

Mi-au trecut pantofii și sacoul printr-un aparat cu raze X.

Apoi, așa cum se întâmplă în toate filmele despre închisori, mi-am întins mâinile în față, ținându-mi palmele îndreptate în sus. Mi-au dat o pătură, două cearșafuri albastre și o pernă.

În tot acest timp am fost flancat de doi paznici. Apoi am început să înaintăm.

Am trecut de niște gratii de fier, de alte gratii de fier și de încă alte gratii de fier, de-a lungul unor coridoare lungi, am cotit la dreapta și apoi am urcat niște scări; am trecut pe lângă alte gratii de fier și ne-am oprit în fața unei uși de fier.

Pe aceasta stătea scris: „Infirmerie pentru femei".

Să fi fost o simplă coincidență faptul că paznicii vârau un scriitor de sex masculin — cunoscut pentru obsesia lui de a alege ca subiect literar femeile — într-o infirmerie pentru femei? Sau închisoarea aceea își îngăduia un anumit simț al umorului? Nu aveam de unde să știu.

Au deschis ușa și m-au împrâncit înăuntru, închizându-mă acolo. Am auzit zăvorul din fier cum intră în lăcașul lui cu un sunet adânc, evocând parcă ideea de soartă pecetluită.

Încăperea era de fapt un hol prelung. Acolo se aflau patru cadre de pat, goale, din fier. Saltelele pătate,

douăsprezece la număr, fuseseră aruncate pe podea. În centru se zărea o masă albă din plastic, având în mijloc o pată de ulei groasă de un deget, de culoarea cerii de albine.

Era evident că locul acesta fusese întrebuințat vreme îndelungată pe post de depozit.

Am cules de pe jos una dintre saltele și am pus-o pe patul de lângă perete. Am întins unul dintre cearșafuri și am așezat pătura și perna deasupra.

În spatele mesei albe am văzut două uși de culoare maro-închis.

Acest maro-aproape-negru părea să fie o culoare oficială; totul, atât în arestul poliției, cât și în închisoare, era vopsit în această nuanță.

Am deschis una dintre uși.

În spatele acesteia am simțit cum bezna — o beznă s-o tai cu cuțitul — începe să se agite, să bâzâie.

Am închis grăbit ușa.

Aceea era baia. Cineva lăsase în coșul de gunoi resturi de mâncare, iar încăperea se umpluse cu mii de musculițe.

În spatele celeilalte uși se afla toaleta.

Fereastra zăbrelită a infirmeriei dădea către o mică curte pietruită.

M-am întins pe pat.

Liniște. O liniște adâncă, întunecată. Nu se auzea nimic, nu se simțea nicio mișcare. Viața se oprise brusc. Nu se mai agita. Era rece și încremenită. Viața murise. Murise brusc. Eu trăiam, însă viața murise.

Mă obișnuisem să cred că eu voi muri, iar viața va merge înainte, însă acum viața murise, iar eu fusesem lăsat în urmă.

Trebuia să suflu puțin aer în plămânii acestei vieți moarte. Așa cum și Dumnezeu a suflat cândva într-un bulgăr de humă pentru a crea omenirea, așa și eu trebuia să creez viață cu propria răsuflare.

Dar cum ar fi trebuit să fie răsuflarea care să dăruiască viață vieții? Cum ar fi trebuit să procedez? Exista o singură cale prin care aș fi putut înfăptui un asemenea miracol. Să-mi imaginez.

Asemenea lui Dumnezeu care, uitându-se la bulgărul acela de humă, a imaginat complexitatea omenirii, și eu ar fi trebuit să mă uit la această viață moartă, atât de asemănătoare unui bulgăr de humă, imaginându-mi o altă viață.

Urma să suflu.

Asemenea unui beduin aflat într-un deșert nesfârșit, dar care știe unde poate găsi o oază cu apă din belșug, și eu m-am îndreptat cu încredere către izvorul meu interior de imaginație, știind pe dinafară unde se află acesta.

Acolo am dat nas în nas cu un adevăr cumplit.

Apa secase, oaza dispăruse.

Nu eram în stare să-mi imaginez. Nu-mi puteam imagina nimic. Mintea mi se pietrificase. Nici măcar o imagine n-o mai străbătea. Imaginile magice ale tărâmului propriei imaginații se lipiseră de pereții minții mele asemenea unor fresce decolorate. Și refuzau să revină la viață.

În clipa aceea m-am simțit înspăimântat. Rămăsesem blocat în cadavrul unei vieți moarte. Nu mă puteam mișca,

nu mă puteam îndepărta de el. Nu aveam la dispoziție nici măcar răsuflarea aceea. Mă aflam în mijlocul neantului; cadavrul vieții sugea tot aerul dimprejurul meu.

Asemenea lui Dante pășind în iad fără să-l aibă alături pe Virgiliu, alunecam din cercul „vieții moarte" către un cerc inferior, în care pedeapsa urma să fie și mai aspră.

În cercul acela, timpul, care odată cu moartea vieții devenise mai greu și mai lent, se târa către mine asemenea unei reptile gargantuești.

Nu exista niciun ceas capabil să grăbească timpul, împărțindu-l în secunde, minute și ore. Nu exista nicio mișcare, niciun gând, nicio imagine care să fragmenteze timpul.

Timpul se preschimbase într-o singură entitate: o reptilă gargantuescă.

Când nu mai poți separa momentele, acestea se lipesc unele de altele și se umflă.

Prin urmare, au început să se semețească și să se prăvălească peste mine asemenea unui munte translucid de aspic, sufocându-mi mintea, sufletul, trupul, umplându-mi gura și nasul, înecându-mă.

Tempus absoluto. Timp absolut — cel despre care Newton spunea că se mișcă cu o viteză neîntreruptă îndărătul tuturor lucrurilor pe care oamenii le pot percepe — sosise, plutind dinspre univers, întinzându-se peste mine în această infirmerie plină de praf, nelăsându-mi nicio portiță de scăpare.

Acum înțelegeam de ce oamenii au inventat ceasul — de ce pun ceasuri pe străzi, în piețe, în vârful turnurilor.

Nu fac asta pentru a ști ce oră este — o fac pentru a-l putea diviza și pentru a-l eluda.

În vreme ce această masă de timp care se prăvălise peste mine — în mijlocul acelui neant inert, fără chip, care îmi apăsa plămânii atât de tare încât simțeam că ar mai fi avut puțin și ar fi explodat — mi-am dat seama, mai mult cu ajutorul intuiției decât cu cel al rațiunii, că trebuia să inventez un nou ceas.

Îmi lua optsprezece pași ca să străbat, în zigzag, infirmeria, de la un capăt la celălalt.

Dacă aș fi făcut acest drum agale, fiecare pas mi-ar fi luat o secundă; dacă aș fi făcut un drum dus-întors de zece ori, ar fi trecut 180 de secunde — trei minute, cu alte cuvinte.

Am găsit pe podea o pagină ruptă de ziar și am ferfenițit-o în zece bucăți.

La fiecare 180 de pași, puneam câte o bucățică de ziar pe unul dintre colțurile mesei.

În momentul în care toate cele zece bucăți se adunau pe colțul acela, știam că se scursese o jumătate de oră.

Tocmai inventasem ceasul cu ziar.

Mă aflam în locul acela după ce mai înainte fusesem ținut douăsprezece zile în arestul poliției, într-o celulă subterană neaerisită, lipsită de lumina soarelui. Mă simțeam obosit, epuizat, după ce bătusem la pas infirmeria, dintr-un capăt în celălalt. Doar că nu mă mai puteam opri. Pentru ca ceasul să funcționeze, pentru ca timpul să fie fragmentat, trebuia să continui să mă plimb.

Eu eram arcul acelui ceas. Dacă m-aș fi oprit, și ceasul s-ar fi oprit, iar timpul absolut ar fi reînceput să se surpe peste mine.

Așa că am continuat să mă plimb, fără oprire.

Arcul ceasului îmi provoca dureri peste tot, însă nu m-am oprit.

Reușisem să împart timpul în secunde și minute, însă mi-aș fi dorit să știu și ce oră din zi era.

Într-o infirmerie abandonată, plină de praf, având o ușă de fier închisă cu zăvorul, eu mă luptam cu timpul. Aveam nevoie de orice armă care mi-ar fi putut sta la dispoziție.

Când soarele se afla la zenit, lumina împărțea în două părți egale curticica pietruită spre care dădea fereastra infirmeriei. O latură a curții era scăldată în lumină, cealaltă rămânea umbrită.

Apoi lumina se împuțina treptat-treptat, începând să se cațăre pe zidul opus.

După estimările mele, ajungea în vârful zidului în jurul orei șase sau șase și jumătate, după care dispărea de tot.

Luminii îi lua șase ore să străbată distanța dintre vârful zidului și mijlocul curții.

Am împărțit, cu aproximație, în șase distanța dintre mijlocul curții și vârful zidului, în felul acesta reușind să estimez în fiecare moment ce oră era.

Inventasem și un ceas solar.

În toiul acelei vieți moarte, în mijlocul acelui neant, astfel de lucruri constituiau niște victorii măreațe.

Puteam opri timpul din înaintarea lui lentă, târșâită, din tendința lui de a mă zdrobi, făcându-mi plămânii să explodeze.

Vreme de trei zile — cu excepția scurtelor perioade în care mă prăbușeam în pat, terminat de oboseală, cufundându-mă amorțit în somn — m-am plimbat încontinuu.

M-am plimbat. Mi-am numărat pașii.

La sfârșitul celei de-a treia zile, trezindu-mă din amorțeală și ridicându-mă din pat, am simțit cum în interiorul meu se iscă un miracol.

Imaginile începeau să revină. Șeherezada, cea care îmi spunea povești, îmi zâmbea, trecându-și mâna prin valurile părului. Frescele se mișcau.

Oaza a început să se agite, revenind la viață.

Găsisem respirația divină pe care trebuise s-o suflu peste bulgărul de humă, pentru a dărui vieții viața.

Redevenisem Stăpânul vieții și al timpului.

Îi dădusem naștere lui Dumnezeu.

Peste încă cinci zile m-au luat din locul acela. Am ieșit pe ușă zâmbitor. Zâmbeam asemenea lui Moise coborând de pe munte.

Acum trăiesc într-o celulă aflată printre mii de alte celule. Am și un ceas a cărui ramă din plastic îl face să semene cu o floare verde.

Nu mai simt acel *tempo absoluto*. Acesta s-a întors la locul lui din univers. Nimeni nu-l vede.

Nu mai am nevoie să socotesc trecerea timpului.

În închisoare am descoperit ambele aspecte ale timpului — atât pe cel absolut, continuu, cât și pe cel fragmentat.

Acum mi-am recăpătat imaginile și am un ceas la dispoziție.

Când se întâmplă să revin în închisoare din nesfârșitele mele călătorii în propria imaginație, număr ouăle, buruienile și strigătele bufniței.

În fiecare noapte, buha strigă de trei ori.

Călătorie în jurul propriei mele celule

Pe când aveam opt ani, părerile mele despre literatură erau precise și de nezdruncinat, iar încrederea în mine era mult mai mare decât îmi este acum.

Hotărâsem că O. Henry era cel mai bun autor din lume:

În timpul Prohibiției, tipii care cumpărau unul dintre bastoanele la doi dolari bucata, ale lui Andy, și aveau istețimea să-i desfacă dopul din capăt rotindu-l de două ori spre dreapta și apoi ducând bastonul ca gură, ca răsplată pentru propria perspicacitate, puteau simți cum pe gâtlejul lor se scurge o jumătate de pintă de whisky de contrabandă.

Dacă bărbatul care scrisese asta nu era cel mai bun autor din lume — atunci cine era?

Și ce ziceți de decizia celor trei vagabonzi, luată când lucrurile au început să se complice — nu-i așa că este vorba despre ceva minunat?

Lucrurile ajunseseră într-un impas atât de delicat încât onestitatea devenise cea mai bună politică.

Într-o zi, într-o ceainărie în aer liber, am împărtășit părerea mea despre O. Henry logodnicei unchiului meu.

Pe chipul tinerei s-a conturat un zâmbet atât de blând încât — alături de marea umbrelă de soare aflată chiar lângă ea, de fața de masă și de aleea acoperită cu pietriș — mi-a rămas întipărit în memorie asemenea unei fotografii.

Chiar și la vârsta aceea eram capabil să-mi dau seama că, dacă cineva îți zâmbește cu atâta bunătate, cu siguranță ceva nu este în regulă.

— Poate ai face bine să aștepți până îi vei citi pe toți clasicii, înainte de a lua o astfel de decizie finală, mi-a spus ea.

Doar că eu nu eram genul de băiat care și-ar fi schimbat părerea din pricina unui zâmbet binevoitor.

Așa că am rămas la părerea deja formată.

Pe când aveam zece ani, tata mi-a dat un exemplar din volumul *Călătorie în jurul camerei mele* de Xavier de Maistre.

— S-ar putea să-ți placă, mi-a spus el.

Am adorat cartea aceea.

O. Henry și-a cedat tronul acestui aristocrat poznaș pe care la un moment dat regele l-a încuiat într-o cameră din pricina faptului că se duelase. În carte, el își descrie viața și gândurile care îi trec prin minte între cei patru pereți ai respectivei încăperi.

A spune povestea vieții petrecute într-o cameră — iată ceva interesant.

La scurtă vreme după aceea am descoperit că nu exista categoria „cel mai bun scriitor".

Când m-au arestat, aruncându-mă într-o celulă, nu am putut să nu mă gândesc la ideea de călătorie printr-o singură cameră.

Așa că m-am hotărât să pornesc și eu într-o călătorie.

Celula prin care călătoresc este puțin diferită de cea a lui Maistre.

Aceasta are două uși din fier: una se deschide către coridor, cealaltă către curte. Cea care dă către coridor stă întotdeauna încuiată, însă la ora 8 dimineața ușa dinspre curte se deschide, închizându-se la loc în fiecare zi, la ora 6 seara.

În mijlocul ușii dinspre coridor se află un chepeng având țâțânile de partea cealaltă. Prin acest chepeng ni se strecoară mâncarea. Tot prin el ni se comunică tot felul de lucruri. Pentru a putea răspunde, trebuie să te apleci până la jumătatea ușii.

Celula măsoară șase pași în lungime și patru în lățime.

Când intri dinspre curte, există și o anticameră, având propria ușă din fier. Acolo se află toaleta și dușul, precum și o chiuvetă la care te poți spăla pe mâini și pe față. Ușa aceea nu are broască.

Pe peretele de lângă baie mai este o montată o chiuvetă din oțel. Pe ea stau farfuriile, paharele și fierbătorul electric. Deasupra există și un dulăpior, confecționat tot din oțel. Acolo ținem ceaiul, cafeaua, zahărul, sarea, uleiul de măsline și biscuiții pe care îi cumpărăm de la bufet.

Lipit de peretele opus chiuvetei de oțel se află un mic frigider, pe care stă așezat un mic televizor.

O scară din piatră aflată lângă ușa dinspre coridor duce la mezanin, acesta găzduind trei paturi din fier fixate în podea cu piroane, precum și trei dulapuri de oțel. Nu există și alte piese de mobilier.

Spațiul gol de sub scară reprezintă locul nostru de depozitare: acolo ținem o găleată din plastic având înăuntru două sticle de detergent, un lighean, tot din plastic, în care ne spălăm rufele, suluri de hârtie igienică și prosoape de hârtie, pachete cu șervețele, o ladă cu apă minerală, ventilatorul pe care îl folosim vara, precum și pachetele suplimentare de cafea și ceai.

Mica noastră masă albă, din plastic, are dimensiunea de un metru pe un metru, iar scaunele din plastic stau în stânga ușii dinspre curte.

Ne petrecem cea mai mare parte a timpului așezați pe aceste scaune.

Fiecare dintre noi a cumpărat de la chioșcul închisorii câte o pernă subțire. Nu avem voie să o cumpărăm și pe a doua, așa că am legat cu bandă adezivă mai mulți bureți Scotch-Brite, i-am băgat în niște pungi de gunoi, confecționându-ne în felul acesta niște perne în plus.

Mâncăm așezați în jurul mesei din plastic.

Tot la această masă îmi scriu depozițiile de apărare și eseurile, folosind un pix cumpărat de la chioșc.

În vreme ce scriu, colegii mei de celulă stau lângă mine și se uită la televizor.

Eu pot scrie oriunde — zgomotul și agitația din jurul meu nu îmi distrag atenția. Am constatat chiar că, odată ce mă aștern pe scris, nu mai observ ce se petrece în jurul meu. Mă retrag în singurătate, într-o încăpere invizibilă, tăind toate punțile care mă unesc cu restul lumii.

Uit de toate lucrurile care nu au legătură cu ceea ce scriu.

Uitarea este cea mai mare sursă de libertate la care poate avea acces o persoană. Închisoarea, celula, pereții, ușile, încuietorile, problemele și oamenii — toate lucrurile și toți oamenii care îmi îngrădesc viața și îmi spun „nu poți trece mai departe" dispar fără urmă.

Scrisul implică un paradox magic — este ceva în care te poți refugia, în care te poți ascunde, dar prin care, în același timp, te poți deschide către lume, cu ajutorul propriilor cuvinte.

Te ajută nu numai să uiți, ci și să fii ținut minte.

Asemenea tuturor scriitorilor, îmi doresc deopotrivă să uit și să fiu ținut minte.

Dorința de a uita este inocentă — toată lumea se lasă în voia ei și o înțelege, e o dorință despre care îți vine ușor să vorbești.

Dorința de a fi ținut minte nu este însă tolerată cu tot atâta ușurință — este considerată a fi un semn de lăcomie și de aroganță, având darul de a-i supăra pe oameni. Aceștia văd în ea revendicarea unui drept divin, venită din partea unui muritor de rând.

Ceea ce și este.

Însă ce e rău în a dori să furi focul care aparține zeilor? Nu este aventura umană și o năzuință către zeificare?

Oare nu trăim devenind în chip continuu puțin mai zei și, în același timp, cufundându-ne mai mult în banalitățile umane? Oare strălucirea creativă a bătăliei pe care o purtăm împotriva morții nu luminează lumea, în vreme ce noi înșine ne tăvălim în mocirla jalnicelor ambiții ale unor ființe care par să fi uitat de moarte?

De ce am renunța la zeificare?

Trebuie să mărturisesc că — atunci când un om este condamnat să fie lăsat pradă uitării într-un scaun din plastic aflat într-o celulă cu o ușă de fier încuiată pe dinafară — dorința de a nu fi uitat servește unei nevoi, profund umane, de răzbunare.

Când scriu, îmi spun: „Eu vă voi uita, însă voi mă veți ține minte".

Ah, câtă aroganță și câtă înfumurare!

Totuși mai bine asta decât genul acela de nesinceritate și de falsă modestie prin care se cerșește de fapt mila celor din jur.

Așa cum spunea eroul lui O. Henry, „lucrurile ajunseseră într-un impas atât de delicat încât onestitatea devenise cea mai bună politică".

Masa din plastic și scaunul sunt menite scrisului, iar plimbările prin curte, visării.

Asemenea tuturor oamenilor, și eu am două feluri de visuri. Cele care se adeveresc și cele care nu se adeveresc niciodată.

Cele care se adeveresc mă înspăimântă. Habar n-am de ce. Nu visez aproape niciodată despre lucruri care se pot petrece aievea. Doar că nu pot controla complet acest lucru și uneori mă surprind hălăduind prin lumea visurilor care se pot adeveri. Printre aceste visuri se numără unul în care se face că mă aflu, senin și vesel, într-o casă de țară. O cameră de scris liniștită, o grădină frumoasă, un izvor.

De fapt, pentru cineva aflat în situația mea, niciun vis nu poate fi categorisit ca realizabil, însă nu mă pot abține și continui să cred că acestea ar fi niște visuri realizabile.

Evadez din ele.

Mă tem că, dacă le voi visa în continuare, s-ar putea să nu se adeverească niciodată.

Prefer să mă cufund în niște visuri irealizabile. Acestea sunt cele în care pot modifica timpul și spațiul, în care mă pot afla în secolul, în epoca pe care mi-o doresc. O junglă magică, plină de plăceri și de jocuri. În aceste visuri apuc viața în palme și o frământ, dându-i în fiecare zi o nouă formă.

Uneori, între visurile realizabile și cele irealizabile îmi atrage atenția câte o voce, un chip, o propoziție, iar eu imediat le iau și le așez într-un loc special pentru a le folosi, într-o bună zi, într-un roman.

În cele din urmă, acea propoziție, acea voce, acea imagine capătă mușchi și oase și începe să respire; se preschimbă într-o scenă în care își fac apariția oameni noi, glasuri noi; se umflă asemenea unei semințe care se crapă și germinează; mă văd cu oameni, îi ascult, le vorbesc.

Revin imediat în celulă și notez toate acestea în caiet.

În astfel de momente simt o bucurie neţărmurită, îmi dau seama că un cotlon al propriei minţi, unul la care nu am acces, se pregăteşte să scrie un nou roman fără ca măcar să catadicsească să-mi dea de ştire.

Relaţia mea cu acel cotlon este, într-adevăr, destul de bizară. Ştiu că se află acolo, însă nu încerc să-l accesez sau să-i deschid uşile; nici măcar nu mă gândesc la locul acela. Tot ce fac este să aştept apariţia acelor scene, a acelor oameni pe care îi arunc acolo, pentru a se coace, doar ca să-şi facă din nou apariţia, ceva mai târziu, pentru a-mi spune, în cele mai neaşteptate momente, „continuă, reapucă-te imediat de scris".

Plimbările mele prin curte sunt pline de meditaţii, de dezbateri interioare, de visuri şi de scene aparţinând unui nou roman.

Înaintea sosirii primăverii, păsările se înmulţesc, multe venind să se aşeze pe gratiile de deasupra curţii.

Acolo ciripesc vesele.

În perioada de împerechere, păsăroii le aduc femelelor flori luate de pe câmpiile din jurul închisorii — flori care arată asemenea unor dantele albe, având nişte codiţe extrem de subţiri, precum şi mici margarete aproape înflorite.

Uneori se întâmplă ca păsările să scape în curte câte o astfel de floare. Noi le culegem şi le punem în câte o doză de suc pe care o umplem cu apă, după care punem vaza improvizată pe mijlocul mesei.

În dimineaţa următoare, gardienii vin şi ni le iau. Florile sunt interzise în închisoare.

Curtea are propriile ei anotimpuri, propriii sori, propriile ploi. Iarna, soarele abia dacă ajunge în partea de sus a zidurilor. Primăvara luminează doar un colț. Vara, lumina se întinde până în mijlocul curții. În niciun anotimp însă curtea nu este complet scăldată în soare. O latură a ei rămâne umbrită în permanență.

Încă din copilărie m-am gândit la linia în dreptul căreia ploaia se oprește, întrebându-mă unde se află aceasta.

În închisoare, chiar am văzut linia aceea.

Întotdeauna ploua numai într-o jumătate de curte. Fie norul se termina deasupra mijlocului curții noastre, fie zidurile opreau vântul să ducă picăturile dincolo de o anumită linie.

Mă jucam cu ploaia din curte asemenea unui copil: făceam un pas și simțeam cum sunt stropit; făceam un pas înapoi și rămâneam uscat.

O jumătate de curte era udă, cealaltă, uscată — o linie bine demarcată separa cele două zone. Mie, unuia, acest lucru mi se părea a fi un miracol. Poate chiar era un miracol.

Spre deosebire de camera lui De Maistre, în celula mea nu se află nici tablouri, nici zorzoane, nici canapele, nici fotolii. Aici nu există prea multe piese de mobilier pe care să mă pot așeza, lăsându-mi mintea să se cufunde în tot felul de visuri și gânduri.

Există trei locuri în care m-ați putea găsi. Fie mă aflu în curte, plimbându-mă, fie înăuntru, stând pe scaun. Fie mă aflu întins pe pat.

Într-o seară am ațipit și, când m-am trezit, am zărit luna strălucind chiar deasupra cuștii din oțel, lumina ei învăluind aproape tot cerul. Vederea acelei lumini argintii, având irizații întunecate de albastru, mi-a provocat un puseu de teamă. Era ceva înfiorător să vezi ceva atât de frumos într-o închisoare. Lumina și frumusețea lunii m-au speriat. Fără să mai stau pe gânduri, m-am dat jos din pat și am coborât scările.

O parte din mine își dorea să rămână pe loc și să privească luna, însă cealaltă parte, temându-se să-și aducă aminte de viața din afara zidurilor închisorii și de frumusețea acesteia, a reprimat acea dorință. Așa că am fugit de lumina lunii.

Din când în când, pe deasupra curții trec avioane. Din locul în care stau întins noaptea le pot urmări cum zboară către țări libere. Atunci când le zăresc, îmi amintesc de mirosul inconfundabil din interiorul acestora, îmi amintesc propriile mele călătorii, îmi amintesc cum era să aterizezi în câte un oraș străin, după cum îmi amintesc de entuziasmul, de tremurul interior care mă cuprindea în clipele acelea.

Având darul de a combina la un loc atâtea feluri de nostalgii, avioanele mă și înspăimântă. Nu vreau să le văd.

Trăiesc în aceeași închisoare în care se află și fratele meu, Mehmet Altan, însă suntem ținuți în celule separate și nu ni se permite să ne întâlnim. Când Mehmet a pășit prima oară în închisoare, un deținut care a aflat de sosirea lui de la gardieni i-a strigat dintr-o curte alăturată:

— Mehmet Bey, aici va trebui să uiți de lumea de afară, altfel vei avea parte de zile grele.

Iată un sfat bun.

Trebuie să uiți că există viață și în afara închisorii.

Însă nu ai cum să-ți înfrângi dorul. Poți uita viața, însă pe cei dragi nu poți să-i uiți — și fiecare lucru frumos pe care-l zărești îți adâncește dorul de ei.

Uneori, crizele acestea de dor devin atât de puternice, încât simți cum ți se fisurează plămânii, de parcă o creatură aflată în propriile viscere ar încerca să iasă afară. Te simți de parcă ai fi pe punctul să mori. În astfel de momente, trebuie să te miști dintr-un loc într-altul pentru a scăpa de creatura dinăuntru.

Dacă e ziuă, te duci în curte, acolo unde te plimbi și te tot plimbi. Cu orele. Până când te calmezi.

Dar ce te faci noaptea? Nu ai unde să te duci, nu ai niciun loc de plimbare, nu ai pe unde să te miști. Atunci trebuie să te așezi pe un scaun. Ușile sunt încuiate. Acestea sunt cele mai grele ore ale călătoriei în jurul propriei mele celule.

Cumva, acest dor se împletește cu un straniu sentiment de vinovăție. Te superi pe tine însuți că „nu i-ai spus cu câtă pasiune o iubești". De fapt i-ai spus — însă în astfel de clipe ai senzația că n-ai făcut-o. Ai vrea să-i spui acest lucru chiar atunci — ceea ce nu este posibil. Acelea sunt momentele în care conștiința faptului că ușile sunt încuiate ți se strecoară cu adevărat în minte.

Îți amintești chipul ei, îți amintești glasul ei, îți amintești atingerea ei, îți amintești mirosul ei, îți amintești

râsul ei, îți amintești lucrurile pe care le-ați făcut împreună.

Este imposibil de descris dorul pe care îl simte cineva în închisoare. Este atât de adânc, atât de despuiat, atât de primar, încât niciun cuvânt nu ar putea fi la fel de despuiat și de primar. Este o senzație imposibil de transpus în cuvinte. Nu poate fi exprimată decât prin niște gemete și mârâieli de câine împușcat.

Pentru a înțelege acest sentiment, trebuie să fi auzit vaietele interioare ale deținuților, iar pe acestea nu le poți auzi niciodată.

Cei care gem pe dinăuntru nu pot nici măcar să-i comunice acest lucru persoanei de care le este dor; ei își ascund, stânjeniți, sentimentele.

Există leac pentru orice. Mai puțin pentru dor.

În închisoare, lipsa resurselor dezvoltă creativitatea oamenilor. Câte un deținut confecționează perdele din pungi de gunoi, altul face cârlige pentru haine din linguriță, gantere din peturi de cinci litri, fluiere din carton, perne din bureți de vase, fețe de pernă din tricouri.

Pe peretele de lângă coridor se află un panou cu anunțuri. Acolo am prins cu piuneze poze cu arbori de mimosa și kumquat. Panoul nostru este împodobit cu flori de lumină.

Ultima oprire a călătoriei mele sunt mimosele.

Mă uit îndelung la ele.

Mai întâi simt mirosul, apoi aud foșnetul crengilor, iar răcoarea vântului îmi atinge fața.

Mă imaginez cocoțat într-un arbore de mimosa legănându-se ușor în bătaia brizei.

— Ai venit? mă întreabă o voce. Te-am așteptat atât de multă vreme.

Iar eu mă uit la arborele de mimosa. Mă uit la el zile, săptămâni, luni întregi.

Visul

Ultimul lucru pe care îl văd înainte de a adormi (pe un pat de fier, sub o pătură furnizată de stat) sunt gratiile ferestrei și cușca de oțel aflată deasupra curții.

Cu toate acestea, până acum, aceste imagini nu și-au croit drum în visele mele. Am visat de câteva ori că ies din închisoare, însă nu am visat niciodată ceva despre viața mea de aici și despre experiențele trăite în celulă.

Nu pot bănui decât că lucrătorii responsabili cu visele mele nu sunt deocamdată interesați de viața mea de deținut.

Odată, mi-am întrebat un prieten scriitor, care trăia de mulți ani exilat în Suedia, în ce limbă visa. În primii cinci ani visase în turcă, mi-a răspuns el, însă după aceea toate visele lui au fost în suedeză.

Probabil că va trebui să mai treacă ceva vreme până când voi visa ceva despre închisoare.

Visul care mă face să mă gândesc la acest subiect aici, în pușcărie, nu are nimic de-a face cu aceasta. De fapt, este prea scurt ca să poată fi considerat un vis.

O femeie îmi străbate visul, o femeie pe care n-am mai văzut-o niciodată. Are o față comună, un corp obișnuit, poartă niște haine care nu ies prin nimic în evidență. Apare

preț de o clipă, apoi dispare. Nu-i reținchipul; tot ce rețineste faptul că nu iese prin nimic în evidență.

Lumina din vis abia dacă îi dezvăluie trăsăturile. Există însă o lumină mistică, una care poate fi observată pe încheietura femeii sub forma unei mici pete roșii. Singurul lucru strălucitor din vis este această pată roșie.

Am deschis ochii. În timp ce începeam să mă mișc, în minte îmi stăruia deja întrebarea „Ce naiba poate fi pata aceea roșie?". O întrebare pe care trebuie să fi început să mi-o pun dinainte de a mă fi trezit.

M-am speriat.

Asemenea tuturor celorlalți oameni, sunt obișnuit să am tot felul de vise.

În fiecare noapte, pietrarii anonimi, care își încep munca în străfundurile minților noastre de cum ne cufundăm în somn, își folosesc baroasele pentru a sfărâma marile blocuri de marmură care sunt gândurile și sentimentele noastre desprinse din viață, acestea fiind tăiate de intelectul și de rațiunea noastră.

Gânduri, dorințe și temeri — toate dezlănțuite, imposibil de plasat în vreun cadru rațional sau intelectual, distrugând orice fel de coerență logică — ne invadează sufletele cu greutatea spiritului lor de revoltă. Asemenea zeilor, ele creează o lume care sfidează toate regulile

Visele sunt un zeu sălășluind în interiorul nostru. Sau un nebun.

Oare această insurecție stârnită de iraționalitate, specifică numai zeilor și nebunilor, se îngrijește de nevoia ființei noastre de nebunie, de dorința acesteia de a se

elibera, vremelnic, de raţiune? Sau ne văduveşte de raţiune, menţinându-ne în sfera nebuniei?

Nu ştiu, însă mă preocupă visele nebunilor.

Oare ce vede un nebun în visele lui?

În vreme ce oamenii sănătoşi la minte înnebunesc în visele lor, experimentând lucruri care scapă raţiunii, oare în timpul nopţii nebunii îşi revin la normal, mulţumită unor vise raţionale?

Răspunsurile la aceste întrebări îmi rămân necunoscute.

Oameni pe care nu-i vedem, pe care nu-i ştim şi pe care nu-i recunoaştem trăiesc în podul caselor noastre, iar noaptea ne mută bunurile pe care le-am ordonat acolo în timpul zilei.

Aceşti oameni hălăduiesc pe acolo, iar noi nici măcar nu ştim cine este în realitate proprietarul acelui loc — noi sau ei?

Nu controlăm administrarea propriilor noastre locuinţe; visele constituie dovada acestui adevăr.

În fiecare noapte suntem preschimbaţi de ceea ce vedem şi în fiecare dimineaţă ne trezim fiind atât noi înşine, cât şi altcineva.

Această stranie diviziune a existenţei noastre — faptul că găzduim în interiorul nostru nişte zei şi nişte nebuni — este un lucru pe care, în pofida ciudăţeniei lui, nu îl mai considerăm ieşit din comun; ne-am obişnuit cu el, îl îmbrăţişăm ca pe ceva firesc.

Asemenea tuturor celorlalţi oameni, m-am obişnuit să am coşmaruri şi vise fericite, m-am obişnuit să zbor, să mă sperii şi să simt dorinţe.

Însă o mică pată roșie... Lumina căzând numai pe pata aceea... Un asemenea detaliu mărunt să constituie miezul unui vis...

Nu am întâlnit niciodată o femeie care să aibă o mică pată roșie pe încheietura mâinii; nu există nicio amintire, emoție sau gând care m-ar putea face să visez o femeie ce are o pată mică, roșie, pe încheietura mâinii.

Până în ziua aceea, niciun vis nu mi-a mai stârnit niște gânduri într-atât de ciudate — chiar îngrijorătoare, aș putea spune.

Eram consternat să realizez că un locatar, sau poate un proprietar, trăind în străfundurile ființei mele, era capabil să creeze un astfel de detaliu insignifiant.

Oare o persoană care poate imagina o astfel de pată, care are motive să și-o imagineze, chiar trăiește în interiorul meu, fără ca eu să știu acest lucru?

Oare ce fel de detalii îi acaparează interesul?

Oare ce s-a petrecut în interiorul meu în acest an și jumătate, în care am trăit într-o cutie făcută din fier și ciment?

Să fi fost această pată roșie metamorfoza unei impresii create de lumea exterioară asupra mea și pe care nu am observat-o conștient niciodată? Sau să fi fost o imagine care s-a zămislit pe sine, independent de orice fel de percepție exterioară?

Impresiile pe care lumea exterioară ți le poate lăsa sunt limitate când trăiești într-o celulă de închisoare. Sursa acestei pete roșii nu provine din exterior. Acest mic rubin provine din interiorul meu.

Cu toate acestea, pata trebuie să fi fost făcută dintr-un material de bază.

Dar din care material de bază?

Toată noaptea mi-am derulat în minte trecutul, ajungând până la cele mai mari adâncimi sondabile ale propriei memorii. Nu am găsit însă niciun semn, nicio urmă care să mă lămurească de unde și-ar fi putut face apariția acea pată roșie.

Nu dintr-un sentiment de dor, nu dintr-o dorință, nu dintr-o teamă, nu dintr-o amintire precisă... În mintea mea nu exista niciun drum care să ducă într-acolo.

Această mică pată m-a lăsat complet nedumerit.

Crearea unui detaliu atât de discret are nevoie de o imaginație mai complexă decât cea necesară plăsmuirii unui vis cu fantome, cu prăpăstii, de vise exaltate ori erotice — are nevoie de o imaginație mai cuprinzătoare și mai inventivă.

Am simțit prezența unei creaturi pitite în străfundurile propriei mele ființe, a unei creaturi mai puternice decât m-aș fi așteptat — și m-am cutremurat.

Era ca și cum ceva îmi făcea o demonstrație de forță folosindu-se de o mică pată.

Am rămas la umbra gratiilor de fier care dispăreau încet-încet și m-am uitat la tavan până dimineața.

Pata roșie se afla acolo.

Flutura asemenea steagului unui invadator, asemenea unui stindard aparținând fie unui zeu, fie unui nebun.

Criminal în serie

Frizeria închisorii se află lângă atelierul de croitorie.

În cele din urmă, mi-a venit și mie rândul să mă duc la frizer și, în vreme ce acesta îmi ajusta barba, în încăpere și-a făcut apariția croitorul, care i-a dat bărbierului o cămașă care avusese un nasture lipsă.

A doua oară când am ajuns la frizer, croitorul se afla acolo, purtând o cămașă albă.

Am ezitat să intru, rămânând în pragul ușii.

— Intră, mi-a spus croitorul. Stai jos.

— Dumneavoastră nu sunteți croitorul?

— Când bărbierul lipsește, îi țin eu locul.

M-am așezat pe scaun.

Croitorul a început să mă bărbierească.

Era un tip vorbăreț.

— Am văzut de toate aici, mi-a spus el începând să-mi depene povești despre deținuții pe care îi cunoscuse.

Eu îl ascultam stând ca pe cărbuni aprinși, temându-mă să nu-mi taie din greșeală o ureche sau să-mi vâre foarfecile în nas.

Bărbierise inclusiv un criminal în serie care fusese prins după ce făcuse patru victime.

— În zilele de vizită, stătea de obicei lângă mama lui, ținându-și genunchii apropiați, ca un copil cuminte.

— Ați vorbit vreodată cu el?

— Normal!

— Și l-ați întrebat de ce i-a ucis pe oamenii aceia?

Bineînțeles că îl întrebase.

„Cum se face că i-ați ucis pe oamenii aceia doar din plăcere?", îl întrebase croitorul pe criminal.

— Și el ce a răspuns?

Cu un zâmbet, croitorul mi-a repetat răspunsul criminalului.

Răspunsul dat de acest criminal manierat, care ucisese cu sânge-rece patru oameni — întrebarea fiind „Cum se face că i-ați ucis pe oamenii aceia doar din plăcere?" — mi se pare mult mai memorabil decât scena în care un croitor bărbierește un scriitor.

Acesta a spus:

— Așa a fost să fie, atunci.

Meryem

În celula noastră se află trei persoane: doi bărbați profund evlavioși și un necredincios.

Din cauza înghesuielii, suntem împreună în fiecare moment al zilei.

Provenim din familii complet diferite, avem educații complet diferite, aparținem unor medii culturale complet diferite, am deprins obișnuințe și gusturi complet diferite — și ne izbim unii de ceilalți, ca într-un accident de cale ferată, într-o celulă lungă de patru metri.

Nu numai culturile și credințele ne deosebesc, ci și vârsta.

De parcă ne-ar fi adunat la un loc un dramaturg, și nu administrația închisorii, de vreme ce identitățile noastre pot stârni suficiente conflicte și tensiuni pentru a umple trama unei piese de teatru, până la deznodământul final.

Cel mai tânăr dintre noi are treizeci și opt de ani.

S-a născut într-o familie extrem de evlavioasă. Pentru el, religia nu reprezintă numai o serie de convingeri, ci i-a fost, încă de la naștere, o parte indivizibilă, naturală, a propriului trup și suflet. Nu am mai văzut nicio altă persoană care să-și poarte credința cu o asemenea simplitate și ușurință.

A studiat arta cinematografiei. Este la curent cu stilul de viață al necredincioșilor. Cu toate că toată existența lui s-a desfășurat într-un mediu religios, știe prea bine că pe acest pământ mișună și oameni care nu-i împărtășesc convingerile.

El vede în închisoare o ocazie de a se cultiva — și folosește această ocazie cu prisosință. Citește Ibn al-'Arabi și Al-Ghazali, dar și Platon, Tolstoi și Murakami.

Familia lui trăiește departe de Istanbul; nimeni nu l-a vizitat în ultimul an.

Cu toate acestea, nu se plânge niciodată, din simplul motiv că „totul este lucrarea lui Dumnezeu și este un păcat să te plângi de faptele Lui". El nu comite acest păcat.

Își duce fiecare povară pe care viața i-o pune în spinare cu aceeași tărie și încredere.

Este convins că Dumnezeu va rezolva într-o bună zi toate problemele.

Mijlociul micii noastre familii are cincizeci și trei de ani. De câteva ori a fost înlocuit, în celula noastră, cu altcineva.

Printr-o stranie coincidență, toți acești deținuți aveau aceeași vârstă. Profesiunea, aspectul lor fizic și locul nașterii difereau, dar, în ce privește religiozitatea, toți erau o apă și-un pământ. Până și emoțiile și dispozițiile le erau identice. Erau ca o singură persoană care putea lua chipuri diferite.

Uneori, în caleidoscopul propriei mele memorii, acești bărbați se multiplică, căpătând fețe diferite. Alteori se contopesc, devenind un singur om. Din punctul de vedere

strict al religiozității, memoria mea nu poate distinge între ei.

Mintea mea, asemenea unui iluzionist, îmi arată mai întâi niște cărți de joc cu chipuri diferite, apoi exclamă „Religie!" — și, dintr-odată, pe toate cărțile se zărește același chip.

Acest „chip unic" este cel al unui om provenind dintr-o familie nu prea religioasă, aparținând păturii de mijloc.

Relația lui intensă cu religia a debutat în tinerețe. S-a îndrăgostit, pur și simplu, de religie. În cazul lui nu este vorba doar de o credință, ci de o pasiune care îi ocupă tot sufletul, aproape nemailăsând loc pentru alt tip de emoție sau de dorință.

Odată ieșit din adolescență, și-a petrecut întreaga viață printre oameni la fel de evlavioși ca el.

Îi face o nețărmurită plăcere să vorbească despre religie — niciun alt subiect nu îl interesează la fel de mult.

Își petrece cea mai mare parte a timpului citind cărți de religie și făcându-și rugăciunile.

Eu am șaizeci și opt de ani.

Nu cred în Dumnezeu, însă găsesc ideea de Dumnezeu deosebit de interesantă.

Locuim pe o planetă în care ființe vii pradă alte ființe vii. Oamenii ucid în mod obișnuit nu numai alte ființe, ci se ucid și unii pe alții. Din munți izbucnesc focuri, pământul se crapă și înghite ființe vii, apele se revarsă, distrugând totul în calea lor, iar din cer se prăvălesc fulgere.

Faptul că oamenii pot crede că un loc într-atât de înspăimântător este creația unei forțe reprezentând „binele absolut" și faptul că, în pofida violenței care stă la baza existenței lor, ei continuă să posede o imaginație atât de optimistă reprezintă pentru mine unul dintre cele mai stranii paradoxuri ale umanității.

Oamenii cred că toate aceste lucruri au fost create de o „forță". Cu toate astea, ei nu-i reproșează nimic acestei „forțe". Dimpotrivă, o slăvesc cu recunoștință.

Religia, înțeleasă ca o consecință a capacității oamenilor de a vedea „bunătate" pe înspăimântătoarea noastră planetă, m-a interesat încă din tinerețe.

Dumnezeu este o superbă metaforă.

Asemenea multor altor scriitori, îmi face plăcere să reflectez pe marginea acestui subiect. Neajutorarea ființelor umane care se sufocă în propria lor violență, înfricoșate de propria lor răutate și, pe cale de consecință, imaginându-și un centru al bunătății, aflat undeva în afara lor, ca remediu pentru propriile suferințe — acest efort zadarnic îmi pare a fi una dintre cele mai triste aventuri ale umanității.

Mai întâi, oamenii găsesc un Dumnezeu care le spune să fie buni, după care încep să se ucidă unii pe ceilalți în numele lui. Treaba asta îmi dă fiori reci pe șira spinării. Mai mult decât atât, ei cred că același Dumnezeu deține o adevărată instituție de tortură, numită „iad".

Îmi imaginez că iadul ocupă mai mult loc decât raiul în sufletele credincioșilor.

În *Divina comedie*, descrierea pe care Dante o face Infernului este mai incitantă și mai dramatică decât cea

pe care o face Paradisului. Dante nu se poate abține să nu se imagineze pe el însuși torturându-i pe cei aruncați în iad. Iată temeiurile literare ale bănuielii mele că ceea ce așteptăm noi de la Dumnezeu nu este într-atât să ne accepte în rai, ci să ne trimită dușmanii în iad.

Un Dumnezeu care a creat iadul și pe Satana... În mod evident, omenirea este incapabilă să-și imagineze o „bunătate pură și absolută"!

În pofida tuturor acestor lucruri, căutarea evlavioasă a bunătății și a moralității — căutarea de natură religioasă a unui lucru capabil să-i facă pe oameni să fie buni, morali și rezistenți în fața răului — această căutare îmi trezește o șovăitoare simpatie.

Problema este că, de vreme ce acești oameni cred că nu pot găsi bunătatea și moralitatea fără ajutorul lui Dumnezeu, ei nu vor ajunge niciodată să accepte faptul că necredincioșii pot fi și ei niște oameni buni și morali. Pentru ei, un necredincios este din principiu amoral și rău. Îmi imaginez că acești oameni nu pot accepta faptul că o persoană poate fi intrinsec bună, nutrind convingerea că nu poate deveni astfel decât prin intervenția unui ajutor venit din exterior.

Faptul că ne-am nimerit toți trei în aceeași celulă a reprezentat pentru noi o experiență destul de bulversantă.

Nu am mai trăit niciodată împreună cu niște oameni capabili să se roage cu atâta ardoare; nici ei nu au petrecut vreodată atât de multă vreme în compania unui necredincios.

Întrucât religia găsește rezolvarea tuturor problemelor în viața de apoi, a privi lucrurile din perspectiva credinței invocă în mod inevitabil imaginea morții.

Când colegii mei de celulă privesc lucrurile prin această prismă, ei întrezăresc viața de apoi, însă eu zăresc doar moarte.

Recitarea cu voce tare a unor versete din Coran, rugăciunile rostite în șoaptă, faptul că la anumite ore se închidea televizorul — toate acestea îmi dădeau senzația că cineva ar fi murit. În primele săptămâni am trăit cu senzația că voi vedea într-un colț al celulei un cadavru acoperit cu un cearșaf alb.

Pe de altă parte, pe colegii mei îi neliniștea privirea mea — privirea unui profan.

Asemenea unor plante cu spini încolăcite în jurul unui grilaj, ne înțepam unii pe alții.

Ne străduiam să ne facem loc fără să-i rănim pe ceilalți. Deținutul cel mijlociu, care fusese smuls pe nepusă masă din viața lui religioasă și din sânul unei comunități evlavioase numai ca să aibă de-a face cu un necredincios ca mine, nu putea înțelege cum o persoană mai poate să rămână laică după ce îi sunt descrise o serie de fapte certe referitoare la religie și la existența lui Dumnezeu.

Spera să mă salveze, deturnându-mă de pe drumul meu către iad.

Noi doi am discutat pe îndelete despre religie.

Am dezbătut probleme străvechi: „De ce Dumnezeu, în «bunătatea lui absolută», a creat Răul?“ sau „Cine este responsabil pentru faptele unei persoane?“.

Deținutul de vârstă mijlocie se ofusca cu ușurință când venea vorba despre religie. Cu toate că eram conștient de asta, uneori nu mă puteam abține să nu-l tachinez, asemenea unui adolescent.

În secunda următoare se supăra și refuza să mai vorbească cu mine vreme de exact trei zile.

Asta pentru că Profetul Mahomed a spus: „Unui musulman nu-i este îngăduit să stea despărțit de fratele său musulman mai mult de trei zile…“ El va face pace la sfârșitul celei de-a treia zile.

Însă ceea ce-l deranja cu adevărat era comportamentul meu.

El își dorea să ducă o viață plină de evlavie, să urmărească la televizor dezbateri pe teme religioase.

Eu, pe de altă parte, descoperisem printre puținele canale disponibile pe televizorul din celulă unul care se adresa orășenilor din păturile sărace, în care niște cântărețe de care nu a auzit nimeni cântau și dansau îmbrăcate destul de sumar. Îmi făcea plăcere să urmăresc canalul acela.

El dezaproba atât faptul că mă uitam la canalul respectiv, cât și faptul că mă țineam de programul meu de exerciții fizice.

— Ești bătrân, mi-a spus el într-o zi. În curând vei muri. De ce îți pierzi vremea cu astfel de lucruri?

— Crezi că ar trebui să încep să-mi spun rugăciunile, pentru că voi muri în curând?

— Bineînțeles!

Am început să râd.

— Eu sunt discipolul lui Abu Talib, i-am spus.

Abu Talib a fost unchiul Profetului Mahomed. Nu a devenit niciodată musulman, însă i-a ajutat mult pe musulmani.

Primii musulmani îl simpatizau nespus și se rugau ca și el să accepte credința, ca să ajungă în rai.

Când Abu Talib s-a îmbolnăvit, căzând la pat, musulmanii l-au vizitat și i-au spus:

— Vei muri în curând. Acceptă islamul și vei fi mântuit în viața de apoi.

— Nu, a răspuns unchiul Profetului. Nu voi face nimic, pentru ca oamenii să nu spună după aceea că am devenit musulman pentru că mi-a fost frică de moarte.

Cel care îmi spusese această poveste fusese însuși deținutul de vârstă mijlocie.

Când i-am spus „Eu sunt discipolul lui Abu Talib", a început să râdă.

— Tot vei muri, mi-a răspuns el. Îți irosești viața.

Apoi a început să-mi prezinte celebra teorie:

— Dacă îți petreci ultimii ani ai vieții în credință și rugăciune, nu vei pierde nimic. Însă dacă nu crezi, o să pierzi minunata viață de apoi. Crezi că merită?

Deținutul de vârstă mijlocie a fost foarte surprins să afle că Pascal fusese primul care spusese acest lucru.

Așa că s-a apucat de filosofie.

Într-una dintre seri, cum stăteam noi iarăși de vorbă despre religie, după ce l-am pomenit pe Spinoza, l-am întrebat:

— Oare Dumnezeu cunoaște limite?

— Să mă ierte Dumnezeu, a răspuns el, bineînțeles că nu cunoaște.

— Atunci înseamnă că Dumnezeu întruchipează tot ce se află pe Pământ.

— Desigur!

— Atunci, existența lui Dumnezeu nu se sfârșește acolo unde începe trupul meu. Pentru că El mă întruchipează și pe mine. Pe mine, pe tine, pe noi toți... cu toții constituim o parte din Dumnezeu. Iar asta înseamnă că nu există nimic pe care să-l pot numi „eu". Pentru că, dacă eu aș exista separat, nu ar mai exista Dumnezeu, iar dacă Dumnezeu există, atunci nu există un „eu" separat.

A căzut pe gânduri. În astfel de situații bătea în retragere, temându-se să nu spună ceva greșit, comițând în felul acesta un păcat.

— Astfel de întrebări trebuie puse teologilor, a conchis el.

După o vreme, ne-am obișnuit toți trei unii cu ceilalți.

Deținutul de vârstă mijlocie nu se mai supăra atât de tare că mă uitam la femei atunci când deschideam televizorul.

Iar eu am ajuns să le accept interminabilele rugăciuni ca fiind parte din viața noastră de zi cu zi.

În zilele de vizită, eu și deținutul de vârstă mijlocie ne duceam împreună la vorbitor, acolo unde stăteam de vorbă cu membrii familiilor noastre, folosind telefonul pus la dispoziție, în vreme ce aceștia stăteau în spatele unui geam gros, de sticlă.

De obicei, soția, fiul și fiica lui veneau să-l viziteze împreună.

Fiica lui avea niște ochi atât de puri, de inocenți, încât copiii mei îmi spuneau că seamănă cu Fecioara Maria, așa că am poreclit-o „Meryem".

Întotdeauna foloseam această poreclă când ne referream la ea.

Tatăl ei a acceptat acest lucru.

După câte o vizită, îl întrebam:

— Ce mai face soția ta și ce mai face Meryem?

— Sunt bine.

Într-o zi, soția lui a venit singură.

După aceea ne-am întors amândoi în celulă.

Chipul lui era întunecat de durere, umerii i se prăbușiseră, iar ochii îi erau plini de lacrimi.

— Au arestat-o pe Meryem, a spus el.

Am lăsat să-mi scape un geamăt, de parcă m-ar fi izbit cineva cu o bâtă în stomac. Am văzut cum fața celui mai tânăr dintre noi devine livid din pricina tristeții.

Să arestezi fiica de douăzeci de ani a unui deținut... O agresivitate plină de cruzime care desfide orice formă de decență.

Îmi dădeam seama cât de rănit îi era sufletul, cât de mult se măcina interior.

— Îi vor da drumul lui Meryem cât de curând, l-am încurajat eu. Și îți promit că, atunci când o vor face, mă voi ruga alături de tine, înălțându-mi și eu glasul către Dumnezeu.

Fiind un individ într-atât de evlavios, faptul că un necredincios îi promitea că se va ruga împreună cu el a avut darul să-l înveselească, chiar și într-un moment atât de trist.

Mi-a zâmbit.

— Pe cuvânt?

— Pe cuvânt, i-am răspuns eu. Îți promit.

Au urmat pentru el patru luni extrem de dificile. Le-a îndurat însă cu demnitate.

După patru luni, Meryem a fost eliberată.

Habotnicul și agnosticul... Am stat unul lângă altul și ne-am făcut rugăciunile împreună.

În celula noastră, i-am mulțumit lui Dumnezeu pentru eliberarea lui Meryem.

Romancierul care și-a scris propriul destin

Stau pe o bancă înălțată la doi metri deasupra podelei, îmbrăcați în niște robe negre cu gulere roșii.

Peste câteva ore îmi vor hotărî soarta.

Nu seamănă cu Parcele care taie firul vieții. Cu cravatele lor ușor desfăcute și cu fețele lor plictisite seamănă mai degrabă cu funcționarii mărunți din scrierile lui Gogol.

Șeful lor, care stă la mijloc, își întinde, ca pe o rufă udă, brațul drept peste scaunul judecătoresc. Pianotează și-și privește degetele executând această mișcare.

Are o față prelungă, îngustă și niște sprâncene pensate, incolore. Îndărătul pleoapelor umflate, pe jumătate închise, abia dacă i se întrezăresc ochii — nu sunt decât ceva umed și mort.

Are un tic distinctiv, care devine vizibil mai ales când ia cuvântul apărarea: un nod mic care îi rulează pe sub piele, dinspre bărbie către ochi.

Din când în când, se uită la propriul telefon mobil ca să-și citească mesajele.

Când unul dintre acuzații aduși împreună cu noi la proces spune că urmează să fie supus unei operații de bypass, președintele completului de judecată trage

microfonul cu luminiță roșie către sine și spune pe o voce ca de robot:

— Cei de la spital ne-au comunicat că nu te împiedică nimic să rămâi în închisoare.

În vreme ce avocații noștri vorbesc despre cele mai importante lucruri, el apucă din nou microfonul și spune, cu aceeași voce de robot:

— Aveți la dispoziție două minute — fiți succinți.

De parcă propozițiile rostite de acuzați și de avocații acestora l-ar izbi în frunte, s-ar sparge și ar cădea fărâmițate pe scaunul judecătoresc.

Îmi amintesc ce a spus Elias Canetti despre astfel de oameni: „Să fii în siguranță, liniștit și în perfectă stare, iar apoi să asculți pledoaria unui om, hotărât să rămâi surd la plângerea lui… Poate fi ceva mai josnic de atât?“

În vreme ce acuzații și avocații acestora vorbesc, judecătorul cel bondoc și sașiu aflat în dreapta șefului se lasă pe spătarul scaunului și se uită în tavan. Îți poți da seama după trăsăturile lui pline de satisfacție că visează cu ochii deschiși. Când n-o face, de obicei își pune capul pe un braț și doarme.

Judecătorul din stânga își face de lucru la computerul din fața lui, citind încontinuu câte ceva.

Către prânz, judecătorii ne anunță că se vor retrage pentru deliberări — pentru „a lua o decizie“, țin ei să adauge.

Suntem înconjurați de jandarmi: un șir de soldați ne flanchează, iar altul ne păzește din spate. În spatele lor mai e un grup. Toți poartă genunchiere și costume de

tipul RoboCop, dotate cu niște veste asemănătoare unor armuri.

Suntem luați fiecare de câte un jandarm, care ne ține de braț; trecem printre două șiruri de jandarmi și apoi coborâm niște scări înguste.

Suntem depuși într-o celulă de așteptare pavată cu gresie și având gratii în partea din față.

Suntem în total cinci bărbați.

Al șaselea acuzat, o femeie, este separată de noi și dusă altundeva.

Curtea Supremă, în urma apelului făcut de fratele meu, a studiat dovezile aduse împotriva noastră și a decretat că „nimeni nu poate fi arestat în baza unor astfel de dovezi". Aceasta i-a făcut pe ziariștii judecați împreună cu noi să fie optimiști și plini de speranță.

Eu nu sunt la fel de optimist ca ei.

Ne plimbăm nervoși prin celula de așteptare, de la un perete la celălalt. Umbrele noastre sar de la o bucată de gresie la alta, încercând să ne prindă din urmă.

Simțim, cu deznădejde în suflet, că ne-am pierdut dreptul de a ne hotărî viitorul.

Minutele trec, când mai repede, când mai încet, în funcție de ritmul conversațiilor noastre. Atunci când încetinesc, devin ascuțite ca niște lame; simțim cum în noi se cască tăieturi sângerânde, însă le ascundem de ochii celorlalți.

Vulnerant omnes, ultima necat. „Toate rănesc, ultima ucide." Iată un adevăr cunoscut încă de pe vremea Romei antice. Cu toate acestea, minutele care se scurg într-o celulă

a judecătoriei, în vreme ce aştepţi să afli dacă sentinţa va fi sau nu închisoare pe viaţă, sunt mai dureroase decât toate celelalte surate ale lor.

În vreme ce minutele continuă să mă rănească, îmi dau seama, vag stânjenit, că pe sub pesimismul meu sobru se strecoară şerpuind minuscule speranţe şi visuri, scânteind asemenea prafului de diamant.

Peste vocea puternică ce declară „Sunt cu toţii nişte bandiţi, capabili de orice crimă" aud o şoaptă care spune „Nimeni nu poate fi într-atât de absurd".

Nu-mi refuz şoapta aceea; mă enervez pe mine însumi, însă refuz să-mi retez firava legătură pe care o mai ţin cu speranţa.

Speranţa este atât de încântătoare, atât de caldă şi atât de atrăgătoare, încât nici măcar un om cu sufletul îngheţat nu ar putea-o abandona. Nu ajută însă nici să ai conştiinţa faptului că este vorba despre o slăbiciune inutilă.

Visurile palide, pâlpâitoare, hrănite de speranţă, se agită timide prin cotloanele întunecoase ale propriei mele minţi: părăsesc închisoarea, trag adânc aer în piept, prima îmbrăţişare, cuvinte vesele, mirosul bucuriei şi un cer nesfârşit deasupra...

În vreme ce visez cu ochii deschişi la toate aceste lucruri, undeva, trei bărbaţi îmi hotărăsc soarta.

Poate că au luat deja decizia.

Deodată, straturile de magmă din adâncurile propriei memorii răbufnesc sub forma unui cutremur puternic, propoziţiile încep să iasă la suprafaţă asemenea unor flori

de apă uitate, care în tot acest timp plutiseră pe suprafața unui râu subteran secret.

Îmi amintesc de un pasaj din romanul meu *Ca o rană de sabie*. Iată ce am scris despre un personaj care își așteaptă verdictul într-o încăpere, după ce a fost arestat:

Distanța dintre momentul în care destinul unei persoane se schimbă și cel în care persoana respectivă conștientizează acest lucru îi părea a fi cel mai tragic și mai înfricoșător aspect al vieții. Viitorul a devenit limpede, însă persoana respectivă continuă să aștepte un alt viitor, cu alte așteptări și visuri, fără să-și dea seama că viitorul a fost deja hotărât. Ignoranța care caracterizase această așteptare fusese oribilă, iar pentru el aceasta constituia cea mai mare slăbiciune a umanității.

Propozițiile pe care mi le amintesc îmi provoacă fiori.

Cu mai mulți ani în urmă am scris despre tulburarea prin care trec eu în momentul de față.

Trăiesc acum ceea ce am scris în romanul acela.

Sunt un romancier care își trăiește propriul roman.

O propoziție rezonează în mine, făcându-mă să simt un fior de groază, asemenea unui cor dintr-un ritual voodoo executat de niște vrăjitori mascați: *viața mea îmi imită romanul.*

Cu ani în urmă, pe când hălăduiam prin acel teritoriu nemarcat, enigmatic și încețoșat, în care literatura intră în contact cu viața, mi-am întâlnit propriul destin, însă am

fost incapabil să-l recunosc; am scris despre el crezând că-i aparține altcuiva.

Destinul pe care l-am așternut pe hârtie în romanele mele a devenit al meu. Acum mă aflu arestat asemenea personajului pe care l-am creat cu ani în urmă. Aștept decizia care îmi va pecetlui destinul, așa cum și el a așteptat-o pe a lui. Nu știu ce îmi va rezerva soarta — care probabil a fost deja decisă —, așa cum nici el nu știa ce avea să-i rezerve a lui. Trec prin jalnica suferință a unei profunde neajutorări, exact așa cum trecea și el.

Asemenea unui oracol blestemat, în urmă cu mai mulți ani mi-am întrezărit viitorul, fără să știu că era al meu.

Vrăjitoarele din *Macbeth* hălăduiesc prin interiorul meu.

Oare câte astfel de vrăjitoare, vestale și oracole sălășluiesc într-un scriitor?

Oare ce alte pasaje din scrierile mele se vor adeveri?

Cu ce alte propoziții, pe care acum nu mi le mai amintesc, m-oi fi blestemat?

Simt cum sunt tras către adâncurile unui vârtej dezlănțuit, răvășitor, în care romanele și viața se întrețes, în care ceea ce este real și ceea ce este scris comunică și fac schimb de locuri, literatura purtând masca vieții, iar viața, pe cea a literaturii.

Sunt în același timp oracolul, cobele și victima.

Cu propozițiile mele, îi ucid pe cei vii și îi readuc la viață pe cei morți.

Să fi dezlănțuit mânia zeilor pentru că, asemenea tuturor scriitorilor, dețin și eu această putere? Acesta să fie motivul pentru care am fost blestemat? Acesta să fie motivul pentru care zeii m-au făcut să-mi pun pe hârtie propriul destin?

În interiorul acestui vârtej care mă învârte și mă tot învârte, devin personajul creat de mine însumi.

Oare ce fel de destin alesesem eu pentru personajul acela? Oare de ce fel de sfârșit voi avea parte?

Deodată, aud zgomot de bocanci grei și îi văd pe jandarmi cum se apropie în fugă. Se aliniază pe două rânduri.

— Veniți, se aude o voce. Hotărârea a fost luată.

Hotărârea a fost luată.

Brusc, îmi aduc aminte.

Personajul meu a fost condamnat — acesta fusese destinul pe care i-l alesesem.

Acum știu ce au hotărât în privința mea, fără să le fi auzit încă sentința.

Și eu voi fi condamnat, pentru că așa am scris în roman. Destinul nu mă poate surprinde nepregătit, pentru că eu sunt cel care i-a determinat cursul.

Suntem escortați pe scări, la etaj. Intrăm în sala de judecată și ne așezăm.

Judecătorii își fac apariția și își pun robele negre lăsate pe scaune.

Președintele completului, cel cu ochi morți, apoși, citește sentința:

— Condamnare pe viață, fără drept de cauțiune.

Ne vom petrece restul vieții singuri, în câte o celulă lungă de patru metri și lată de trei. Vom fi scoși afară, ca să vedem lumina soarelui, numai câte o oră pe zi.

Nu vom fi niciodată grațiați și vom muri în închisoare.

Aceasta este hotărârea.

Sunt condamnat exact așa cum a fost condamnat și personajul din romanul meu.

Mi-am scris propriul viitor.

Îmi întind mâinile ca să mi se pună cătușele.

Nu voi mai vedea lumea niciodată; nu voi mai vedea niciodată un cer nemărginit de zidurile unei curți.

Cobor în Hades.

Pășesc prin întuneric asemenea unui zeu care și-a scris propriul destin.

Personajul meu și cu mine dispărem în întuneric împreună.

Calcule

Ușa de fier s-a închis în urma mea.

Am auzit, unul după altul, sunetele zăvoarelor, broaștelor și ale ivărelor.

Colegii de celulă îmi mărturisesc că le pare rău pentru ceea ce se întâmplase. Văzuseră la știri că fusesem condamnat pe viață, fără drept de cauțiune.

Discutaserăm despre aceasta cu o seară în urmă, ajungând la concluzia că judecătorii pot fi suficient de nebuni încât să ignore decizia Curții Supreme, dându-ne cea mai aspră sentință posibilă.

Doar că una este să stai la căpătâiul unui bolnav în fază terminală, știind că acesta urmează să moară, și alta e să-l vezi murind. Până și cele mai disperate perioade de așteptare tăinuiesc câte un licăr de speranță.

Moartea stinge acel licăr. Indiferent cât de mult te pregătești pentru ceea ce va urma, când ultima pâlpâire se stinge, te simți zguduit până în străfunduri.

Acela este momentul în care îți dai seama că nimeni nu poate fi vreodată complet pregătit să experimenteze deznădejdea absolută.

Îți amintești de cuvintele lui Saramago — „Nu există nicio consolare, tristul meu prieten, oamenii sunt niște

ființe de neconsolat“ — și cazi pe gânduri. El trebuie să se fi referit acolo la momentul în care moare și ultima rază de speranță.

Este adevărat că în asemenea momente nu există niciun fel de consolare.

Mă așteptasem să fiu condamnat la închisoare pe viață, însă încă resimt năucitoarea lovitură a clipei în care speranța dispare.

În astfel de momente, un om își întâlnește adevăratul său chip, vede cine este el cu adevărat.

Înțelege că are nevoie și de altceva, nu numai de consolare. De altceva — însă de ce anume?

Colegii mei de celulă s-au vârât în pat. Luminile au fost stinse.

Am rămas așezat pe scaun, în întuneric.

Lumina venind dinspre coridor se strecura prin mica vizetă pătrată tăiată în ușa de fier, cădea lângă picioarele mele și forma o pată galbenă. Reflectorul orbitor de afară, care mătură zidurile curții, aruncă o lumină fantomatică în interiorul celulei — o lumină care nu dezvăluie nimic, transformând însă totul într-un noian de umbre transparente.

Mi-am aprins o țigară. Am început să privesc această lugubră strălucire strecurându-se în interiorul celulei întunecate.

Îmi dădeam seama că viața mea era pe cale să se scufunde asemenea unei corăbii vechi într-o furtună dezlănțuită — scânduri rupte, balamale ce scârțâie, vele rupte de pe catargul desprins, toate căzând, făcute

bucăți, în valuri, pentru a-și găsi sălașul de veci în adâncul mării.

Mi-am privit, în întuneric, viața. Jarul roșu al țigării mele pâlpâia asemenea unui far.

M-am gândit:

— Ce o să mă fac? Ce ar trebui să fac?

Aș fi putut blestema furtuna, supărându-mă pe cei care au creat-o. Aș fi putut să mă simt deprimat pentru că m-am nimerit drept în mijlocul furtunii. Mi-aș fi putut deplânge soarta.

Nimic din toate acestea însă nu ar fi domolit furtuna.

De fapt, nici măcar nu ar fi trebuit să mă gândesc la furtună.

Asemenea lui Odiseu confruntându-se cu mânia lui Poseidon, a trebuit să-mi folosesc toate forțele pentru a supraviețui, iar pentru aceasta a trebuit să mă concentrez nu pe furtună, ci pe ceea ce-mi stătea în puteri. În celula aceasta întunecoasă a trebuit să-mi scriu propria *Odisee*.

Pentru a te salva de pericolul valurilor monstruoase, de al sirenelor și al ciclopilor antropofagi, trebuie să reziști și să te lupți.

Era furtuna, și eram și eu.

Urma să ne luptăm.

În chip ciudat, anvergura furtunii îmi sporea dorința de a o înfrânge. Loviturile care zădărniceau orice speranță îmi ascuțeau instinctul de a mă lega și mai strâns de acea speranță.

Corabia mea putea să crape, să se rupă și să se scufunde, însă eu m-aș fi luptat până la sfârșit.

Aveam să mă pregătesc pentru tot ce putea fi mai rău, însă nu m-aș fi oprit să sper în tot ce putea fi mai bun. Nu aveam de gând să mă las pradă oboselii și depresiei. Nu aveam să uit că visul meu de a fi din nou împreună cu Penelopa s-ar fi putut transpune, într-o bună zi, în realitate.

Mi-am aprins încă o țigară. Strălucirea aceea lugubră și-a făcut din nou apariția.

Trebuie să mărturisesc faptul că până și într-o celulă întunecoasă ideea de a mă lupta m-a făcut să mă simt cuprins de o asemenea exuberanță încât am ajuns să rostesc cuvintele „Până la capăt" cu cel mai mare entuziasm.

Lupta îmi plăcea mai mult decât consolarea.

Cu toate că fusesem condamnat să mor într-o celulă de închisoare, încă nu eram mort. Ultimul licăr de speranță încă pâlpâia.

Hotărârea de a mă lupta a făcut ca acest licăr să pară și mai viu.

Plăcerea de a lupta îmi curgea prin vene.

În armată, porecla stră-străbunicului meu fusese „Hasan Pașa Nebunul". Legenda spune că și-o meritase cu prisosință: s-a instruit ca artilerist în Germania, a luptat în Războaiele Balcanice, la Gallipoli și-a asumat rolul de comandant în linia întâi al artileriei și a luptat în Războiul de Independență al Turciei pe toată durata acestuia. Război de la un capăt la celălalt. Și-a petrecut zece ani din viață luptând bătălie după bătălie.

Stră-străbunicul meu a fost condamnat la moarte pentru că îi ajutase pe rebeli să dezerteze din Anatolia în

timpul Războiului de Independență. A scăpat de ștreang în ultima clipă.

Tatăl meu a fost judecat de sute de ori pentru scrierile lui; a zăcut cu anii prin închisori.

Fratele meu este condamnat la închisoare pe viață.

Însă în *Odiseea* mea personală există încă o trăsătură distinctivă, care subliniază această moștenire aventuroasă, dându-i o tragică tușă ironică. Iar aceasta se datorează faptului că setea mea de luptă intră în conflict cu aplecarea mea spre confort; îmi îngădui micile plăceri ale vieții, sunt conștient că nu trăim decât o dată și nu privesc cu ochi buni eroismul și vitejia.

De fapt, consider că, pentru un scriitor, vitejia este un lucru condamnabil.

Un scriitor ar trebui să fie admirat și lăudat numai pentru ceea ce scrie. El ar trebui să se înfățișeze în fața cititorilor înarmat numai cu operele sale. Nu ar trebui niciodată să-și distreze cititorii sau să și-i înșele punând în scenă demonstrații de vitejie.

La sfârșitul piesei de teatru *Vrăjitoarele din Salem*, de Arthur Miller, pe care am văzut-o la o vârstă foarte fragedă, eroul este nevoit să semneze un document pentru a-și salva viața, inițial refuzând să facă acest lucru. Mai târziu, el își spune: „Dacă nu semnez, vor crede despre mine că sunt o persoană curajoasă; iar eu îi voi fi înșelat pe cei din jur".

Există momente în care cei din jur cred despre mine că aș fi o persoană curajoasă, iar când se întâmplă acest lucru, mă simt stânjenit. „I-am înșelat", gândesc eu.

Nu sunt un om curajos.

Sunt un om căruia îi place să fie curajos. În același timp, disprețuiesc vitejia. Sunt întruparea unei contradicții.

În plus, o problemă care adâncește și mai mult această contradicție m-a pus pe gânduri încă din tinerețe: ce anume are mai multă importanță — scrisul sau scriitorul?

Ce i se potrivește mai mult unui scriitor — protejarea propriului renume sau renunțarea la acesta în numele scrisului?

Ar trebui el să-și protejeze onoarea luptându-se, rezistând, zbătându-se, în toată această perioadă limitându-și timpul dedicat scrisului?

Sau ar trebui să renunțe la propriul renume și la șansa de a-i ajuta pe oamenii care ar putea avea nevoie de pana lui, pentru a-și dedica întreaga viață scrisului?

În acest duel, eu am ales să-mi protejez renumele și, drept rezultat, trăiesc un ciudat sentiment de rușine.

„Ar fi trebuit să fiu suficient de curajos pentru a alege scrisul în dauna scriitorului, însă nu am avut acest curaj", îmi spun.

Apoi mă zbat în continuare:

„Ai ales scriitorul", îmi spun. „Dacă ai fi fost un scriitor bun, ai fi ales scrisul."

Apoi, încercând să mă protejez, adaug:

„Dar trebuie să-mi placă și scriitorul. Dacă nu m-aș plăcea pe mine însumi, cum aș putea regăsi încrederea necesară pentru a mă așterne pe scris?"

Apoi, desigur, mai există și femeia pe care o iubesc. Nu ar trebui s-o fac de rușine.

Îmi vine în minte o poveste celebră — una pe care am auzit-o de nenumărate ori în copilărie și despre care am scris de mai multe ori:

Paetus, un consul roman, s-a răzvrătit împotriva împăratului, însă a fost prins și condamnat la moarte.

Cum în Roma Antică „oamenii de rând" nu aveau voie să se atingă de membrii aristocrației, când aceștia din urmă erau condamnați la moarte, erau lăsați singuri într-o încăpere, punându-li-se la dispoziție un cuțit.

Paetus a intrat în acea încăpere.

În fața ușii, mama, tatăl, frații și surorile, precum și soția lui — cu toții așteptau să audă cum trupul lui Paetus se prăbușește pe podea.

Nu se auzea însă decât cum Paetus pășește prin încăpere, neputându-se hotărî să-și curme zilele.

La un moment dat, soția lui nu a mai putut suporta această tergiversare, așa că a deschis ușa și a înșfăcat cuțitul, implântându-și-l în stomac. Apoi l-a scos, întinzându-i-l soțului ei:

— *Non dolet, Paete.*

„Vezi, Paetus? Nu doare."

Prin urmare, cum ar fi trebuit să procedez? S-o fac de rușine pe femeia pe care o iubesc, doar pentru ca eu să pot continua să scriu în condiții de confort? Ar fi trebuit să întorc spatele oamenilor care aveau nevoie de mine?

Nu există răspunsuri simple la astfel de întrebări.

Pe de o parte, te bucuri că te poți lupta și năzuiești să devii propriul tău erou. Ai fost crescut în admirația sufletelor cutezătoare și te îngrozește ideea că i-ai putea face de

rușine pe oamenii care te iubesc. Nu suporți ideea că te-ai putea comporta asemenea lui Paetus. Cu toate acestea, crezi și că vitejia reprezintă o tentație nepotrivită pentru un scriitor și găsești că este ceva rușinos să protejezi scriitorul în dauna scrisului. Rănile pe care le cauzează acest conflict nu se vor vindeca niciodată.

Există, prin urmare, o singură cale prin care vitejia poate fi scuzată: să te lupți în mijlocul furtunii și, în același timp, să continui să scrii.

Să smulgi pagini — așa, întinate de rușinea curajului, cum sunt — din mâinile timpului care se scurge în această celulă...

Strălucirea roșie a țigării pâlpâie.

Noaptea pot auzi sirenele mașinilor de poliție care aduc noi deținuți la închisoare.

Mă aflu în mijlocul unei furtuni.

Mă voi lupta. Voi fi viteaz și mă voi disprețui din pricina aceasta. Mă voi lăsa rănit de conflictele mele interioare.

Îmi voi așterne pe hârtie propria *Odisee*, o voi scrie cu prețul vieții în această celulă înghesuită.

Asemenea lui Odiseu, voi da dovadă de eroism și de lașitate, de onestitate și de șiretenie, voi cunoaște înfrângerea și izbânda. Aventura mea se va încheia numai odată cu moartea.

O voi avea pe Penelopa viselor mele.

Voi scrie pentru a putea fi capabil să trăiesc, să rezist, să mă lupt, să mă plac pe mine însumi și să-mi iert propriile defecte.

Lumina reflectorului mătură curtea. O strălucire fantomatică se oglindește pe zidurile acesteia, strecurându-se în celulă.

O corabie zace în mijlocul celulei; scârțâie din toate încheieturile. Pe punte se află un Odiseu muncit de conflicte interioare.

Ce scenă minunată pentru un scriitor.

Întind o mână — albă, în lumina aceea fantomatică — și apuc stiloul.

Pot scrie și în condiții de semiobscuritate.

Iau în palmă corabia care pârâie în mijlocul furtunii și încep să scriu:

Ușa de fier s-a închis în urma mea...

Îngrijorarea judecătorului

Mi se întâmplă lucruri destul de bizare.

Un complet de judecată m-a condamnat la închisoare pe viață pentru vina de a fi un „pucist religios", folosind doar trei articole de presă scrise de mine și o apariție televizată drept așa-numite probe.

Zece zile mai târziu, același complet de judecată mi-a deschis un nou proces, de data aceasta acuzându-mă că aș fi un „terorist marxist", la baza acestei învinovățiri stând același articol care dovedise, chipurile, că aș fi fost un pucist religios.

Același complet de judecată, același articol — două acuzații diametral opuse.

În timpul celui de-al doilea proces (în care fusesem acuzat că aș fi fost un „terorist marxist"), președintele completului de judecată a întrerupt încontinuu apărarea avocaților mei, îndemnându-i „să fie succinți".

La sfârșit, judecătorii au spus că vor începe să delibereze, după care au oprit microfoanele.

Cei trei au discutat între ei vreme de două-trei minute.

Înainte să termine, microfoanele au fost cumva repornite, iar ultima propoziție rostită de președintele completului s-a făcut auzită în sala de judecată:

— Fir-ar să fie, pierdem cursa de ora cinci!

Era îngrijorat că aveau să piardă autobuzul de serviciu, care pleca la ora cinci.

Apoi mi-a citit verdictul:

— Șase ani de închisoare.

Într-un interval de cinci minute, eu fusesem condamnat la șase ani de închisoare, iar judecătorii pierduseră autobuzul de serviciu.

Amândoi am fost nemulțumiți de ceea ce se întâmplase, însă am impresia că judecătorul a fost mai nemulțumit decât mine.

Spiriduşii pădurii

Vreme de mai multe luni nu am citit nicio carte — nici măcar n-am atins vreuna.

Îmi era interzis să primesc cărți „de afară". Închisoarea dispunea de o bibliotecă, însă, din nu se știe ce motiv, aceasta era închisă.

Am crescut într-o casă plină de cărți. Mi-am petrecut copilăria printre ele. Cărțile erau spiritele pădurii dintr-un codru a cărui esență îmi scăpa, una care mie unuia mi se părea a fi destul de complexă și de plictisitoare. Îmi plăceau șarmul luminos al zânelor, aerul lor de mister, zâmbetele lor îmbietoare — mai mult decât pădurea însăși.

Prima dată când am dispărut aveam cinci ani. După ce m-au căutat cu orele, părinții m-au găsit într-o librărie recent deschisă în vecinătatea casei noastre. Stăteam așezat pe podea, între două rafturi, având în fața mea un vraf de cărți.

Runele mititele de pe hârtie prindeau viață și sclipeau de cum îmi aruncam ochii pe ele; se metamorfozau, trecând de la o formă la alta, devenind orașe necunoscute, străzi înguste, stânci abrupte, deșerturi și palate. Te stropeau cu picături de apă magică — în felul acesta preschimbându-te tu însuți. Deveneai Peter Pan, deveneai

Le Chevalier de Pardaillan, deveneai Arsène Lupin, deveneai Sherlock Holmes, deveneai Ivanhoe, deveneai Lancelot.

Mi-am petrecut anii copilăriei jucându-mă cu spiriduşii pădurii. M-am obişnuit să îi am întotdeauna în jurul meu când dormitau între pagini, pregătiţi să se trezească şi să înceapă să danseze de cum aş fi deschis cartea. Adoram să-i urmăresc chiar şi când erau cufundaţi în somn.

În închisoare, unul dintre cele mai dificile lucruri a fost acela de a trăi într-un spaţiu lipsit de cărţi.

În cele din urmă, ne-au dat o listă cu cărţile disponibile la bibliotecă. Aceasta semăna cu un depozit de fiare vechi, având presărate pe ici, pe colo, câteva nestemate. Existau o mulţime de cărţi inutile, însă existau şi cărţi despre care n-ai fi zis niciodată că le-ai fi putut găsi într-o închisoare.

Acolo toate lucrurile se fac în baza câte unei cereri, aşa că am scris imediat una, enumerând cărţile pe care mi le doream.

Nu am primit niciun răspuns vreme îndelungată.

Apoi, într-o dimineaţă, chiar în perioada în care mă pregăteam să-mi pierd orice speranţă, trapa din mijlocul uşii s-a deschis şi o carte a fost vârâtă în celulă.

Am cules-o de pe podea cu entuziasmul unui marinar care strigă „Pământ!“ după o lungă şi deznădăjduită călătorie pe mare.

Tocmai mă realăturasem spiriduşilor pădurii, cei care în trecut îmi aduseseră atâta bucurie, o încredere

nețărmurită și o stare de excitare care îmi provoca fiori prin tot corpul.

Era ca și cum viața mea ar fi luat-o brusc pe un alt făgaș; o falie din adâncuri tocmai deplasase un întreg continent.

Nu mai sufeream de deznădejde, nu mai eram singur, nu mai eram pierdut.

Țineam o carte în mâini.

Îmi dăduseră *Cazacii* lui Tolstoi.

Tolstoi, acel ambivalent Zeus al literaturii, păşise în celula noastră.

În cel mai neașteptat loc cu putință, pusesem mâna pe cartea unui geniu, unul capabil să facă portretul unui sergent de infanterie așa cum îl face și pe cel al unei prințese; unul care, în cuvintele Virginiei Woolf, „dezvăluie cele mai tăinuite secrete ale naturii umane" și care „este capabil să citească mințile unor oameni diferiți cu aceeași precizie cu care noi le numărăm nasturii hainelor".

Am fost deosebit de bucuros că primul oaspete sosit în celula mea era Tolstoi, pentru că acest om, pe care Woolf îl dădea de exemplu tuturor scriitorilor, fusese ghidul care mă ajutase să descifrez nu numai secretele oamenilor, ci și pe ale literaturii înseși. De când am citit prima oară ceva scris de Tolstoi, am măsurat adâncimea tuturor afirmațiilor referitoare la literatură și la scriitori comparând-o cu imaginea lui. Multe fraze și multe afirmații și-au pierdut lustrul odată așezate la umbra acestui autor.

Umbra lui Tolstoi a fost la fel de măreață ca lumina lui — o umbră aruncată peste perioade istorice ulterioare propriei lui epoci.

Tolstoi era capabil să prindă și să țină viața în propria palmă cu ușurința cu care un băiețel prinde o buburuză. Maiestuoasa lui umbră se întinde peste toată literatura secolului XX.

Toții marii scriitori ai secolului al XIX-lea i-au intimidat pe cei din secolul următor, însă Tolstoi a fost, cred eu, cel care i-a intimidat cel mai mult.

Asemenea unor călători care caută un traseu alternativ ca să ocolească niște munți despre care cred că sunt prea abrupți, scriitorii din secolul XX au căutat să calce pe diverse alte poteci pentru a nu putea fi comparați cu Tolstoi. Foarte puțini scriitori îndrăznesc să-și țină viața în palme pentru a-i da o altă formă.

În vreme ce literatura secolului al XIX-lea ne-a descris cu o cutremurătoare adâncime emoțiile pe care le trăiesc oamenii, relevând cel mai bine tăinuite secrete ale naturii umane, literatura secolului următor s-a îndreptat către idei.

S-a îndreptat către idei, pentru că a scrie despre idei este întotdeauna mai simplu decât a descrie emoții și a citi mințile oamenilor.

Ideile dintr-un roman comportă mari pericole, deoarece ideile reprezintă, în roman, autorul. Cu cât sunt așezate pe hârtie mai multe idei, cu atât mai limitat devine spațiul lăsat personajelor. Acestea nu se mai pot dezvolta și, mai important decât aceasta, nu mai pot căpăta profunzime.

Când te uiți la marii clasici ai secolului al XIX-lea, observi că personajele au întâietate față de autori. Le Père

Goriot îl eclipsează pe Balzac, Anna Karenina îl eclipsează pe Tolstoi, Madame Bovary îl eclipsează pe Flaubert, frații Karamazov îl eclipsează pe Dostoievski. În secolul următor, totul se răstoarnă, scriitorii având întâietate față de personaje.

Dacă studiezi romanul *Omul fără însușiri*, al lui Robert Musil — unul dintre cei mai mari scriitori din istoria literaturii și un autor care dădea o asemenea importanță ideilor încât la un moment dat intenționase să scrie o autobiografie de idei —, vei observa faptul că Musil are întâietate față de Ulrich. Cartea nu este a lui Ulrich, este a lui Musil.

Aidoma, Céline are întâietate față de Bardamu, iar Joyce față de Bloom.

Diferența majoră dintre romanele scrise în aceste două secole rezidă, din punctul meu de vedere, în importanța dată ideilor și prezenței scriitorului în roman.

Mie îmi place să citesc romane în care au întâietate emoțiile personajelor, precum și relațiile dintre acestea.

În romane, prefer complexitatea emoțiilor, în detrimentul clarității ideilor; mult-iubiții mei spiriduși ai pădurii se animă când este vorba despre emoții și pălesc când textul este dominat de idei.

Cred că nu ideile ar trebui să zămislească un roman, ci că romanul ar trebui să zămislească ideile.

Desigur, literatura nu este o rețetă compusă din formule bătute în cuie, iar cei care afirmă contrariul lucrurilor pe care le spun eu aici, făcând-o cu mult mai multă autoritate decât mine, preferă probabil să aleagă, din curcubeul literaturii, o altă culoare.

La urma urmelor, cu toții scriem ceea ce putem și abia *după aceea* avansăm noțiuni privitoare la motivele pentru care romanele trebuie scrise așa cum le scriem noi.

Tolstoi a scris despre emoțiile oamenilor pentru că era capabil să le citească mințile și să descrie felul în care aceștia se simțeau.

A reușit să facă acest lucru cu ajutorul unei intuiții de-a dreptul miraculoase.

Nu știu dacă există un alt cuvânt, în afară de „intuiție", capabil să explice cum se face că acest bărbat, care nu știa nimic despre sexualitatea feminină, a fost în stare să scrie *Anna Karenina*.

Tolstoi credea că femeilor nu le place să facă dragoste. Doris Lessing era de părere că această serioasă amăgire își găsește explicația în maniera în care Tolstoi făcea dragoste cu propria lui soție: atacând-o asemenea unui urs în călduri. Iar când ea îl refuza, el își imagina că femeilor, în totalitatea lor, nu le place să facă sex.

Cu toate acestea, ursul-în-călduri-Tolstoi a creat unele dintre cele mai memorabile personaje feminine din istoria literaturii.

Mă îndoiesc că există un exemplu care să dovedească mai bine faptul că, în literatură, geniul este mai degrabă rezultatul intuiției — mai puțin al ideilor și al cunoștințelor.

Știu că literatura occidentală contemporană subestimează valoarea intuiției, ajungând până acolo încât să o considere „kitsch". Însă, când îi iau în considerare pe Balzac, pe Tolstoi și pe Dostoievski, nu mă pot abține să nu mă gândesc că, dacă toți aceștia și-ar fi scris romanele

utilizându-și numai propriile idei, nu și propria intuiție, nimeni nu i-ar mai fi pomenit în ziua de astăzi.

Ducându-mi argumentele la extrem — și profitând de infinita libertate a unui om aflat într-o celulă de închisoare, care nu are în preajmă pe nimeni cu care să poată dezbate și discuta —, voi îndrăzni să afirm următorul lucru:

Un romancier este ajutat nu numai de propria intuiție, ci și de un anumit grad de ignoranță, când aceasta oferă o anume profunzime romanului său.

Este perfect posibil ca eu să afirm acest lucru în încercarea de a face în așa fel încât să mi se tolereze propria ignoranță; cu toate acestea, nu am renunțat să cred în însemnătatea ignoranței în literatură.

Un romancier își ține cunoștințele de care are cu adevărat nevoie undeva în străfundurile propriei minți, într-o debara secretă aflată la mică distanță de locul în care rezidă propria lui intuiție — o debara atât de bine ascunsă încât nici măcar romancierul însuși nu știe ce s-a adunat, cu vremea, acolo.

Pentru a accesa, în timpul scrisului, această intuiție ascunsă, romancierul își despică propria minte, așa cum ar crăpa coaja tare a vreunui fruct exotic, lovind-o cu o sabie grea, pentru a ajunge la nectarul aflat înăuntru. El trebuie să-și dezmembreze propria ființă pentru a ajunge în străfunduri și pentru a obține niște cunoștințe secrete capabile să-l uimească până și pe el însuși.

Odată ce își aplică această lovitură — și cu cât sabia aceea se încinge mai mult prin contactul cu ideile și

informațiile acumulate la suprafață — cu atât mai dificil va deveni accesul la acel nectar.

Cunoștințele de suprafață nu îi sunt de mare folos unui romancier. El are nevoie de adevărurile care s-au cernut prin viață, ajungând până la ultimul strat. Cunoștințele care îl uimesc până și pe el sunt cele cu care romancierul își scrie opera.

Flaubert spunea „Madame Bovary, c'est moi" dintr-un anumit motiv. El a descoperit emoțiile Emmei Bovary nu la suprafață, ci în acea debara aflată în străfundurile propriei lui minți. În locul în care cunoștințele s-au adunat fără ca el să fi știut acest lucru.

Există ceva animalic în scrierea unui roman, ceva ce se bazează numai pe instinct și pe intuiție. Acesta este exact motivul pentru care acel „urs ignorant și ațâțat sexual" a fost în stare să scrie *Anna Karenina*; el ar fi putut atinge o asemenea desăvârșire numai cu ajutorul unei bestialități primordiale.

Prima carte pe care am reușit să pun mâna, după mai multe luni în care fusesem văduvit de plăcerea lecturii, m-a înnebunit pur și simplu. Am strâns-o la piept și am început să bat la pas curtea, simțind cum ideile îmi năvălesc în minte, ciocnindu-se unele de altele.

Savuram bucuria de a avea o carte.

Abia după ce m-am mai domolit puțin am revenit în celulă, m-am așezat pe unul dintre scaunele din plastic și am început să citesc.

Tânărul Olenin, cel plictisit de superficialitatea Moscovei și care nutrește o mare admirație pentru naturalețea vieții

cazacilor; preafrumoasa Marianka, întinsă pe patul ei, privind cu indiferență cum trece viața; egoistul unchi Eroșka; țăranii care se mândresc cu faptul că fură; tătarii și cazacii care se ucid între ei doar ca să se distreze; carafele pline cu vin băut alături de o ceașcă cu miere, grădinile separate cu garduri din lemn, mirosurile ierburilor și ale florilor, caii ce nechează, cântul cocoșilor, poveștile de dragoste, bătăliile, zgomotul detunăturilor de pușcă...

Adevărul fie spus, aceasta este una dintre cele mai slabe cărți ale lui Tolstoi. Tânărul Tolstoi era atât de nerăbdător să le descrie cititorilor săi cultura și natura diferite pe care le cunoscuse, încât a compus acest roman adunând cunoștințele aflate la suprafață, iar în această carte însăilată scriitorul își eclipsează protagonistul.

În felul acesta, cartea nu este a lui Olenin, ci a lui Tolstoi.

Romanul este victima unui exces de cunoaștere.

Asemenea lui Pușkin, cel din *Fata căpitanului*, Tolstoi a picat în capcana faptelor, împingând trama și personajele undeva în fundal, pentru a se putea referi cu precădere la cele văzute cu propriii ochi.

Nu intuițiile, ci ideile și cunoștințele tânărului Tolstoi au fost cele care au dat formă acestui roman.

Am observat toate aceste hibe, însă, sincer să fiu, nu mi-a păsat nici cât negru sub unghie.

M-am predat cu arme și bagaje ademenitorului mister al spiridușilor pădurii care m-au purtat de-a lungul râurilor și prin grădini de țară, pe câmpuri de luptă, făcându-mă să asist la inocente povești de dragoste și la câteva descrieri

pline de viață presărate, pe ici, pe colo, prin textul care la vremea lui prevestea strălucitul viitor al lui Tolstoi.

Mă aflam din nou în compania cărților și a spiridușilor mei.

Pădurea devenise din nou o oază de bucurie.

Știrea

În închisoare, îți faci griji pentru cei dragi. Oare cum o mai duc ei afară? Sunt bine? Cum stau cu sănătatea? Oare au suficienți bani? Tot felul de astfel de întrebări îți trec prin minte.

Veștile de afară ajung la tine numai după ce au trecut printr-o serie de transformări și după ce au călătorit prin niște canale extrem de înguste, asemenea picăturilor care se scurg prin pâlniile de sticlă ale unui laborator de chimie.

Vizitatorii îți ascund lucrurile care, în opinia lor, te-ar putea întrista. Tragi concluzii ascultându-le glasurile, observându-le privirile, propozițiile neterminate și jumătățile de adevăr pe care le rostesc involuntar.

Într-o zi am citit un ferpar publicat în ziar.

Murise unchiul meu prin alianță. Imediat, am simțit un fior rece pe șira spinării.

Îl cunoșteam pe unchiul acela din copilărie. Locuind în aceeași clădire, fuseserăm vecini vreme de treizeci și cinci de ani, el fiind medicul la care mă duceam cu întâietate când aveam probleme de sănătate. Acum, el nu se mai află printre noi.

Pentru că s-au gândit că vestea aceasta m-ar putea întrista, cei dragi mie mi-au tăinuit-o.

Nici eu nu le-am spus că am aflat de moartea lui, gândindu-mă că se vor întrista, crezând că vestea m-a amărât.

În firavele canale de comunicație pe care le păstrez cu lumea de afară, unchiul meu prin alianță este încă viu.

Și va trăi până voi ieși eu din închisoare.

O să-mi iau rămas-bun de la el când voi fi eliberat.

Până atunci, îl ținem în viață prin tăcerea noastră comună.

Cătușe

Cu fiecare mișcare a mâinilor tale, cătușele se strâng și mai tare. Așa funcționează mecanismul lor. Chiar dacă jandarmul nu ți le strânge exagerat în momentul în care ți le pune, după o vreme, inelele de fier încep să-ți intre în carne, lăsându-ți niște urme roșii, dureroase.

Când te deplasezi încătușat, îți dai seama că pentru a merge nu ai nevoie numai de picioare — ai nevoie și de mâini. Este greu să-ți menții echilibrul fără să ți le miști. Când mergi, nu ai cum să ți le ții nemișcate. Ceea ce nu face altceva decât să strângă și mai mult cătușele.

Într-o dimineață, am fost dus la spital pentru a mi se face o radiografie, iar jandarmul a avut grijă să-mi pună cătușele. Împreună cu mine mai erau alți trei deținuți.

Ne-au băgat pe toți în vehiculul de tranzit al închisorii. Pentru că, având mâinile încătușate, am întâmpinat dificultăți să ne urcăm în autobuz, jandarmii ne-au apucat de coate și ne-au împins.

Autobuzul era prevăzut cu mai multe celule din fier. Acestea măsurau pe toate laturile câte un metru și jumătate. În fiecare celulă se aflau câte două șiruri de scaune, de

asemenea din fier: trei în față și trei în spate. Scaunele nu se mișcau, fiind fixate în podea.

Unica ferestruică se afla în tavanul celulei, fiind lată de o palmă și confecționată dintr-o sticlă groasă, protejată cu gratii. Nu puteai vedea nimic în afară.

Ne-au făcut să ne așezăm pe aceste scaune din fier, unul lângă altul, frecându-ne umerii.

Apoi au închis ușa de fier și au zăvorât-o.

În caz că s-ar fi întâmplat vreun accident, nu ne-ar fi putut salva nimeni.

În urmă cu câțiva ani, unul dintre aceste autobuze s-a rostogolit și a luat foc, deținuții încătușați aflați înăuntru murind arși de vii.

Poate tocmai fiindcă auziserăm de acest accident, în clipa în care ușa a fost încuiată pe dinafară am trăit cu toții senzația că am fost zăvorâți într-un sicriu din fier.

Autobuzul s-a pus în mișcare. Drumul era plin de hârtoape. La fiecare denivelare, cătușele se strângeau și mai tare. Umerii noștri se izbeau încontinuu.

Toți cei trei bărbați care veneau cu mine la spital erau foști judecători care urmau să fie consultați de un psihiatru. Aveau în jur de patruzeci-patruzeci și cinci de ani.

Am început să vorbim.

Proveneau din diferite orașe și fuseseră arestați sub acuzația că participaseră la puciul militar.

Unul dintre ei a spus:

— Nu există nimic în dosarul meu, nicio dovadă. Judecătorul care m-a arestat era un coleg apropiat. Obișnuiam să lucrăm împreună. După ce a ordonat

arestarea mea, m-a îmbrățișat, suspinând: „Dacă nu te-aș fi arestat eu pe tine, m-ar fi arestat ei pe mine", mi-a spus el.

Cei trei nu-și puteau imagina ce anume abătuse asupra lor un asemenea dezastru. De-a lungul carierelor lor, ei înșiși arestaseră sute de persoane, poate chiar mii. Nu se gândiseră niciodată că într-o zi i-ar fi putut paște o soartă similară.

Judecătorul care stătea în fața mea s-a întors în scaun:

— Nu știam că așa e la închisoare.

S-a oprit preț de o clipă, apoi a adăugat:

— De fapt, nu m-am gândit niciodată la ce fel de loc este o închisoare.

Cel aflat lângă mine a intervenit cu o naivitate aproape copilărească:

— Dacă aș fi știut cum e la închisoare, nu aș fi arestat atât de mulți oameni.

Cei trei vorbeau cu o neașteptată candoare. Fuseseră loviți de un dezastru despre care credeau că nu s-ar fi putut abate decât asupra capetelor altora, în niciun caz asupra lor, așa că fuseseră complet nepregătiți și devastați în clipa în care li se întâmplase nenorocirea.

Am observat că oamenii care au beneficiat cândva de putere și de impunitate sunt mult mai puțin rezistenți în fața vicisitudinilor vieții. Acum, că fuseseră dați jos din vârful piramidei puterii, de unde mai înainte decideau destinele oamenilor, sufereau mai mult decât ceilalți deținuți, căderea lor fiind mai dureroasă. Duritatea impactului cu solul le sfărâmase pur și simplu sufletele.

Mi-au spus că majoritatea deținuților care sunt duși la cabinetele psihiatrilor sunt foști procurori și judecători.

Unul dintre ei își sprijinea capul de ușa din fier. Mai avea puțin și ar fi izbucnit în lacrimi:

— Nu mai pot suporta locul ăsta. Mi-e dor de familie.

Durerea lui era atât de copleșitoare, încât îi secătuise toată energia. Nu mai avea putere nici măcar să se ascundă. Sau poate că nici măcar nu voia să-și ascundă durerea. De fapt, nu voia decât să discute despre ea — nimic altceva nu mai conta pentru el. De parcă tot ce rămăsese din el era durerea pe care era nevoit s-o îndure. Asemenea unei persoane care își scutură cu furie mâna de care s-a prins ceva, așa își scutura și el ființa pentru a se elibera de durerea care i se agățase de conștiință.

Mă temeam că va începe să plângă în hohote.

Chiar atunci autobuzul s-a oprit. Ajunseserăm la spital.

Jandarmii au deschis ușa celulei.

Am coborât din autobuz, pășind cu grijă, ca să nu ne pierdem echilibrul. Cătușele începuseră deja să ne intre în carne.

Unul dintre jandarmi m-a luat de braț.

Judecătorii au fost duși să-i vadă un psihiatru. Jandarmul meu m-a escortat până în fața cabinetului de radiologie. Am așteptat cu toții pe hol să ne vină rândul.

Un angajat al spitalului a trecut pe lângă mine și mi-a urat, aproape fără să-și miște buzele:

— Însănătoșire grabnică, Ahmet Bey.

Un glas prietenos. Am schițat doar un zâmbet, pentru ca ceilalți să nu observe.

Când mi-a venit rândul, am intrat în cabinetul de radiologie.

Jandarmul m-a prins de încheieturi pentru a-mi scoate cătușele. Apoi am auzit o voce:

— Nu e nevoie să-i scoateți cătușele.

M-am întors și am văzut o femeie mărunțică, nefardată, purtând batic și niște haine lălâi. Ea era tehnicianul cabinetului de radiologie.

Știa că nenorocitele acelea de cătușe îmi provocau durere și îmi îngreunau mișcările. Cu toate acestea, cu un glas glacial, l-a oprit pe jandarm să mi le scoată.

Pe fața ei nu se putea citi nici supărare, nici iritare, nici ostilitate.

Dar nici compasiune, gentilețe sau milă.

Chipul ei era imperturbabil, la fel de gol ca o ramă care încă nu și-a găsit tabloul potrivit.

Avea ochi, sprâncene, gură, nas și bărbie — însă acestea nu compuneau nicio expresie.

Nu mai văzusem niciodată un chip atât de inexpresiv. Îi lipsea orice urmă de emoție.

Aveam de a face cu răul în stare pură, nici hrănit, nici derivat, nici combinat cu vreo emoție. Un rău de dragul răului — și nu-ți puteai da seama dacă femeia aceea se bucura sau nu de propria atitudine.

Își dorea ca bătrânul cu barbă albă care stătea în fața ei să sufere și mai mult, își dorea ca încheieturile să-i fie și mai rănite de perechea de cătușe.

Credința tinerei femei era puternică. Își exprima evlavia prin comportament și prin ținută. Probabil că nu sărea

peste nicio rugăciune și că se prosterna de cinci ori pe zi. Probabil că îl implora pe Dumnezeu „să ne ducă pe calea cea dreaptă" de fiecare dată când se ruga.

Cartea Sfântă a credinței ei spune: „amr bil ma'rouf wa nahi anil-munkar".

Dumnezeu le-a poruncit supușilor lui „să facă ceea ce este drept și să împiedice ceea ce este rău". *Coranul* subliniază faptul că oamenii au fost creați ca să facă binele. Profetul Mahomed ne învață că raiul aparține celor milostivi.

Această tânără știa toate aceste lucruri. Cu siguranță își dorea să ajungă în rai, însă acțiunile ei aveau la origine răutatea, nu mila. De ce? Oare credea că ceea ce făcea nu era rău?

Totuși nu era cu putință să creadă așa ceva.

Această angajată a spitalului ar fi descris o asemenea atitudine ca „răutăcioasă și lipsită de inimă" dacă o necredincioasă s-ar fi purtat cu un imam de vârsta mea așa cum mă tratase ea pe mine.

Și atunci, de ce această tânără dăduse dovadă de atâta răutate, în răspărul poruncilor, atât de limpezi, ale propriei ei credințe?

Cu siguranță ea nu vedea în mine o ființă umană; dintr-un motiv necunoscut mie, mă plasase undeva dincolo de cercul ei în care se confruntau binele și răul.

Concepte precum păcat și valoare, bunătate, răutate și moralitate nu mi se aplicau și mie. Nu simțea defel nevoia să mă trateze cu amabilitate și considerație.

Pentru ea, eu nu eram nimic — o nonexistență ce orbita undeva, departe de religie și de etică.

Era ca și cum în mintea acelei tinere religia, etica, inteligența și emoția fuseseră strâns înfășurate într-o perdea, în afara căreia se afla un vid nesfârșit destinat oamenilor încătușați asemenea mie.

Iar acel vid era ocupat de răutate.

Nu aveam nicio îndoială că, atunci când se afla în afara spitalului închisorii, această femeie se purta asemenea unei persoane evlavioase, morale și pline de compasiune. Aceste valori nu dispăruseră, însă spațiul pe care îl ocupau fusese drastic redus.

Având cătușe la mâini, m-am așezat în fața aparatului cu raze X. Cu o voce lipsită de expresie, mi-a explicat cum ar trebui să stau.

În vreme ce manevra aparatul, eu mă gândeam la ea.

Asemenea oricărui alt om, sunt obișnuit cu răutatea. Am aflat însă că uneori acesteia i se poate adăuga și un strop de supărare, de agerime a minții sau chiar de bunătate — ori uneori de răzbunare sau de frustrare — pentru a culege roadele unei anumite situații. O răutate atât de lipsită de asemenea atribute, stând singură în vidul înconjurător, mi s-a părut un fel de travesti lipsit de orice strop de umanitate.

Mi-a făcut radiografia, apoi și-a notat datele mele în caiet, arborând aceeași mină complet inexpresivă.

Împreună cu jandarmul, am părăsit spitalul și am urcat în autobuz.

Apoi au venit și judecătorii.

Am fost din nou vârâți în sicriul acela din fier, jandarmii zăvorând încă o dată ușa.

„Terapia" judecătorilor durase mai puțin decât mă așteptasem.

— Ce s-a întâmplat? i-am întrebat.

Nici psihiatrul care îi consultase nu permisese să le fie scoase cătușele.

Atitudinea lui m-a nedumerit mai mult decât cea a tinerei tehnician radiolog.

— Oare toate consultațiile din spitalul închisorii se desfășoară cu cătușele puse? Să fie aceasta o regulă? m-am întrebat cu voce tare.

— Nici vorbă, au răspuns judecătorii. Depinde de doctor. Unii pun să ți le scoată, iar alții, asemenea psihiatrului de astăzi, te lasă cu ele la mâini.

Evlavie lipsită de milă, medicină care înrăutățește starea pacientului: tratamentul pe care l-am primit noi nu se prea potrivește nici cu standardele religiei, nici cu cele ale medicinei.

Trebuie să existe o explicație pentru asemănările dintre comportamentul tinerei de la cabinetul de radiologie și cel al psihiatrului. Oare faptul că lucrează într-un spital penitenciar îi face atât de insensibili, determinându-i să dea dovadă de atâta lipsă de bunăvoință?

Doar că bărbatul care îmi urase să mă însănătoșesc și medicul care îi consultase data trecută pe judecători, punând să le fie scoase cătușele — și ei lucrau în același spital penitenciar.

Nu toată lumea se comportase la fel — prin urmare, efectele acestui tip de mediu spitalicesc sunt, de la caz la caz, diferite.

Mi-am amintit de descoperirea simplă a lui Viktor Frankl, cel care a avut atât de mult de suferit ca deținut la Auschwitz și care mai târziu avea să devină fondatorul logoterapiei, o metodă terapeutică din psihiatrie. După ce a observat diferitele reacții ale deținuților și ale gardienilor din lagăr, el a ajuns la concluzia că „unii oameni erau nobili, în vreme ce alții erau ignobili. Pot exista persoane ignobile printre deținuți, după cum pot exista persoane nobile printre gardieni".

Medicul care și-a dedicat întreaga viață găsirii unui remediu pentru tulburările sufletului omenesc a emis această judecată după ce el însuși fusese supus unor cruzimi înfiorătoare — o judecată care, când am citit prima dată cartea, m-a luat prin surprindere.

Oare atitudinile pe care le-am întâlnit noi în spitalul penitenciar ar putea avea o explicație într-atât de simplă?

Cu siguranță că există un sâmbure de adevăr în cuvintele acestui om de știință ale cărui cunoștințe și experiență privitoare la suferință le depășesc de departe pe ale mele.

Se pare că, atunci când i se oferă climatul potrivit, lipsa de noblețe este capabilă să se dezvolte și să înflorească, indiferent de felul în care este costumată. Astfel de oameni își lasă lipsa de noblețe să iasă la suprafață de cum găsesc ocazia s-o facă, de cum capătă puterea de a face rău altora.

Desigur, acest tip de lipsă de noblețe nu este pedepsit, ci răsplătit. Nimeni nu s-ar putea supăra că medicii aceia ne-au tratat așa cum ne-au tratat; poate că ei ar putea primi chiar și câte o bătaie încurajatoare pe umăr.

În momentul în care autobuzul a tresăltat, nimerind într-un hârtop în vreme ce lua o curbă, m-am izbit cu spatele de spătarul scaunului metalic, iar impactul m-a făcut să-mi ridic mâinile, sperând că voi găsi ceva de care să mă apuc. Aceasta a făcut cătușele să mi se strângă și mai tare în jurul încheieturilor.

Dintr-odată, mi-am dat seama că tot ceea ce simțisem fusese greșit. Ar fi trebuit să fiu supărat, furios sau chiar întristat. În loc de asta, dădusem uitării toate aceste sentimente și, asemenea unui botanist care descoperă o nouă specie de plantă, fusesem preocupat să îi caracterizez pe cei al căror comportament se afla în răspărul propriei lor credințe și etici profesionale.

Nu pot bănui decât că acesta a fost mecanismul meu de apărare. Nu am simțit vreun atașament emoțional față de micile dovezi de răutate și față de micile umilințe de care avusesem parte. În loc de asta, clasificasem fiecare astfel de atitudine și încercasem să înțeleg motivele care se aflau îndărătul lor, pentru a le putea depozita în sertarele propriei mele memorii și pentru ca într-o bună zi să le pot scoate din nou la lumină, cu scopul de a scrie despre ele.

Această metodă își slujise cu succes scopul.

Cu toate că nu fusesem pe deplin conștient că făcusem această alegere, reușisem să înalț un zid invizibil

pentru a mă proteja împotriva tuturor lucrurilor care se întâmplaseră.

Când ești tratat de parcă ai fi un nimic, poți să contracarezi acest lucru imaginându-ți că respectivul tratament ar fi un subiect de studiu.

Autobuzul s-a oprit, iar noi am ieșit.

La intrarea în închisoare ne-au fost scoase cătușele.

Încheieturile mele căpătaseră niște vânătăi circulare.

Plecasem la spital ca să mă fac mai bine, numai ca să mă întorc de acolo înspăimântat de răutatea omenească.

Nu m-am mai dus niciodată la spital.

Pasărea

Fiecare celulă a închisorii dispune în partea din față de câte o curte pietruită, având șase pași în lungime și patru în lățime. În mijloc există și un canal din fier, destinat evacuării apelor pluviale.

Zidurile înalte ale curții sunt mărginite de o rețea de sârmă ghimpată. O cușcă de oțel o acoperă în partea de sus.

Voi folosi titlul unui roman scris în închisoare de tatăl meu — *O bucățică de cer* — pentru a descrie ceea ce poți vedea dacă te uiți în sus, însă chiar și această „bucățică" este divizată de micile pătrate ale cuștii de oțel.

Când sosește primăvara, păsările călătoare pătrund printre gratii și își fac cuib în rețeaua de sârmă ghimpată.

Deținuții care se plimbă în curțile învecinate nu se pot vedea, însă își pot vorbi dacă strigă. Ne recunoaștem după timbrul vocii.

Uneori Selman, tânărul meu coleg de celulă, stă de vorbă cu vecinii noștri, pe care nu-i cunoaștem.

Subiectul discuțiilor nu are importanță.

Ceea ce are importanță este conștiința faptului că dincolo de pereții celulei mai există oameni cărora le poți semnala propria ta existență.

Pentru noi, lumea se reduce la curțile învecinate până la care pot ajunge glasurile noastre. A striga este o cale de comunicare cu lumea.

Într-o dimineață de primăvară, Selman stătea de vorbă cu vocea venind din curtea următoare.

— Aici păsările încă nu au început să migreze, a spus Selman.

— Eu mă îngrijesc de un papagal, i-a răspuns vocea. S-a născut în închisoare, apoi mama lui a murit, iar eu l-am crescut.

— Nu ți-am văzut niciodată papagalul zburând, a spus Selman. Bănuiesc că nu m-am aflat niciodată în curte la ora potrivită.

— Papagalul meu nu zboară, i-a răspuns vocea din curtea învecinată.

Apoi, cu compasiunea unui tată mâhnit din pricina unui copil, vocea aceea a adăugat:

— Se teme de cer.

Paradoxul scriitorului

„Un obiect în mișcare nu se află nici acolo unde se află, nici acolo unde nu se află", concluzionează Zenon în celebrul lui paradox. Încă din tinerețe am crezut că acest paradox se potrivește mai bine literaturii — sau chiar scriitorilor — decât fizicii.

Scriu aceste rânduri într-o celulă de închisoare.

Introduceți propoziția „Scriu aceste rânduri într-o celulă de închisoare" în orice narațiune și îi veți adăuga tensiune și vitalitate, o voce înfricoșătoare care se ivește dintr-o lume întunecată și misterioasă, semețirea unei victime și o prost mascată invocare a milei semenilor.

O propoziție periculoasă, care poate fi folosită pentru manipularea sentimentelor oamenilor — scriitorii neînfrânându-se întotdeauna să utilizeze astfel de propoziții și, când este vorba despre atingerea corzilor sensibile ale unei alte persoane, făcând-o într-o manieră care le servește propriilor interese. Însăși înțelegerea faptului că aceasta este intenția scriitorilor respectivi poate fi suficientă pentru ca un cititor să trăiască un sentiment de compasiune pentru scriitorul respectiv ori pentru propoziția respectivă.

Stați așa. Înainte de a începe să bateți pentru mine toba milei, ascultați ce am să vă spun.

Da, sunt ținut într-o închisoare de maximă siguranță situată în mijlocul unei pustietăți.

Da, mă aflu într-o celulă a cărei ușă este deschisă și închisă în acompaniamentul unui zdrăngănit metalic.

Da, mâncarea îmi este oferită printr-o trapă tăiată în mijlocul acelei uși.

Da, până și partea de sus a micii curți pavate cu piatră, cea prin care mă plimb de la un zid la altul, este acoperită cu o cușcă de oțel.

Da, nu mi se permite să văd pe nimeni, cu excepția avocaților și a copiilor mei.

Da, mi se interzice să trimit fie și o scrisoare de două rânduri celor dragi.

Da, ori de câte ori sunt nevoit să mă duc la spital, jandarmii extrag dintr-o grămadă o pereche de cătușe, punându-mi-le în jurul încheieturilor.

Da, ori de câte ori sunt scos din celulă, ordine precum „Ridică-ți mâinile! Scoate-ți pantofii!" mă izbesc în față, asemenea unor scatoalce.

Toate acestea sunt adevărate, însă nu ilustrează întregul adevăr.

În diminețile noastre de vară, când primele raze ale soarelui se strecoară printre gratiile de la fereastră, străpungându-mi perna asemenea unor sulițe strălucitoare, aud cântecul jucăuș al păsărilor migratoare care și-au făcut cuib sub jgheaburile curții, precum și ciudatele trosnete pe care le produc deținuții care se plimbă prin celelalte curți atunci când calcă pe sticle de apă goale.

Atunci mă trezesc cu sentimentul că încă locuiesc în pavilionul acela cu grădină în care mi-am petrecut copilăria sau, din cine știe ce motiv (iar în cazul acesta chiar nu cunosc motivul), pe una dintre acele străzi vesele din Franța, pe care le-am văzut cândva în filmul *Irma la Douce*.

Când mă trezesc, iar ploaia de toamnă izbește gratiile de fier, aducând cu sine furia vânturilor de miazănoapte, îmi încep ziua pe malul Dunării, într-un hotel ce are la intrare niște torțe aprinse care ard întreaga noapte. Iarna, când mă trezesc și ascult șoaptele zăpezii ce troienește gratiile de la fereastră, îmi încep ziua în daceaua aceea rusească, cu fereastră în partea din față, în care se refugiază la un moment dat doctorul Jivago.

Nu m-am trezit niciodată în închisoare — nici măcar o dată.

În timpul nopții, aventurile mele sunt și mai intense. Hălăduiesc prin insulele Thailandei, prin hotelurile londoneze, pe străzile din Amsterdam, prin labirinturile secrete ale Parisului, prin restaurantele cu vedere la mare ale Istanbulului, prin părculețele pitite printre bulevardele newyorkeze, prin fiordurile Norvegiei, prin orășelele din Alaska, cu drumurile lor năpădite de troiene.

Ați putea da peste mine pe râurile Amazoniei, pe țărmurile Mexicului, în savanele Africii. Toată ziua mi-o petrec stând de vorbă cu oameni pe care nu-i vede și nu-i aude nimeni, oameni care nu există și care nu vor exista decât în ziua în care îi voi pomeni eu întâia oară. Îi ascult în vreme ce discută între ei. Le trăiesc poveștile de dragoste, aventurile, speranțele, grijile și bucuriile. Uneori, când

mă plimb prin curticică, chicotesc amuzat ascultându-le conversațiile atât de distractive. Cum nu vreau să le aștern poveștile pe hârtie în vreme ce mă aflu în închisoare, îmi întipăresc toate aceste amănunte în circumvoluțiunile propriului creier cu ajutorul întunecatei cerneli a memoriei.

Sunt conștient de faptul că, atâta vreme cât acești oameni vor exista numai în capul meu, voi fi un schizofrenic. Dar mai știu și că sunt scriitor abia când astfel de oameni imaginari își găsesc locul în propozițiile și în paginile cărților mele. Îmi face plăcere să pendulez între condiția de schizofrenic și cea de autor. Cu ajutorul acestor oameni care sălășluiesc numai în mintea mea, mă ridic spre cer asemenea unui fuior de fum, părăsind zidurile închisorii. Există oameni care au puterea să mă închidă, însă nimeni nu are puterea de a mă ține în închisoare.

Sunt un scriitor.

Nu mă aflu nici acolo unde mă aflu, nici acolo unde nu mă aflu.

Indiferent unde m-ați închide, eu voi călători prin lume cu ajutorul aripilor minții mele infinite.

În plus, de-a lungul și de-a latul lumii, am prieteni care mă ajută să călătoresc — iar pe cei mai mulți dintre aceștia nu i-am întâlnit niciodată.

Fiecare pereche de ochi care citește ce am scris, fiecare voce care îmi rostește numele, mă ține de mână asemenea unui norișor, purtându-mă peste câmpiile, izvoarele, pădurile și străzile lor. Mă găzduiesc tăcuți în locuințele lor, în holurile și în odăile lor.

Aflându-mă într-o celulă de închisoare, călătoresc prin toată lumea.

Așa cum probabil ați ghicit deja, mă caracterizează o aroganță demiurgică — una care nu este prea des observată, care însă este specifică scriitorilor și care a fost pasată de la o generație la alta, vreme de mii de ani. Mă caracterizează o încredere de sine care crește asemenea unei perle între valvele tari ale literaturii. Mă bucur de o anumită imunitate; sunt protejat de armura de oțel a propriilor mele cărți.

Scriu aceste rânduri într-o celulă de închisoare.

Doar că nu mă aflu în închisoare.

Sunt un scriitor.

Nu mă aflu nici acolo unde mă aflu, nici acolo unde nu mă aflu.

Mă puteți întemnița, însă nu mă puteți ține în închisoare.

Pentru că, asemenea tuturor scriitorilor, dețin puteri magice. Pot trece cu ușurință prin pereți.

Cuprins

Cuvânt-înainte 7
Nota traducătorului în limba engleză 13

1. O singură propoziție 17
2. Prima noapte în cușcă 31
3. Oglinda și doctorul 43
4. Învățătorul 63
5. Cimitirul dosarelor roz 77
6. Înșelăciune 87
7. Întâlnire cu timpul 93
8. Călătorie în jurul propriei mele celule 105
9. Visul 121
10. Criminal în serie 129
11. Meryem 133
12. Romancierul care și-a scris propriul destin 147
13. Calcule 157
14. Îngrijorarea judecătorului 169
15. Spiridușii pădurii 173
16. Știrea 185
17. Cătușe 189
18. Pasărea 203
19. Paradoxul scriitorului 207

La prețul de vânzare al cărții
se adaugă 2%, reprezentând
contravaloarea timbrului literar.